دیموکراسی یان کلێپتۆکراسی؟ ... ئەحمەد ساڵح

ئەگەرێت ووشەی دیموکراسی وەك چەمك یان دەستواژە، نامۆ نەبێت لەلایەن زۆرینەی کۆمەڵگاوە، چونکە زۆریان بەگوێدا دراوە. بەڵام تێگەیشتن لەنزمی دیموکراسی، وەك دیاردەیەکی کلتوری، فکری، هزری، مەعریفی و مرۆیی، لە ناو چقات و کۆمەڵگای کوردیدا، تاهێنوکە، وەك ئاخاوتەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی غایبە. کاتێك، ستەمکارێك، سەرۆك خزانێک، خوێنمژێکی خاوەن هێزی چەکداری ئامکراو، بە توندترین ئاستی داپڵۆسین، لەڕێگەی هێزی مزنی بە هەست و بەکارهێنانی زۆبرو زەنگ، بونی خۆی و شرعیەتی خۆی بەسەر چقاکدا دەسەپێنێت، وای وێنادەکات پاپشتی گەلی بەدەسهێناوە، لژێر ناوو بەکارهێنانی ووشەو چەمکی دیموکراسی.

مەعریفەی دیموکراسی (دیموکراسی نییە)، وەك چەمك و بیر، وەك کلتورو هەشی عەقڵی پێگەیشتوی ئەزمونکراو، داهات و بەرهەمی، ئاخاوتن و گفتوگۆو وتووێژی چقاکییە. جقات و کۆمەڵگایەك کۆمەڵاقی پشختنی فرەڕەنگی و جوانیەکانی جقاتە، وەك ئامانجی هاوبەش و هەستی گشتگیر، کار دەکات بۆ پشخستنی ئەم جۆرە لە چالاکی چقاکی و، گیان بەبەراکردنی خۆمی هاوبەش لای زۆرینەی کۆمەڵگا، وە سەرپەخستنی چقاکی کۆمەڵگای مەدەنی و چالاکی ژیاری بەرەو ئاسەی باشتر بەکەی گەمەڵگا. پێچەوانەی ئەم بۆچونە، لەکۆمەڵگایەکدا کە زۆرینە خەڵرست بێت و بەوای بە پشخستن و پتەوکردنی گیانی گشتی نەبێت و، زۆرینەیان، ئاوێتەی بیری یەکتا پەرستی بن و، خۆمی لەپشینەیان تانیا خۆیان بن و لەهیچ دەخەکدا ئازاری هاونیشتیمانی و هاوچقاکییەکەی بۆ ئازاری خۆی نازانێت، ڕۆژگارو ئایندەی هەمیشەو بەردەوام، ئاسەی بەرەو هەدەر لەنگەر دەگرێت. چقاکەك زۆرینەی قبوڵی بێت، ئەوانەی نوێنەرایەتیان دەکەن، خاوەنی هیچ بنەمایەکی مەراڵی و ئەسیکی نەبن، ئایندەو داهاتووی هەمیشە بەرەو تاریکتر بون دەچێت. چقاتێك، زۆرینەی پاپشت و بەرگریکار بێت لە کەسانێك، کە خاوەنی هێزی بکوژو داپڵۆسینی ئامکراون، ئەبێت هەمیشە لە ناسەری و نەهامەتیدا بژین.

چقاتی مەدەنی کۆنکریتی بەهێز (سترەنگ سیڤڵ سۆسایەتی) مەرجەکی گرنگی سەرپەخستنی بونیادی کۆمەڵگای دیموکراسییە. خۆمی گرنگی پرۆژەی دیموکراسی، پێویستە هێزێکی پتەوی کۆمەڵگای مەدەنی بێت. میتۆدی سیاسی و بەهێزکردنی چقاکی مەدەنی بۆ گرنگە بۆ دیموکراسی؟

جۆن کین پرۆفیسۆر و دامەزرێنەری ناوەندی دراسات بۆ دیموکراسی لە زانکۆی وێستمنستەری لەندەن بەوای وایە " کردەو ئەرکی سەرەکی هاونیشتیمانی، لە مەدەلی دیموکراسی پلوراڵدا، دامەزراند و دەستپێشخەریکردنی فۆرمی جیاوازی کۆمەڵگای مەدەنییە، تاکو بتوانن لەگەڵیەو وەك پلاتفۆرم، تەکەڵەی کارکانیان یەکخەن و فشاری گۆرەو کاریگەر دروستبکەن، لەسەر هەربیارو پێیەو ێیساو یاسایەك دەتەبون"
جورگن هابەرماس، فەیلەسوفی ئەڵمانی، پێیوایە، " کرێك و ناوکی پێکهاتەو دامەزراوەی گۆمەڵگای مەدەنی کەسانی خۆبەخش و ئەو تاکانەی ناو کۆمەڵگان، کە ئامانجیان خزمەتی گشتییە، شوێنی گفتوگۆو، کێبونەوەو دانیشتنی ئەم دامەزراوانە، دەبێت لەدەرەوەی سودو دەخی دارای حوکمەت بن، وەك کۆمەڵەو چڤاتی ئازادو سەربەخۆ بە تاوتوێکردن (دبەیت)، کۆمەڵەی کەلتورو فەرهەنگی بە فشار دروستکردن، کاری پێکەوەیی، گروپ و دەستەی نیوتراڵ و ڕاستەقینە، خاوەنی بیرکەو هەڵوەستی چاکەی گشتی، کۆمەڵە و دەستەو پەلی مەراڵی خاوەن خەمی گشتگیر، ڕێکخستن و دەزگای هاونیشتیمانی و ێیشەیی لەهەموو پێکهاتەکانی ناو کۆمەڵگا، بەبێ ڕێچاوکردنی ڕەگەز، ئاین، ڕامیاری، ڕەنگ و باگراوندی خەزانی تاکەکان.
زۆرینەی بیرمەندان و هۆشیارانی ئەم کۆمەڵگە، هاوفکردن لەسەر گرنگی ئەم بوارەو بەم شێوەی خوارەوە پێناسەی دەزگاکانی کۆمەڵگای مەدەنی و دیموکراسی دەکەن.

دیموکراسی. پێشینەیەکی کورت لەمەڕ دیموکراسی.

دیموکراسی، پێکهاتەی دو ووشەی (یۆنانی)ە دیمۆس بەواتای (خەڵك یان گەل) و کراتۆس بەواتای (فەرمان ڕەوایی یان هێز) واتا هێزی گەل یان فەرمان ڕەوایی گەل. بۆشوەیەکی بنچینەیی، لە فەرمانڕەوایدا، گرنگترین و بەرزترین هێز، بەگەل چەسپاوە، بەپێی یاسا. لەهەندێك فۆرم و شێوازی دیموکراسیدا، دەکرێت ڕاستەوخۆ لەلایەن گەلەوە بەکاربهێنرێت، بەڵام لەکۆمەڵگایی فراوانەدا گەل لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە نوێنەرایەتی خەی دیاری دەکات.
بیرمەند ئەبراهام لینکۆڵن پێی وایە "دیموکراسی واتا حوکمی گەل، لەلایەن گەلەوە بە گەل". مێژوونوس و بیرمەندی سیاسی (بەرناد لویس) پێی وایە " دیموکراسی واتا پێڕەوکردنی دەستورو حکومەتی نوێنەرایەتیکردن، ئەمش مانای وایە ئەوانەی دەسەڵاتیان لەدەستە، بەبێ بەکارهێنانی زەبروزەنگ و تۆندوتیژی دەبێت قایل بن، بە قبوڵکردنی سیستەمی دەستاودەستکردنی دەسەڵات، بەپێی یاساو ڕێسای

دیمواکراسی، کەزانراوقبوڵکراون". بیرمەندی سیاسی سامیە هەنتینگتۆن جەختدەکاتەوە لەوەی " بەڵێنی پرسەکە وەك سیستەمەکی دیموکراسی چەسپیو هەژماربکرێت، ئەم پرسەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات، دەبێت لانی کەم دوجار ڕووبدابێت". ئازادی و دیمەکراسی(فریدەم و دیموکراسی) زۆرجار لەبری یەکتر بەکارهێنراون، بەبێ ئەوەی هەستی پێبکرێت یاخود ڕاچاوبکرێت، بەڵام ئەم دو ووشەیە هاو واتا نین. بەگومان دیموکراسی، بەمانای بنیاندانی کۆمەڵگەلێك، ئایدیاو سەرچاوەو بناغەی ئازادی دێت، لەگەڵ ئەوشدا، دیموکراسی پێکهاتەیەکی پراکتیزەکراو و ڕێبازێکی مەدەرنو گەشەکراوی هەیە، لەدیرکدا ڕێگەیی پڕچاوپڕچوو ناڕێکی زۆری بەخۆوە بینیوە. دەکرێت بڵێین دیموکراسی کۆمەڵێك دامەزراوەیی بۆئامانجی دەستبەرکردنی ئازادی. دیموکراسی، فۆرمێکە لە نۆرماتیف پاوەر (هەزی لێیکگەیشتن و گتوگۆکردن واتا هەزی نۆرم) بەمانایەکیتر نۆرماتیف پاوەر، وەك پرۆفیسەر ئیان مانارس دەڵێت "ئەم نۆرمە واتا گرنگیدان بە ئاشتی، ئازادی، مافی مرۆیی، سەروەربونی یاساو، لەسەرووی هەموشیانەوە گود گۆڤەرنەنس واتا فەرمانڕەوایکردنی باش"

تایبەتمەندی دیموکراسی چیە؟

دیموکراسی، زۆر زیاتر، لەتەنیا کۆمەڵێك دامەزراوەی حوکمی نا دیموکراسی، دیموکراسی پشت ئەستورە بەکۆمەڵگەلێك تێگەیشتن وەك مەعریفەی ژیریی، نرخاندن، ڕێزگرتنی تاك، و گرنگیدان بەگروپە جیاوازەکانی کۆمەڵگا، ڕەفتار و پراکتیزەکردن و بەکارهێنانیان. دیموکراسی واتا پێشێل نەکردنی مافی خەڵك و ڕەخساندنی هەلی هاوبەش و چون یەك، لەهەموو کایەکانی ژیاندا هەر لە مافی جودا بیری فکری، سیاسی، ئاینی، فەلسەفی، پەروەردەیی، عەقڵانی، ژینگەیی و مافی کارو سەدان مافی تری، مرۆیی و ژینگەیی. هەموئەمانە فەرمی جیاواز وەردەگرن، بە دەرخستن و بەرجەستەکردن لەڕێگەی کەلتورو کۆمەڵگاوە. دیموکراسی فەرمانڕەوایەکردنێکە، کە تواناو ووزەی بەرپرسیارێتی شارستانی بەکاردەهێنرێت، لەلایەن کەی هاووەاتیانی پێگەیشتوەوە، ئاستەوخۆ، یاخود لەڕێگەی هەڵبژاردنێکی ئازادیی نوێنەرایەتیکردنەوە. دیمەکراسی بەخەی، جۆرێکە لەبەرگریکردن دژبە حکومەتی سەنتڕاڵی بەهێز(ناوەندی بەهێز)، دیسەنترەایز (شڕکردنەوەی دەسەڵات لەناوەندەوە بە ئاستی هەرێمی و ناوچەیی. سیستەمی دیموکراسی پێوویستی بەتێگەیشتن هەیە، بەجۆرێك، بە ئاستی هەرێمی و ناوچەیی شڵەژێتەوە، بەئەوەی دەستی هەموو هاووەاتیەکی بگاتێ، وەڵامدەرەوەی ئاستەقینەی داخوازیەکانی کۆمەڵگابێت،

بەشێوەیەکی بەرفراوان و گشتی. یەکێک لە فاکتەرە گرنگەکانی دیموکراسی، دەکرێت وەک بەبەی پشتی دیموکراسی قسەی لەسەربکرێت، بەرگریکردنە لەمافەکانی مرۆڤ، وەك؛ ئازادی ڕادەربڕین، مافی یەکسانی بە هەموان بەپێی قانون، بواری یەکسان فەراهەمبکرێت بە هەموان بۆ بەشداریکردن لەژیانی سیاسی و ئابووری و کەلتووری لەکۆمەڵگادا. گۆشەو بەرەوپێشچونی مافەکانی مرۆڤ، تەنیا کاتێک هەستی پێدەکرێت، کە دیموکراسی بونی هەبێت، وەك ئیان مانارس ئاماژەی پێکردوە لەژیانگەی هەزی نەرمی دیموکراسیەوە.

گومان هەڵناگرێت، بە شیکارکردنی هەر بابەتگەلێك، تایبەت، بابەتێکی ئەجگار گرنگی وەك دیموکراسی، ناکرێت کەمتەرخەمی لەژیانین و ئاخاوتنی سیاسی و تێبینی بیرمەندانی ئەم بوارە وەرنەگیرێ و نەخرێتە شرۆڤەوە. فیلەسوف و سایکۆلۆجیستی ئەمریکی سەدەی پێشوو جۆن دیوی پێیوایە" ئامانجی هەرگرنگی بەرهەمهێنان، نابێت بەرهەمهێنانی شتومەك بێت، بەڵکو دەبێت بەرهەمهێنانی مرۆڤی ئازاد بێت، لەژیانگەی یەکترقبوڵکردن و یەکسانی". هتد و گرنگی پەروەردەش ناکرێت نادیدە بگرین، چونکە (جۆن دیوی)ش مەبەستی سەرکی لەبەرهەمهێنان، پەروەردەیە نەك شتگەلێکیتر. پەروەردەی تەندروست، هەڵکی چالاك و کاریگەردەبینێت، لەپەگیاندنی تاکەکانی کەمەڵگا، ئەگەر بەشێوەیەکی باش و سیستەماتیك بەکاربهێنرێت، بە بزواندن و تێرکردنی بیری تاك، بەهێشنگەری، فکرو هەزری بنچینەی بەبونیادنانی ئیندیڤیجوالەکی دیمەکراتیك. وەك چۆن فیلەسوفی بەریتانی بەرتاند ڕووسڵ دەڵێت " پێوویستە، ئاوات و ئامانجی پەروردە، گرنگی و بایەخدان بێت بەشتەکان، نەك کەنترۆڵکردنیان، بەئاوەی هاونیشتیمانییەکی، ژیرو ئازاد بهێتەبوون لە کەمەڵگایەکی ئازاددا، وە هاندان و پاڵپشتیکردنی هاوڵاتی، بە بیری سەربەستی، ئازادی و ئیندیڤیجوالەکی داهێنەر، واتا ئەمەی مرۆ، دەبێت ڕەفتارمان بەپەروەردەکردنی تاك وەك ئاو باخەوانێ بێت کەچۆند گرنگی بەنەمامەکی تازەپەگەیشتوو لەناو باخەکیدا دەدات، بەخزمەتکردن و چاودێریکردنی". ئەمەش دەکرێت والێکبدرێتەوە کەنابێت، ئەمەی مرۆڤ پەروەردە بەشتەکی بە بەها ببینین، یاخود تەنیا وەك پەکردنەوەیەك ببینین، بە نمونە وەك پەکردنی گوداننك لەئاو، بەڵکو دەبێت یارمەتیدەربین بە ئاوەی گوڵی ناو گوداننکە بەسروشتی و ڕەگەی تەندروست گەشەبکات. بە شرۆڤەکردنەکی دروست و گونجاوی شکەماندانەو مەڕاڵی باش، دوورلەفیکری یەکتاپەرستی، بە تەگەیشتن و ئەزمکردنی، دید و تەوانینی، ئەم بیرمەندانەی، بواری دیموکراسی، لەسەرەو

ئاماژەیانپێکراوە، یان ڕووندەکرێتەوە بۆ دیسکۆرسی فیکری هەموو بیرمەندانی بواری دیمۆکراسی بۆتایبەت بۆرناد لویس، سامیوێل هانتینگتۆن، جۆن دیوی، ئیبراهام لینکۆڵن و سۆدانیتر، دەتوانین خوێندنەوەیکی ژیرانە بۆ سیستەمی دیمۆکراسی بکەین و تێبگەین، کە ئایا سیستەمی هەرەمی کوردستان سیستەمێکی(دیموکراسی)ە یاخود، بەپێچەوانە سیستەمێکی(کلێپتۆکراسی)ە.

کلێپتۆکراسی چییە؟

کلێپتۆکراسی ووشەیەکی (یونانی)ە لەدوو ووشە پێک دێت: کلێپتۆس واتا (دز) کراتۆس بەمانای (پاوەر یان ڕۆ) پاوەر واتا هێزیان دەسەڵات، ڕۆ واتا فەرمانڕەوایی، یاساو ڕێسا. بەمانایەکی تر واتا (دەسەڵات و هێزی دز یان فەرمانڕەوایی دز). بیرمەندی سیاسەتی ئابوری هەرسچیل گرێسمان پێیوایە" ئەم جۆرە دەوڵەتە واتا دەوڵەتی کلێپتۆکراتیك، لەڕێگەی یارمەتییە بۆرفراوانکانی درێژە بەمانەوەی خێی دەدات بە فەرمانڕەواکانی و ئەوانەی ڕەوایی پێدەدەن". بانکی نەودەوڵەتی کە ناسراوە بە (ئینتەرنەشناڵ مۆنیتەری فەند) پێیوایە کەمپەشن و شەوازەکانی کەمپەشن پێکهاتەی ستراکچەری سیاسین، واتا کەمپەشن بۆرهەمی سیستەمی سیاسیە و پلان بۆدانراوە نەک ڕێکەوت، بۆیە کەمپەشن تەواوی دامودەزگاکانی هەدەوشێنێت. لەسیستەمێکی ئابوریدا کە یاسای بۆرکار بونی نەبوو، وە مافی خاوەندارێتی بونی نەبوو، دەوڵەت و حکومەتی کلێپتۆکراتیك وەکو تاڵانچی لەسەرەوە بە خوارەوە شێدەبێتەوەو پاشاگەردانی تەواو دێتەبون". بەگوێرەی هەڵسەنگاندنێکی ساڵی (٢٠١١)ی فریدەم هاوسی ئەمریکا زیاد لەسەدا ٥٥ی ڕێژەی دانیشتوانی دنیا، لەژێرفەرمانڕەوایی ژمەی نادیمۆکراسیدا دەژین. بیرمەندو ئابورینەاس، وانبێژی ئابوری (خوزەهێنگ چین) لە زانکۆی وارویکی لەندەن دەڵێت"کلێپتۆکراسی یەکێکە لەهەرە بەدناوترین ژەمۆکانی نادیمۆکراسی". زیاتر لەوبارەوەدەوڵت و پێی وایە ئەم جۆرە ژەمانە، زەرجار بەماوەیەکی دوروو درێژ لەسەر حوکم ماونەتەوە، سەرەڕای هەبونی کەمپەشنی بە ئەندازە، بەدناوی، دابین نەکردنی خزمەتگوزاری، مامەڵەکردنێکی زەر نابەرپرسانەو چەوت بەکارهێنانی ئابوری ووڵات، پشێلکردنی مافی کۆمەڵایەتی و سیاسی کۆمەڵگاو تەواوی هاونیشتیمانیان. بەگەو ئارگومێنت و باسی خوزەهێنگ ئەوەیە کە فەرمانڕەواو فەرماندەری سیستەمی ژەمی نادیمۆکراساسی کە ئەو بە سیستەمی کلێپتۆکرەسی ناوی دەبات واتا (فەرمانڕەوایی دز یان دەسەڵات وهێزی دز) بەناوی قانون و یاسا تەواوی دامودەزگاکانی دەوڵەت و سەرچاوەکانی، بەخێیان

بەشێوەیەکی مانەپاڵکراو دەستی بەسەردادەگرن، و بەکاری دەهێنن بەمەبەستی زیاتر فراوانکردنی ئابووری تاکەکەسی خۆیان، خەزانیان، ملکەچانیان، و بەرژەوەندی سیاسی خۆیان، ئامانج سەردەکەشت بە تووندوتیژی و دەستڕێژیکردنە سەر مافەکانی مرۆڤ و زیاتر دواکەتنی گەشەی کۆمەڵگا.

لە دنیای مۆدێرندا بۆئەوەی تێگەیشتن و خوێندنەوەیەکی دروست لەمەڕ دەوڵەتی نەتەوە بەمانای (نەیشن ستەیت) و حکومەتی دیمۆکراتیك، کەمتەرخەمی هەندێکی ئەجگار گرنگ هەن، تاکوو بتوانرێت هەڵسەنگاندنێکی دروست بە لەجیتیمەسی (ڕەوایی)، ئەکاونتابیلیتی (بەرپرسیاری و لێپرسینەوە)، ترانسپارێنسی کە زەرجار بەکرانەوەش ناوزەندکرێت واتا (ڕوون و ئاشنی لەئەرکەکانیدا- شەفافیەت)، هەروەها ڕەوایی ئەف لە واتا (سەروەربونی یاسا) بکرێت.

بە بەرجەستەکردنی ئەم تێهەندانەی سەرەوە، دکتۆر ئاماژە بە تێوانینی پرۆفیسەر(ماکس ڤیبەر ئیروین ڤۆلتبەرگ) سەرکی پێشووی ڕێکخراوی ئاشتی جیهانی بدەین، کە پێی وایە دەوڵەتی نەتەوەو حکومەتی دیمۆکراتیك، ئەرکێتی ئازادی سیاسی و کۆمەڵایەتی فەراهەم بکات، ژینگەیەکی وابەنەتبوون بەبیتەهەی گەشەی ئابووری تاک و کۆمەڵگا، قانون لە فەرمانڕەوایدا سەروەربێت، دادوەران سەربەخۆبن، شەقامکان و خزمەتکردنیان لەباشترین ئاستدابن، و ئەرکێتی بەرزترین ئاسایشی سیاسی بە هاونیشتیمانیانی بەرجەستەبکات، دەستبەرکردن و بڕوپەدان بە خوێندنگاو، زانکۆ بە پگەیاندنی تاکەکی تێگەیشتوو سەرکەوتوو. نەخشانەکان و تەواوی کلینکی پزیشکی لەباشترین حاڵەتدان بە خزمەتکردن و بایەخ پێدانی تەندروستی هاونیشتیمانیان. لەسەرووی هەموشیانەوە ژینگەیەکی وا دەسەبەردکات، دەبەتەهەی ئاشتی کۆمەڵایەتی و زەرجار وەک مۆدێرنەک و پارادایمەکی نوێ خۆی نمایش دکات.

بەزیاتر دوپاتکردنەوەی تێوانینی خوزەهنگ چۆن، پرۆفیسەر ڤۆلتبەرگ پێی وایە دەوڵەتی نادیمۆکراتیک بەمانایەکیتر کلێپتۆکراسی (دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز)، شکست دەهێنەت لەپراکتیزەکردن و فەراهەمکردنی هەهندەکانی دیمۆکراسی چونکە لەبنەڕەتتدا ئامانجی دابینکردنی پرنسیبی دیموکراسی نییە. لەژێر دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دزدا، ڤۆلتبەرگ پێی وایە داهاتی ساڵانەی تاکەکەسی، بەشێوەیەکی دراماتیکی دەتەخوارەوە بە ئاستێکی زۆر مەترسیدار، دزی بەشێوازێکی ئەجگار مەترسیدار و شەرمهێنەر لەسەرەوە بەخوارەوە بەشێوەی هایڕاکی جگیردبەت و دەبەتەهەی ڕەوایی لەدەستدان، نەبونی یاسا و ڕەسای سەربەخۆ، نەبونی سیستەمی دادوەری چالاك و خاوەن شکۆی مرۆیی و ملکەچکار، واتا بە قانون کردنی ڕێی دز. ئەم

جڕ لە حوکمڕانی، تەواوی کەمتەرخەمگای مەدەنی و چڤاکی هەراسان دەکەن و لە ناگونجان هیچ کارێک بکەن. پرۆفیسۆر ئەتبەرگ جەختدەکاتەوە لەوەی، دەستەبژێرە حوکمڕانیە واتا (دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز)لەگەڵ هێزەوە تەواوی دەدەن بەخێیان، وەك دەسپێت و زەردار، سواری ملی کەمتەرخەمگا دەبن و بەزەبری هێزماموزێ دەکەن، هەبژێرابن یان نا.

بۆچوونی سیستەمی هەرەمی کوردستان وەك سیستەمی کلێپتۆکراسی(دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز) ناو زەند بکەین، بەشك دەکرێت خەمان بەدور بگرین لە فەدانی کەمتەرخەمی ووشە و زاراوەی عەفەوی، بەڵکو دەبێت بەشێوەیەکی سەربەخێیانە و پێشگرانە ئەم پرسیارە بە خوێنەرانی ئازیز شرۆڤەبکەین، نەك تەنیا لەوانگەی هزری بەندە وەکو(نوسەری ئەم بابەتە) بەڵکو پشت بەستن بە کەمتەرخەمی نوسەری تایبەتی بیانی ئەمبوارە، کە دورو نزیك هەستەنگاندنی بابەتەکانیان لەمەڕ بەرژەوەندی شەخسی یان بەرژەوەندی تایبەتی نەهاتوونەتە بوون، بەڵکو وەك نوسەری ئازاد و خاوەن ئەسیك و مەراق(ئاستگیری و هۆشت) لەمەڕ گرفت و کێشەکانی هەرەمی کوردستان دەڕوانن. نوسەری ئازاد و پرۆفیشینال ئەو کەسانەی کە ناهەقیەت فکرو هزری شەخسی کاریگەری نگەتیڤ (نەرێنی) یان پۆستیڤ (ئەرێنی) بخاتەسەر بابەتەکەی یان ئەو ئاپڕتەی دەی نوسێت، واتا، تەوژمی پیشەیی پەیوەستە ، هەڵەی نیوترالی (سروشتی و بەڵایەنانە) ببینێت. تەوژمی دەبێت ئاستگیری و مەراق، بکاتە پەیوەری هەستەنگاندن و نوسینەکانی، وەك دکتۆر(هەشەرس کیدەر) دامەزرێنەری دەزگای هۆشتی جیهانی پێی وایە "هەژنامەڤان دەبێت لە چاویلکەی ئاستگیری و هۆشتەوە ئاپڕتەکانی بنوسێت) وەك خەی چۆن هوودەدات لەناو کەمتەرگادا نەك وەك ئەوەی ئەو دەیەوێت".

تەد گاێن کارپێنتەر، لەکەڵەرەوەی بەشی بەرگری و سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا، لە کاتێ ئینستیچویت پێی وایە "هەرەمی کوردستان لەبری ئەوەی وەك دورگەیەکی پێشکەوتوی جوانی دیموکراسی سەرنجی هەموان بەلای خەی ئاکۆشێت لەناوچەکەدا، بەپێچەوانەوە وەك پاشکۆی مەعمیلەکی تری شکستخواردوی وویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا سەری هەڵدا، بگرە زەردارترین و دزترین دەسەاتی جیهانی سە یەمە". تەد گاێن کارپێنتەردەڵێت "لەئاستیدا کوردستان لەهەموو ڕوێکەوە ووەاتەکی سەربەخێبوو، جگە لەناوەکی، کە وەك هەرەمەکی ئەتەنەمی ناوزەند دەکرا لە ئیراقەکی یەکگرتودا. خاوەنی هێزی چەکداری خەی بوو (پێشمەرگە)، ئاڵا، زەرجار وەك هاوپەیمانی دووەمی ئەمریکا باس دەکرا دوای ئیسرائیل، لە ڕێژ هەڵەاتی ناوین، هەروەها پێشەوییەکانی پێشمەرگە دژی داعش، تادەیەکی باش بوو جێی سەرنجی

ئەمریکا، بەڵام گەلانکاریيەکانی ئەم دواييە، گومانی ئاستەقينەی دروستکرد لەسەرئەوەی، گوايە کوردستان، هەرێمێکی سەرکەوتو پێشکەوتوی دیموکراسييە. کارپێنتەر پێی وايە، هەکاری قەيرانی ئابوری و نەدانی حەقی کارمەند و پيشەوەران و بونياد نانی هيچ خزمەتگوزاريەک، تەنيا دابەزينی نرخی نەوت نييە، بەڵکو هەکاری ئاشکراو ئاستەقينەی کەمپەشن و(کلێپتۆکراسی) دەسەڵاتی دزيە. هەروەها پێی وايە هەرێمی کوردستان ئيتر ئەو هەرێمە بەناوبانگەی دیموکراسی نييە کە بانگەشەيان بۆ دەکرد، بەتايبەت دوای ئەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان، کە مەسعود بارزانی سەرکايەتی دەکات، تاك لايەنە گۆڕانکاری کرد لە گەلانەوەی سەرکی پەرلەمانی کورستان بۆ هەولێر و دەرکردنی چوار وەزيری حکومەت کە سەربە گۆران بوون. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە مەسعود بارزانی لە ساڵی(٢٠٠٥)ەوە سەرکی هەرێمی کوردستانە، بەڵام دوای تەواو بونی ماوەی ياسايی خۆی، هەشتا لەسەر کورسی سەرکايەتی هەرێمی کوردستان مابوەوە. جگری چاودێری مافەکانی مرۆڤی رژێمەکانی ناوين، جەو ستراوك پێی وايە پارتی دیموکراتی کوردستان مێژوويەکی نگاتيڤی هەيە لە بە دەنگکردنی خەڵکی نازی و ئەوانەی گەلخەی لە دەگرن.
ناشکرێت بە باسکردن، و شرۆڤەی لەمەڕکلێپتۆکراسی، دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان و گەندەڵی، وەك بەڵگەو دەکيمەنتی گەواهيدەر تەنيا پشت بە گەلخەگرو بيرمەندانی بيانی ببەستين، بە وێنە برايم جەلال لە پەرتوکی ‘چەپکەک لەمێژووی کەمەڵە’ دەڵێت ” ساڵی (1972) ئەو سندوق ئەمنی چاودێرييەتی خانەنيشينی سلەمانی بوو، ئەو دائيرەيە سەربە خەزێنەی سلەمانی بوو، وەك سدوقی ئەمينی دەبوو بەپێی ياسا، هەموو خانە نشينەکان خۆيان و ناسنامەی خانەنيشينيا ئامادەبن، بە وەرگرتنی مووچەکانيان، ئەوانەش کەبەهەی نەخۆشی، يان کەم ئەندامی ئەوتە، کە توانای ئامادەبونيان نەبوايە، دەبوو سندق ئەمينی سەردانی ماڵی کەم ئەندامانی بکردايە بە وەرگرتنی ناسنامەو پەنجەمۆريان و پاشان مووچەکانيان دەدرا بەکەسەکی نزيکيان، بەڵام هەرلە يەکەم مانگدا بەڕێوەبەری خەزێنەو چاودێری خەزێنە ليستی (٢٠٠) ناويان خستوەتە بەردەمی، کە تەنيا (٢٥) لەو ناوانە بونيان هەبووە، واتا (١٧٥) يان وەهمی بوونە”. بەمانايەکيتر دەتوانين بڵێن سيستەمی کلێپتۆکراسی لەهەرێمی کوردستاند، مێژووێکی لە پشينەی هەيە واتا، ئەم سيستەمی کلێپتۆکراسييە دەگەڕێتەوە بۆساڵی١٩٧٢ لەسەردەمی حوکمی زاتی، وەك برايم جەلال دەڵێت ”ئەم (٢٠٠) ناوە کە تەنيا وەك وەهم بونيان هەبوو بە پيلانی پارتی دیموکراتی کوردستان لەگەڵی شێخ جەمال بەيوەبەری خەزێنەو عەلی لاوە کە جاودێری خەزێنەبوو وەرگيراوە، هەربەيە پاش ئەوەی کە يگری

کردوە لەپەدانی ئاو مووچە وەهمیانە، وە بەدوادا چونی کردوە لە داستی و دروستی ناوەکان، بەدانپەدانانی عومەر ئەزا"هەموو ناوەکان دروستکراو پەنجەمەرکراون، لەخگەی خەی و هاوپیشەکەی". سەرەنجام ئەگریکردن لەم ناعەدالەتییە، بوتە هەی دەرکردن و گوزانەوەی (برایم جەلال)لەشاری سلەمانییەوە بە شاری کەرکوک، دەرەوەی ناوچەی حوکمی زاتی، بەئاوەی کەس نەبەت ئەگری لاو جەرە گەندەی و پاشاگەردانییە بکات.

باسکردن و گەنگەشەکردن لەمە دیموکراسی بونی هەرەمی کوردستان، دەکرەت زەری لەبارەوە بوترەت. بە جەختکردنەوەلەمە کەشەی دیموکراسی و هەبونی بنەماکانی دیموکراسی لەهەرەمی کوردستاندا، دەکرەت بگەینەوە بە پەناسەکەی ئەبراهام لینکەن، کەلەسەرەتاوە ئەماژەمان پەیکردوە دەەت"دیموکراسی واتا حوکمی گەل، لەلایەن گەلەوە بە گەل". بەپەی پەوەری هەمان تەری بیرەندو ئەکادیمی ئامیاری (بەرناد لویس) کەدەەت: "دیموکراسی واتا پەیەوکردنی دەستورو حکومەتی نوەنەرایەتیکردن، ئەمەش مانای وایە ئەوانەی دەسەاتیان لەدەستە، بەبە بەکارهینانی زەبروزەنگ و توندوتیژی دەبەت قایل بن، بە قبوەکردنی سیستەمی دەستاودەستکردنی دەسەات، بەپەی یاساو ەسای دیموکراسی، کەزانراوقبوەکراون."

ئەوەی زەر گرنگ و جەگەی بایەخە، شرەقەی لەسەربکرەت ئەوەیە، بیرەندی سیاسی سامەە هەنتیگەن، جەختدەکاتەوە لەوەی کە پرەسەی دەستاودەستکردنی دەسەات، پەوویستە لایەنی کەم دووجار ەووبدابەت، بەئاوەی بتوانیت، پرەسەکە وەک پرەسەیەکی دیموکراسی هەسەنگەنیت. بەخوەندنەوەو هەسەنگاندنی فیکری شارەزایانی بواری دیموکراسی و تەگەیستن لە هەزری ئەکادیمیەکانی ئەم بوارە، ئەوەی زەر ەوونە، ئەوەیە لەهەرەمی کوردستاندا شتەک نییە پەی بوترەت دیموکراسی یا خود ناوی لە بنەی هەنگاونان بەرەو دیموکراسییەت، بەەکو تەنیا چەند فەردو هەزەکن بەناوی مەکتەب سیاسی حزب و سەرەکی حزبەوە بەیار دەدەن، و چیان پە باش بەت بە خەیان و بەرژەوەندییەکانیان بەیاری لەسەردەدەن. هەرلەم ەوانگەشەوەیە کە بیرەندان و شارەزایانی بواری دەوەت و دنیای ئەکادیمی سیستەمی هەرەمی کوردستان بە سیستەمەکی کلپتەکراسی(دەسەات و فەرمانەوایی دز) هەژمار دەکەن. چونکە، ئاشکرایە لەباشوری کوردستان، تەواوی زانکۆ ئەهلییەکان، نەخشانە تایبەتییەکان، کەمپانیاکانی بواری دەواو دەرمانی پزیشکی، تەواوی مەە و مارکەت و بازاەکان، هەتەلە پەنج ئەستەرەکان، و کەمپانیاکانی بواری نەوت،و تەلی کەم یونیکەیشن (هەەکانی تەلیفۆن و ئینتەرنەت) و تەواوی کەمپانیاکانیتری بازرگانی، هی بەناو بەرپرس و لەپرسراوانن، لەکاتەکدا ئەم بەناو

بەرپرس و لێپرسراوانێ، بە ڕۆژێک بازرگان نەبونێ، یا خود سەرقاڵی کاری بازرگانی نەبونێ، بەڵام بەناوی پشمەرگایەتی، و سەرکردایەتی حزب و ناردنی کۆمەڵێک ئەقڵەگوڵی خەیان بە شونێك بەناوی پەرلەمان، بەبەناو بەقانونی کردنی هەموو ئەو نەهامەتی و پاشاگەردانی و وەرانکاریەی بەسەر کۆمەڵگای کوردیدا دەیهینن. بەپێچەوانەوە، لەکۆمەڵگای مەدەرن و زیندودا، پەرلەمان تاکە دامەزراوەو تاکە دەزگایە، کەبتوانێت ببێتە شونێی مشتومرو و ئارگومێنت بە گفتوگۆکردن و خزمەتکردنی خەڵك و مناقەشەکردن لەسەکۆی گرفتکانی کۆمەڵگا، بەئامانج و هەنگاونان بەچارەسەرکردنی کێشەو قەیرانگەلێك کەووەدەن. بەڵام، پێچەوانەی تەواوی سیستەمێ جوانەکانی دنیای مەدەرن و پێشکەوتو، کە بەرهەمی عەقڵ و تەفکرینێ، لە باشوری کوردستان کە پێکهاتەکەی تەنیا سێ شاریش (سلەمانی، هەولێر دهۆك) نێك خزمەتگوزاری و پێشڤچون بونی نیەێ، بەکو حەق و مافی هاونیشتیمانی کە سادەترین ئەرکێ ئەویش حەقی کرێی دەوامکردنیانێ نادرێت. ئەم سیستەمێ کلێپتۆکراسیەی دنیای باشوری کوردستان لە ماوەی سێ دەیەدا گومان لەسەر توانای باشوری کوردستان دروست ناکات؟ ئایا نابێتە بەڵگەی ئەوەی کە باشوری کوردستان توانای حوکمانی نیەێ؟ ئەگەرنا، بە ئەم کلێپتۆکراسیەی حوکم بەردەوامی پەدەرێ و بەهیچ فشارێك بەئاگا نایەن؟

سەرچاوەکان:

تەد گالەن کارپێنتەر: زەر هیواخواز مەبن، کوردستانی ئیراق، باشترنیەێ لە دراوسێکانی.

ڤەبەرت ڤەتبەرگ: کەوتن و هەکارەکانی شکستی دەوڵەتی لاواز، بە هەزو شکستخواردوو.

نەیەم چۆمسکی: پەروەردەو دیموکراسی.

جۆشوا جاراپ، کریستیان هارم و مایکێ نەواک: ئینتەرنەشنالێ مەنیتەری فەند (بانکی نەودەوڵەتی).

بەرنادلویس: فەرمی ڤەژەاتی ناوین، قۆلەم یەك، ژمارێ یەك.

ساموەڵ هەنتیگەن: دیمەکراسی لەکەتایەکانی سەدەی بیستەم.

سایمەن فان: کلێپتۆکراسی و کۆڕپشن.

برایم جەلال: چەپکەك لەمەژووی کۆمەڵ.

خەز و ژانرەکانی ڕۆمان – بەشی حەفتەم گۆران سەباح –

لە شەش بەشی پێشوودا باسی پێشڤەچوونی ڕۆمانم کرد، بەتایبەتی ڕۆمانی سەردەمی مۆتامەدەرن، لەویش ڕۆمانی خەیاڵی زانستی (خەز).
ژمارەی ژانرەکانی ڕۆمان چەندن؟ پێناسەی هەر ژانرێک چییە؟ ئەدی خەز سەر بە چ لکە ژانرێکە؟ لە فەزای ئەدەبی کوردستان یەک وشەمان هەیە بە ڕۆمان، ئەویش "ڕۆمان" و بەس. ناڕەم هەیە، دەتوانی وشەی "ڕۆمان" بە هەر ژانرێکی ڕۆمان بەکار ببەی. ئاساییە سەرت بە وردەکاریی ناوی هەر ژانرێک نەهێشتنی، بەس بە ڕۆماننووس گرینگە بزانی ڕۆمان چەندان لکی لە زاوە، هەر لکەی چەندان ژانری هەیە، هەر ژانرێکی سەرکیش چەندان وردە ژانری لە دەزێت. کام ژانر باشە و کامیان نا؟ کامیان ئەستە باوە؟ کەهانیان دەکرێ بە فیلم؟ کەهانیان فرۆشی زۆرە؟ خوێنەر کەهانی زێتر گەرەکە؟
ژانر (genre) شێواز یان پێڵێنی کارێکی هونەری یان ئەدەبییە. لە ئەدەبدا، ژانر نووسەر کۆنتڕۆل دەکات و وای لە دەکات چی بنووسێت و چی نەنووسێت. چ جۆرە ستایلێک بەکار ببات. ژانر جۆری چیڕۆک دیاری دەکات. ژانر بە درێژی، جۆری کارەکتەر، کات و شوێن، تەما، گۆشەنیگا، زمان و ستایل دێتە ناسینەوە.
بۆچی ژانر؟ ژانری ڕۆمان خوێنەر تێر دەکات. خوێنەر خەی دەبەستێتەوە بە یەک جۆرە چیڕۆک کە تامی لە دەکات. هەیە دەڵێ تەنە خەز دەخوێنێتەوە، هەیە دەڵێ قەت ڕۆمانی مێژوویی ناخوێنێتەوە. لینک و گروپ دروست دەبن لەسەر بنچینەی ژانری ڕۆمان. ئێستە گروپی خوێنەرانی ڕۆمانی خەز، فەنتازیا، پۆلیسی و تاد هەن. نووسەر دەتوانێ سوود لەمە وەربگرێت چونکە ئیتر سنووری خەی دەزانێت و لە ژانرێک دەبێتە پسپۆڕ.
ژانری ڕۆمان ڕۆوتی خوێندنەوە و چێشەی ئەدەبیی کەمگە دیاری دەکات. گرینگترین لایەنی ژانر ئەوەیە پەداویستی مرۆیی خوێنەر پێ دەکاتەوە. خوێنەر ئەوەی دەیەوێت و ڕەنگدانەوەی ژیانێتی ئەوە دەخوێنێتەوە. هەندە جار خوێنەر پێویستی بە چیڕۆکێک لەگەڵ واقیعی ژیانی، خەون و خەیاڵی بێتەوە.
ڕۆمان چوار لکی سەرەکی لە دەبێتەوە. ڕۆمانی ئەدەبی (literary

fiction)، ڕۆمانی بازرگانی (commercial fiction)، ڕۆمانی گشتی (general/mainstream fiction) و ڕۆمانی گرانبەها (Upmarket).
ڕۆمانی ئەدەبی بەم سیفەتانە دەتە ناسینەوە: ئاڵۆز، هەواش، وشەی ئەدەبی قورس، زمانی شیعری و وەسفی درێژدادە، ڕستەی درێژ و ئاڵۆز، تێرکێز لەسەر کارەکتەرە نێک پێت، تەمای ئاڵۆز و ستایلێکی تێکئاڵاو.
کورت و سادە، ڕۆمانی ئەدەبی وشک و ئاڵۆز. زۆربەی ڕۆمانە کلاسیکییەکان دەچنە ژێر ئەم لکە. نووسەر هەندە خەریکی زمان و ستایل و یاریکردنە بە وشە، هەندە خەریکی پێت و چێژی گێڕانەوە نییە. ئەم جۆرە ڕۆمانە ئەستە باوی نییە، خوێنەریشی زۆر کەمە. نوخبەیێک دەینووسە و نوخبەیێکی کەمیش دەیخوێنێتەوە.
لە ڕۆمانی ئەدەبی، هەم خوێنەر هەم نووسەر ئازارێکی زۆر دەچێژن. ئاسایییە. هەیە تام لەو ئازارەی نووسین و خوێندنەوە دەکات. ڕۆمانی ئەدەبی زێتر بە خزمەت و لە پێناو ئەدەبە و کەرستەی تێزینەوەن. مانای ئەوە نییە باشترین یان خراپترین جۆری ڕۆمانە. مەبەست ئەوە نییە کە ئازار لە نووسینی ڕۆمانی تردا نییە. خوێنەری کەمە مانای ئەوە نییە خراپ بێت. نا. ئەو ڕۆمانەی من پەم خراپە، ڕەنگە تە زۆرت لا جوان بێت. ڕۆمان داهێنانێکی کەسییە (subjective). بۆ سێت کەس ڕۆمانێک بخوێننەوە، هەریەکە بە شێوەیێک تێیدەگات. دەتوانم بڵێم ڕۆمانی خراپ بوونی نییە. کاتێ ڕۆمانێکیش ڕەخنەی لێ دەگیرێ، مانای خراپی ڕۆمانەکە نییە، مانای دووڕەندکردنی تێکنیک و ڕوونکردنەوەیەتی بە خوێنەر و تێڕان بە ئەوەی باشتر تێی بگەن.
ڕەنگە لە ڕۆمانێکی ئەدەبی هەستیەک چوار پێنج جار بخوێنیەوە تا باش لێی حاڵی دەبی. یان وشە هەبێت تێی نەگەیت. خوێنەری ئەم سەردەمە تاقەتی ئەوەی نییە.
هەندە نموونە لە ڕۆمانی ئەدەبی: تاوان و سزای دەستۆیسکی، سەد ساڵ تەنیایی مارکیز، گاتسبی مەزنی فیتزگەراڵد، ترێی تووڕەیی ستاینبێک، سەربوردەی دوو شاری دیکنس، ئانا کارێنینای تۆلستۆی، دۆن کیشۆتی ساڤێدرا، قەسابخانەی پێنجەمی ڤانەگت، بانکانی وەزارینگی بۆنتە و گۆڵشاری سەید قادر هیدایەتی.
ڕۆمانی بازرگانی. بازرگانی بە مانا سووک و لایەنە مادییەکەی نا. لە کولتوری ئەمە کە گوتت شتێک تیجاریە، واتە عادیە و بە کۆپکی هیچ نایەت. تکایە ڕۆمانی بازرگانی مەخەنە ئەو هەڵەندەوە. ڕۆمانی بازرگانی واتە ئەو ڕۆمانەی زۆرترین ڕەواجی هەیە لە بازاڕ. واتە خوێنەر تامی لە دەکات. ڕاستە نووسەر و چاپخانە قازانجی لە دەکەن، ڕەنگە پێی ببنە ملیۆنێریش، بەڵام مانای ئەوە نییە بەها و چێژی ئەدەبی لەدەست داوە. سێت جار نا. بە لای من، ڕۆمانی (٩/١١)ی کۆلین

هووڤ، ھ□مانکی بازرگانیی و ژانری ھ□مانس، ھزار جار لە رووی تەکنیک و ستایلەوە لە برایانی کارامازۆڤی دیستۆیسکی باشتر و خۆشترە.
ھ□مانی بازرگانی بە هەموو جۆرە خوێنەرێکەوە، بۆیە بە دڵیان ژانری لە زاوە. تەرکیز زۆتر لەسەر پڕۆت و گ□انەوەیە. تەواو پێچەوانەی ھ□مانی ئەدەبییە، بەڵام لە خاڵی ئەدەبیدا یەک دەگرنەوە. خۆرایی، گ□انەوەکەی بەتامە، ھەستی کورت و وشەی ڕوون و ستایلی سادەیە. سادە و خۆرا و کورت مانای ئەوە نییە هیچ نین. نا. بە نموونە، هاری پۆتەر زنجیرە ھ□مانکی بازرگانییە. ھ□مانکانی دان براون بازرگانین، بەڵام هەموو کەس تامیان لە دەکات. بە کورتی، ھ□مانی بازرگانی ئاسانترە بە خوێندنەوە و خوێنەر خۆراتر ئاشنا و تێکەڵی دەبێت.
باشە دەکرێ لە بەینی هەردووکیان بێت؟ نە بازرگانی و نە ئەدەبی؟ یان هەردووکیان بێت، هەم بازرگانی و هەم ئەدەبی؟ بەڵێ. بەم جۆرە ھ□مانە دەگوترێت ھ□مانی گرانبەها (upmarket)، واتە تێکەڵەیەکی سیفەتیلی ھ□مانی بازرگانی و ھ□مانی ئەدەبییە. بە نموونە، ھ□مانی (ژیانی پای)ی یان مارتێل، (کچی ونبوو)ی گیلن فلین، (کچی ناو شەمەندەفەر)ی پاولا هۆکینس، (کۆلارەفڕین)ی خالد حوسەینی، (ئەلف یا)ی ھ□زا عەلیپوور، (دووی سوور)ی گەران سەباح، (ھ□ژێک لەو سانە هەڵدەگرم)ی ئارام محمد و (کچانی دووکەڵ و ئاگر)ی ئاڤێ هوما.
ھ□مانی گشتی. ھ□مان هەیە زۆتر لە ژانرێکە. هەیە لە یەک کاتدا مۆژوویی، ئاکشن، ھ□مانس و نهێنییە. بەمە دەگوترێ ھ□مانی گشتی. لە فەزای ھ□مانی پڕۆفشنالدا (وەک ڕۆئاوا، ئاسیای دوور)، دڵیان ژانری ھ□مان پەیدا بووە. مخابن فەزای ھ□مانی کوردی لەی بە ئاگان. هەرچی چاپخانەیە خووی داوەتە وەرگ□انی ھ□مانیلی کلاسیکی و پارەیەکی زەریش خەرج دەکەن. لە خوارەوە ژانرە سەرەکییەکان دەناسێنم.
ھ□مانس: چیڕۆکی خۆشەویستی و ھ□مانسییە لە نێوان دوو کەس. هەست و ئارەزوو و سۆز چیڕۆکەکە بەتام دەکەن. لکی لە دەبەتەوە وەک: مۆژوویی، هاوچەرخ، فەنتازیا، کاتیگەری، ترس، نهێنی.
کەرداری سەرکەشی (action adventure): لەم جۆرە ھ□مانەدا، پڕۆتاگۆنیست دەکەوێتە مەترسییەوە، ئازایەتی و ترس و هاندانی تاقی دەکرێتەوە. خۆرایی، تژییە لە کرژی و ھ□چوون. لووتکە (climax) خوێنەر هەور دەکاتەوە.
خەیاڵی زانستی (خەز): تکایە باسکانی پشوو بخوێنەوە. لکەکانی ئەمانەن: ھ□ق، نەرم، فەنتازیا، ستیمپەنک، ڕۆئاوای سەیر، بووندەری سەیر، ئەنترپۆلۆجی، ئپۆکالیپتیک، بایۆپەنک، ھ□ش،

کۆمیدی، سایبەرپەنک، دیکەپەنک، دیزلپەنک، مردنی زەوی، ئیکۆ، فەمینیست، ترس، ببیرکاری، سەربازی و کۆشوهەوا.
فەنتازیا: تکایە سەیری باسکانی پێشوو بکە.
سەرنجڕاکێش (suspense): کارەکتەر لە مەترسیین. دەیان شتی هەڕواسراوی هەیە، شەڕ، هەڕەتان، دەکرێ جەستەیی یا دروونی بێت.
وروژێنەر (thriller): ئەم جۆرە هەمانە بەمانە دەناسرێتەوە: ئاکشن، خێرا، سەرپێایز، ترس، نهێنی. کاتێ دەیخوێنیەوە، بەردەوام دەست لەناو دەستتە، نازانی چی لە دەتەوە، هەستەکانت دەنێ وروژاندن.
ئەم جۆرە ژانرانە تەنە ناویان دەبەم چونکە لە ناوەکیانا دەزانی چۆن. هەمانی ترس، تارمایی، نهێنی، پۆلیسی، مەژووی، ئافرێتان، سیخوڕی، تاوان، ئەفسانەیی، گەشت، گەی و لەزبیەن، سیحری، خەزانی، رەئاوایی، پزیشکی، سیاسی، سەربازی، یاسایی و گەپ.
بە لەو ژانر و لکانەی سەرەوە، هەمان بە پێی تەمەنی خوێنەریش ناوی خۆی هەیە. هەمانی منداڵان، بە تەمەنی ٦-١١ ساڵانە. هەمانی هەرزەکاران (young adult)، بە تەمەنی ١٢-١٨ ساڵییە. هەمانی هەرزی هەراش (new adult) بە تەمەنی ١٩-٢٥ ساڵییە. هەمانی گەوران (adult) بە تەمەنی سەرووی ٢٥ ساڵییە.

سەرچاوەکان

French, Christy Tillery. “Literary Fiction vs Genre Fiction”. AuthorsDen. Retrieved 2 August, 2020.

Mark Malatesta ((February 7, 2018). Book genre dictionary. Retrieved 4 August, 2020.

Merritt, Stephanie (14 February 2010). “Forget ‘serious’ novels, I’ve turned to a life of crime”. The Guardian. London. Retrieved 5 August 2020.

Schneider-Mayerson, Matthew (2010). Popular Fiction Studies: The Advantages of a New Field.” Studies in Popular Culture, vol. 33, no 1 (2010): 21-35

حیزبی کوردی لە نێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا … محمد باپیر

ئەم 10 خاڵەی، کە لە خوارەوە دەیخوێنیتەوە، بە باشی و بە گرێ و گۆڵ، ئاوێت بە هەندەبتەوە کە پارتە کوردیەکانیش بەتایبەت لە باشورو هەژهەژات، بەدەردی پارتە عەرەبیەکان چوونە… ئێستا هیچ تروسکایەک هیواو ئومێدیان لە بەدیناکرێت، چونکە حیزبی کوردی لە ئێستادا بە چەپۆ ڕاستیان، بە ئیسلامی و عەلمانی بوونەتە ناوێکی بە ناوهەک. هەموو حزبە کوردیەکان سیاسەت و ستراتیژی خزمەتکردنیان نیە، ئاوان زەدەتر ئێستا خزمەتی خۆیان و دەوروبەرو دارو دەستەکانیان دەکەن.. زەدەتر لە سەر بنەمای بەرژەوەندی کەسی کار دەکەن… بەخوێندنەوەی ئاو خانەی خوارەوە، هەقیقەتی حزبە کوردیەکان باشتر خۆی تەرجەمە دەکات.
یەکەم: دەسەاتداران و بەیار بەدەستانی نێو حیزبە کوردیەکان زۆر دەوەمەندو پارەدارن. خەکیش هەژارو بە پارەو بە کارە. ئەمما دەست هەیشتوانی حیزب، جورئەتی ئاویان نیە پارەو داهاتی خۆیان بخەنە خزمەت گەلی کوردستان.
دووەم: دەسەزی میللەت نینە، یان هەر لەبنەەتەوە، بەدەوەتداری و خزمەتکردنی تاکی کورد دروست نەبونە. بەکو چەند هەکارەکی خودی و بابەتی تەکەنی حیزبایەتی بوونە.
سێیەم: لە ڕابردوودا زەدەتر خەریکی شەی ناوخە و یەکتر کوشتنبونە، ئاوەندە شەی دوژمنیان نەکردیە. هەزاران کەس پیاو، سەدان ژن و منداڵ بەهەی شەی ناوخەییەکانیان،بە مەردو بە باب بوونە.
چوارەم: حیزبەکان مەبدا و دیسپلینی حیزبییان نەماوەو بوونەتە هەلپەرستو بەرژەوەندیخواز. زەدەتر ئەهلی پارەو ڕابواردن و کەیفو سەفاو سەتەنەتی خۆیانن.
پێنجەم: ئێستا لەبەی کەشەی کورد و خزمەتکردن، هەر خەریکی کەمپانیاو خۆ دەوەمەندکردنن. پرسی ڕەوای کورد کە گوایە بنەمای دروستبونی حیزبە کوردیەکان بوو، ئاویشیان لەدەستداوەو وەک کەشەی فەلەستین بازرگانی خۆشو چەور بەو پرسەوە دەکەن
. شەشەم: حیزبە کوردیەکان بەدرەژای مەژوو کەکو تەبا نەبوونە. پشتیان بەخۆیان نەبەستوە. زیاتر داردەستی وڵاتان بوونە. ئاو وڵاتانەش بەئارەزوی خۆیان هەڵیان سوڕاندونە.
حەوتەم: لەهەمووی سەیرترو تراژیدیتر ئاویە کە زۆربەی داستان و

شەهیدو خەبات و قارەمانێتیەتی ئابردو، هەمووی لەبیرکراو کردیانە بەقی سەر ئاو. هەشتەم: تاکی کوردیان توشی بێ هیوای کرد. وایان لێکرد کە گاڵتەیان بە بە قزیەی کوردو نەتەوایەتی و پرسی کورد بێت.
نۆیەم: نزیکەی هەموو حیزبە کوردییەکان بەدرێژای مێژوو هەر خەریکی انشقاقات و باڵ باڵبن و یەکتر قەکردن بوونە. ئەمە زیانی زۆری لە جوڵانەوەی ڕزگاری کورد داوە. هەر یەکەشیان خۆی بە بڕی و بە تاوان نیشانداوە.
دەیەم: بوونی گەندەڵی زۆر لەهەموو جومگەکانی ووڵات، هەروەها نەبوونی چارەسەرو ئەنجامدانی چاکسازی کردەی و ئاستەقینە لەدامو دەزگاکان. ئەو دۆخەی کە ئێستاش ڕووداوات، دۆخێکی ناخۆش و مەترسیدارە پەویستی بە چارەسەرو هەڵوەستەی جدی هەیە. پەویستە بەوە کە بە هەر ئاریشەو کێشەیەکی ئەو وڵاتە، ئەلتەرناتیف بدەزرێتەوە. خەڵک بە کارو بە موچەو بژێویە. بەردەوامبونی ئەم دۆخە، هەنگاو کارەساتی گەورە بەدوای خۆیدا بێنێت..
تێبینی/هەڵبەتەخاڵی تریش زۆرن بەڵام بە داهاتوو لەدەرفەتێک باسی لەوەدەکەین.

شەوانی باکۆ و بەزاندنی هێڵی سوور.. دڵشاد کاوانی

‘شەوانی باکۆ لە ڕووکەشدا هەڵچەشکێنە لە ناوەندکدا و ڕووتکردنەوەی وشکانێ’
“شەوانی باکۆ شکستی دەقە لە ناوەندکدا”

شەوانی باکۆ یەکێکە لە بەرهەمە خەماڵییەکان کە لە لایەن هەمانووس کەمال سەعدی نووسراوە. بە پێی ئەزموون و هەژموونی نووسەر، زمانێکی پاراو و گەشانەوەیەکی بە گڕ و گاڵی بە کراوە، هەر چەندە نووسەر هەوڵی داوە هەڵچەشکێنی لە نێو هەمانی کوردییدا بکات و بەو پێیەی کە هەموو نووسەرێک ئازادە لەوەی چی دەنووسێ و چۆن دەنووسێت. وەلێ دەبێ ئەو ڕاستییە بگوترێ کە کمال سەعدی، تاکە نووسەرە تا ئێستا بوێری ئەوەی کردبێ کە دەست بە هەڵەندێک بەرێت،

کە بەر لەو هیچ کەس ئەو بوێرییەی نەبووە کە ڕەمان یان هەر دەقێکی تر ڕاستەوخۆ پەیوەست بە پەنای کوردی بنووسێ، چون پەنا لە کەمەگەی کوردیدا تا ئەو ئانوساتە وەک بڤە و یاوەیشێک دەبیندرێ، بەڵام پرسێک لەبەردەم نووسەر خەی زیت دەکاتەوە کە دەبە وەڵامی شیاوی بە خوێنەرانی هەبە ئەویش ئایە لە جوغزی ئەم دەقەدا چ پەیامێک خەی شاردەتەوە کە نووسەر گرەکیەتی بیورژێنێت.
دوای ئەوەی سەرلەبەری شەوانی باکەم بە ووردی خوێندەوە، گەیشتمە ئەو دیدگایەی کە ڕەمانووس لە شەوانی باکە لە ڕووکەش ڕەچەک شکێنە و لە ناوەڕۆکدا تەنیا ڕووتکردنەوەی وشکانێ، چونکە ئەوەی کە لەو ڕەمانەدا بەرجەستە کراوە، لە ڕەمانی شاری حسێن عارف دا سێکسوالی نەوان دەروەش و مریەم زەر بەجوانی خراوەتە ڕوو و فەرهەد پیربال لە ڕەمانی منداڵباز، شێخ سدیق لە ڕەمانی پورخورشید و شەرزاد حسێن لە تەنیایی و گەڕەکی داهەڵەکان دا پەنیان ئاوێتەی نووسین کردووە.
ولە نووسین لەمەڕ پەیوەندیی سێکسی، وەردکردنی شەهوەت و وەناکردنی کردەی سێکسیە، یا ئاوەتە بە وشە کردنی جەستەی ڕووت و هەر جۆرە دەربڕینێکی باشتری (سێکسوالی) کە کردە دەرهەقی نایەت، بە دەربڕینێکی تر وشە دەگاتە بنبەست بەو ستراکتوریەی کە لە ناپەیوەندیی سێکسیدا ئامادەیی هەیە، کە ئەویش پەیوەندیی خەشویستی و ئەشقی لە بەرهەم دێت. ڕەنگە لەرە دا بە ڕەهەندە نەرێنیەکەی بەر هەڵوەشاندنەوە بکەوە، کە ئەگەری بونیاتنانەوەی نەبە. لەرە سێکس شتێک هەڵدەوشێنێتەوە، بەڵام شتێکی تر بونیاتدەنێتەوە ئەویش حەز و ویستە.
هەرچەندە کەمال سەعدی ئەزموونێکی دوور و درێژی لە نووسین هەیە چاوەڕوانی کاری گەورەتری لە دەکرە لەوەی کە هەیە، چونکە شەوانی باکە سەرباری ئەوەی پڕە لە هەڵەی زەقی چاپ لە ناوەرۆکیشدا نووسەر کەوتەتە نێو هەڵەی گەلە مەزن، دیار ئەمەش بە دوو هۆکار دەگەڕێتەوە؛ یەکەم سەعدی بە هەی بابەتییە هەستیارەکەی نەیتوانیوە کە هیچ پەیامێک بە خوێنەر بگەیەنێ و خەی یەکلا بکاتەوە لە نەوان پەویستی و دەرخستن، چونکە کاتە نووسەر پەیامێکی لاواز و داهێنانی نەبوو، ئەم کاتە جگە لە ڕەش کردنەوەی کاغەزی سپی هیچیتر نییە. لە کاتێکدا کە شێوەی گەمژەیی و بەمگەل کردنی کەمەگە لە ڕەگای شەسیال میدیا ڕووی ناشیرنی دەردەخات بەم مانایە، بەرهەمی ڕەهەندە جیهانگیریەکەیە و زاڵبوونی گەڕباڵە بەسەر دەقدا، بەمەش ئەرک و پەوستی دەق قوستر دەبە بەوەی تێکست ئەرکیەتی ڕەڵی ڕاستکردنەوە و بە جوان کردن ببینێت، نەوەک دامالین لە بەها ئەخڵاقیەکانی کەمەگا بەمەش دەتوانین بڵێین کە شەوانی باکە شکستی دەق لە نەو

ناوەکدا.
سەرەای ئەوەی کە هەمانەکە لە تەکنیک و شەوازدا لە ئاست دەقدا نییە، بەڵکو خاڵییە لە بنەماکانی هەمان و گەڵانەوە و زەمەن و گەڵانەوە بە ڕابردوو نەوەک بەڵین هەر بەدی ناکەن، تەنانەت بەهەی گێرانەوەیەکی سادە و ساکار لە هونەری ئەدەبی وای لێم هەمانە کردووە، زۆرتر لە بیرەوەرییەکی ئاسایی جوان بچێ نەوەک هەمان. هەر چەندە لەو هەمانەدا جگە لە ڕابواردن و ئاید و لیبدەکانی سەکس کردنی چەند کەسەکەوە هیچ ئیگۆ و پەیامێکیتر لە پشتی ئەم دەقەدا نییە. بەمەش پەلەیەکی زۆر بە شەوانی باکەوە دیارە، یەکێکیان بە هەی هەستیاری بەباتی و دووەم نووسەر ویستوویەتی یەکەم کەس بە کە لە دوا بەشی هەمانەکەی باسی ڤایرەسی کۆڤا بکات، وەک بابەتێکی هەنووکەی وەڵە بە ئاگا لەوی لە پەڵە پروسکەی نووسەر گورزێکی گەورەی لە هەمانەکەی داوە.
شەوانی باکە بە بوونی هیچ ڕووادوەکی گرنگی سەکسوالی بە گەشت کردنی چەند هاوڕێیەک لە هەولێرەوە بە باکەی پایتەختی ئازربایجان دەست پێدەکات، کە تێیدا هاتوو ئازا و کاروان و بێیکەوە و لەگەڵ ئاکە بە جیا، دوو گەشتی جیاوز بە مەبەستی کات بەسەر بردن سەردانی باکە دەکەن. هەموو ڕووداوەکانی گەشتەکە لەسەر زاری کارەکتەری سەرەکی بە شەوەی ڕابردووی بکەر دەگێڕدرێتەوە، نووسەر بە ئەوەی هیچ خەماندبوونێک بە ئیدیەم و جێگرەوەی وشە بیانییەکان کە لەو باوەڕدام گەر یەک کەم خەی بە لایەنی وشەسازییەوە سەرقاڵ کردبوویە، دەیتوانی جێگرەوەی وشە بیانییەکان بە ناو و فەرمانی کوردی پێ بکردایەوە، هەروەک وشکانی بەتەکس، فیلەر، مانتە، تیشێرت، تاتە، ڤی ئای پی، ڤیزە، کافە، تکیت، فەسبووک، تەنانەت وەک بەکار بردنی وشەی شوقە، مەسعەد و ئەلحەقە و سەماعەی خاریجی، کە بە وشەکانی کوتان، بژاردە و هەپەدانی گەشت و تەی کەمەایەتی و یانە، بلیت، باخانە، یان کەشک و خانوو، ئەسانسەر، هەبەتە، بلندگە، بیستنی دەرەکی، بەلانی کەم شوێنی ئەم وشە غەوارانەی دەگرتەوە.
کەمال سەعدی تەنانەت لە ناو هەمانەکەدا لە ڕیزکردنی ڕووداوەکان تووشی لە بیر چوونەوە دەبە، بە نمونە لە بەشی مەلەوانگە لە لا ٦٥ بە ٦٦ سەبارەت بە تورکی نەزانی خەی کە ناتوانە بە دەی خەی قسە لەگەڵ سارا ئازەری هەبەری گەشتیاریەکەیان بکات دەڵێ: زۆرشت هەبوو پێی بەهم، بەڵام ئەفسوس زمانی تورکی نازانم. لە وەامدا ئەحمدی یاوەری سارا پێی دەڵێ: بەچی بە زمانی عەرەبی قسەت لەگەڵ نەکرد؟ ئەویش لای سەیر دەبە کە سارا عەرەبی دەزانە، بەیە ئەو پرسیار دەکا و ئەحمەدیش پێی دەڵێ: سارا عەرەبییەکی باش دەزانەت،

ئەو پەیمانگەی گەشتیاری تەواو کردووە و لەو فەری زمانی عەرەبی بووە. بەو زەر دەخش دەبە، بەیە لە دەقەی دواتر دا هاتووە: کەوای وت، زەر کەیفم هات، چوومە لای سارا و تەوقەیەکم گەرمم لەگەڵ کرد و بەزمانی عەرەبی قسەم لەگەڵ کرد.
کەچی لە بەشی گەڵانەوە لە لا ٩٠ بە ٩١ لە کاتی تەواو بوونی گەشتەکەیان نووسەر ئاسەف دەخوا کە زمانی تورکی نازانە بە مامۆستایەکی کردن دیسان دەڵێ: وتم: ئەگەر زمانی تورکیم بزانیبا، دەمزانی چیم پێ دەووت. ئەحمەد هەمدیسان پێی دەڵێ: بەزمانی عەرەبی قسەی لەگەڵ بکەە ئەو عەرەبی دەزانێت؟. نووسەر لەرە خراپ تەدەکەڵ لە بیری کردووە کە پێشتر بە عەرەبی لەگەڵ سارا ئازەری قسەی کردووە، بەیە دەڵێ: چی دەڵێی بە چی تە زووتر پێت نەوتم کە ئەو عەرەبی دەزانە. هەروەها دەنووسە: ئەمم وت و چوومە لای سارا ئازەری و بەزمانی عەرەبی سڵاوم لێکرد، سڵاوی لێ وەرگرتمەوە، وتی چما تە زمانی عەرەبی دەزانیت؟. سەیر لەوەدایە کەچی لە رابردوو هەردووکیان بە زمانی عەربی لەگەڵ یەکتر دووان، ئەمە ئابەووچوونەکی نووسینە کە کەمال سەعدی لە شەوانی باکە تێی کەوتووە.
لەبەشی لە هەوڵدرەوە بە باکە زاهید و ئیبراهیم دەبنە هاوسەفەری کارەکتەری سەرەکی و ئاکە، کەچی لە بەشی قەسر و جەمع لە لا ٥٥ دوو جار و لە ٥٧ دووجاری تر ناوی کارەکتەری زاهید بەتە جیهاد، پاشان لەی بەوەتە جاهید لە چەند شوێنەکی دیکە کارکتەری کاروان دەکات بە کاوان، ئەمەیان دەشە وەک هەی چاپ هەژمار بکرێت، بەام دواتر دەیکات بە کامەران، ئەمەش دەبەتە نا مەعقوڵییەت و گەندەیی لە نووسین.
لەلا یەکی ترەوە لە بەشی بەرماە و قیبلەنامە، نووسەر وەک ناشارەزایەک لە زمان دا و وەک ئەوەی هیچ سەرو کاری لە گەڵ نووسیندا نەبە، لە لا ٨٣ دەنووسە: ئاکە چوو گەرماوەکە دەشەکی وەرگرت. لە لا ١٤٣ هەمان هەی دەکاتەوە چونکە لای هەموومان ووون و ئاشکرایە کە دەش دەکرێت وەرناگیرێ، واتە کورد دەڵێ سەرم شووشت، گەرماوم کرد، نەوەک حەمامەکم وەرگرت.
سەبارەت بە وسف پێداهەڵگوتن و ناساندن لە زەر شوێن کەمال سەعدی هەی کوشندە دەکات، هەروەک لە لا ٨٢ و لە بەشی گوندی کەچەڵ دەربارەی وەسفی دوو کچە سەزانی دەڵێ: یەکەک لە کچەکان زەر سپی و تەنک بوو، دەتووت ەواسە، ئەوەی تریش ئەسمەرەکی خوێن شیرین بوون دەووت گەنمی قەندهارە. لەرە خوێنەر تووشی مەهزەلەیەکی نووسین دەبەتەوە، ئەم هەستەیە لە ووی داشتنەوە، هەیە چونکە لە بەشی دەی دووەم باسی یەک کچ دەکات کەچی شیرن بوون بەکار دێنە و لە

کاتێکدا ئەم شیرن بوونە تەنیا بە یەک کەسیانە کە گەنم ئەنگۆکەیە، واتە تاک دەکات بە کە. دواتر نە ئەواس سپیە و نەگەنمیش شیرینە، هەر بۆیە ئەمانووس وردبین و بە دیقەت نەبووە لەم وەسفەیدا.
پاشان بە سارا ئازاری لە لا ٢٣ لە بەشی هەولێرەوە بە باکە وادەخاتە ووە: خۆیەم لای مەمکەکانی بوو، دەتوت سیوی لا سوورن بە دارەوە، بەهەمان شێوە لە بەشی مەڵەوانگە لا ٦٥ دەڵێ: مەمکەکانی وەکو سێوی لاسوورە لە دورەوە دیار بوون. کەچی لە بەشی گەڕانەوە لا ٨٩ ئەژە: مەمکەکانی دەتووت شامامەی ناو بەستانن.
هەروەها لە وەسفی مەمکەکانی کچە گوە فرشەکە لە نەوان دووجار چوونیان بە ئەو یانەیی کە ئەو کاری تەدەکات، لە لایەک دەڵێ: تازە بنی مەمکی دانابوو. لە جاری دووەم لە لا ١٢٩ دەنووسە: سوخمەی کرابووەوە مەمکی وک پرتەقاڵ بوو، لە کاتێکدا بەپێی گەڕانەوەکان ماوەی نەوان گەشتی یەکەم و دووەمیان لە ماوەی یەک مانگ تێپەڕی نەکردووە کە چی لە بنی مەمکەوە بووتە بە پرتەقاڵ.
لە بەشی ژنەکانی میترە کافە لە یەک ڕستەدا سەعدی دەکەوتە دوو وەسفی دژ بەیەک لە لا ١٥٨ کە لە باسی جوانی وەسفی مەهەی سەزانی دەڵێ: جووتە شامامەکانی لە ناو قەمیسەکەی بە قەد لیمە بوون. لە لا ١٥٤ بە ١٥٥ هەمان هەڵە دەکاتەوە، دەبە مەمکی مەهە یەکیان بە واتە یان بەقەد شامامە یان لیمە، چونکە هەموو کەس دەزانی کە قەبارەی شامامە و لیمە جیاوازە لیمە گەورەترە لە شامامە، بەم جۆرە، نووسەر لەو وەسفیشدا شکست خواردوو دەبە.
بە ئاگا لە لەژک و نەژادناسی و لە بەشی ژنە سەماکەرەکە لە لا ١٢٣ کاروان هەڵدەستی بە مارکردنی مەهەی ژنەکی سەماکەر، دواتر سەفەنجە مارەدەکات، ئازایش بەهەمان شێوە بانە ژنەکی سەماکەر مارە دەکات، کەچی ئەوان تەنیا بە ئابواردن و تەرکردنی غەریزەکانیان چوونەتە باکە، دواتر هەمۆیان بە مەشهەد و دیمەنی جیاواز ژنی یەکتر ماچ دەکەن و لە باوەش دەگرن. ئەمە جگە لە کرێتی، هیچیتر نییە، چونکە پێوست بوو یان هەر وەک سەزانی چووبانە لایان یاخود وەک خیزان قودسیەتییان هەبووایە.
لە کەتای بەشی لە گەشتەوە بە کەنا لە لا ٢٠٠ بە ٢٠٢ کاروان زەر نیگەران دەبێت لەوەی کە تازە قایرەسی کەنا ووی لە ئەران کردوە، کەچی ئەوان لە گەڕانەویاندا چوونەتە شاری ئەنزەلی ئیران بە ئابواردن، بەمەش لە گەڕانەویاندا لە شاری سەران کەرەنتینە دەکرێن. کاروان کەرەنتینەکردنیان بە ئەوە دەگەنەتەوە کە چوونەتە ئەنزەلی، بۆیە خەزگیەکی زەر دەخوا تەنیا گەشتی ئازربینجانیان کردبوایە نەوەک سەردانی ئەنزەلی، کەچی نووسەر ئەوەی لەبیر کردووە کە هەر خۆی گەشتکەیان بە تێپەڕین بووە لە

سنووری ئەستارەی وەاتی ئیران ئەوان تەنیا فیزایی ئەرانیان بەیو بەناو خاکی ئەران تەپەیون نەوەک وەاتەکی تر.
ماوەتەوە بەم جگای داخە کە نووسەرەکی وەک کەمال سەعی دوای ۱۰ بەرهەم و تەمەنەک لە نووسین هەدەستە بە نووسینی هەمانەکی لەم شەویە پە لە کەموکوڕی، وەک کەسەک کە هیچ سەروکاری لەگەڵ نووسیندا نەبووبێت. بەمەش گەر نووسەر بە پرسەی نووسینی خیدا نەچێتەوە، ئەوە شەوانی باکە لای کەمال سەعدی گەانەویە بە خالی دەستپەک.

پرسیاری بچووک لە دیاردەی گەورە کەتایی داعش یان سەرەتایەکی تر؟ … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

ڕەشنبیرانی ئەمە نەک دیاردە بچووکەکان نابینن، بەکو باز دەدەن بەسەر دەرکەوتە گەورەکانیشدا. داعش دیاردەیەکی نوە بوو بە ناوەکەکی دەرین. لە هەمان کاتدا فینەمینەکی پەلەتیک- ئاینیی گەورە بوو. "من یەکەم نووسەری کورد بووم کتبەکم لەسەر داعش نووسی و چاپکرد لە بەهاری 2015دا". بەڵام لەناکاو و بە خراییەکی سەرسوهێنەری هاوشەوەی فراوانبوونی قەمەوەکەی، داعش بوو بە داشکەی سووتاو!!، بەو قەبارە مەترسیدار و تەقێنەرەی هەیبوو لەبەرچاو ونبوو. بە ڕەشنبیرانی ئەمە گەشکردنی بەپەلە و پووکانەوەی تیژتەپەی ئەو دەوەتە تیرەریستییە وەک ڕەکخراوەکی مونسەجیم جێی گوومان و پرسیار نەبوو!. چوونکە ڕەشنبیری کورد نەک توانای پرسیاری مەزن و شرۆڤە پەشهاتە گەورەکانی نەماوە، بەکو دەست و پێ سیپترە لەوەی پرسیاری بچووک لە دیاردەی گەورە بکا و خوەندنەوەی لاوەکیشی بە ئەگەرەکان هەبێت. هەموو پەکەا قاچ لەو ئاوە لەێ دەخشنن میدیا و سیاسییەکان لەسەرەو دەیژن. لە باشترین حاەتدا بوونەوەرکن مەشکیان خالییە لە پرسیار و هەگبەیان بەتاەێ لە وەام. هەموو پەکەا بوونەتە شرۆڤەکاری هەوا

و رووداو، نزیک پێش رووداوەکان بکەون و سەرنج و دیدگاکانیان بە پێشهاتی ئایندەی نزیک یان دوور بخەنەوو.
دیارنەمانی داعش لەسەر شانۆی سیاسیی و کوشتنی ئەبوبەکر بەغدادی خەلیفەی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام، زەر رەهەندی جەراوجەری هەیە، ئەگەر بوعدەکی بریتی بێت لە تەواوبوونی رۆڵی ئەو رێکخراوە لە دراما سیاسییەکەدا، ئەوا بەشێکی تری سیناریۆکە بریتییە لە رۆڵدان بە رێکخراوێکی تری هاوشێوە لە داهاتوودا. لە داعش ئێستاکە رۆڵێکی کەمبارسانە لەسەر شانۆکە ئەدا دەکات، بەڵام بەم پەلەقاژانە ناتوانێت بگاتە داهاتوو، بەڵکو حەتمییەتی واقیعەکە ئەوە دەردەخات، داعش کۆتایی هات، هەروەک چۆن پێشتر ئەلقاعیدە کۆتایی هات، سەرباری ئەوەی لەرەو لەوە توانای چالاکی بچووکی تیرۆریستی بە چەند ساڵێکیش مابوو. بەڵام ئایا تیرۆریزمی ئیسلامی کۆتایی هاتووە، یان کۆتایی داعش سەرەتایەک نییە بە دەرکەوتنی رێکخراوێکی تری تیرۆریستی یونفرسال؟.
وەڵامدانەوە بەو پرسیارە، زەحمەتێکی زۆری پێویست نییە، لە روانگەی ئەوەی هێشتا ئەو زەمینە کولتووریی و ئابووری و سیاسییەی مامانی تیرۆریزمی ئیسلامییە وەک خەی ماوە و تاکو بنەمە دۆگات هەمان تەوانینی نەقڵی نێک عەقڵی سایی بەسەر موسەماناندا کردووە، هەروەک تۆژەری فەڕەنسی "گی میلییەر" لە کتێبەکەیدا "کۆشکانی فیکری ئیسلامی" پێداگریی لەدەکات "هێشتاش جیهانی عەرەبی و ئیسلامی مەحکومە بە پێوەرکانی سەدەکانی ناوەڕاست". ئەگەرچی تاریکیی سەدەکانی ناوەڕاست تایبەتە بە کەمەگە رۆژئاواییەکان، بەڵام ئەو بەراوورد جەرکە لە میتافەر. ئەمە لەلایەک و لەلایەکی تر، ئەگەر تووندڕەویی ئیبن تەیمییە لەژێر کاریگەریی رووخانی ئیمپراتۆریای ئیسلامیدا بووبێت ئەوە هەمان دیمەنی داڕووخانی کەمەگە عەرەبیی و ئیسلامییەکان فاکتەرەکی بەهێزن لە پەرەپێدانی هزری تووندڕەویی ئیسلامی، بە جیاواز لەو تەمویلە ماددییەی لەلایەن سعودیە و وەاتانی کەنداوەوە بە ئەکتیڤکردنەوەی بیروبۆچوونی وەهابی و سەلەفیزم تەخشان و پەخشان دەکرێت. ئەگەر دیقەت بدەین بە وتەی "کەرتین وینزەر" تەنیا لە دوو دەیەی نوێدەکان و دوو هەزارکاندا، وەاتێکی وەک سعودیە 87 بلیۆن دۆلاری بە تەشەنەپێکردنی هزری وەهابیزم خەرج کردووە، کە ئەم بڕە دوانزە هێندەی خەرجی یەکێتی سۆڤێتی پێشووە لە ماوەی هەفتا و چوار ساڵدا بەمبەستی بەاوکردنەوەی ئایدەلۆژیای سۆسیالیستی و یارمەتی بزووتنەوە کۆمۆنیستییەکان لەهەر چوار قوژبنێی دنیادا.
جیا لەوانەش وەک دەبینین رۆشنبیریی سەلەفی ئیخوانی و وەهابیستی رۆشنبیریی بادەستن لەتەواوی ئەو جیهانەی پێی دەوترێت جیهانی

عەرەبی یان ئیسلامی، ئەوەتا لەم چەند مانگەی پێشووەدا مردنی بیریاری ریفۆرمیستی ئیسلامی بە رەگەز سووریایی "محەمەد شەحرور" بە بەدەنگی بەناو جیهانی ئیسلامی و عەرەبیدا تێپەڕی، ئەمەش وەک بەڵگەیەک بە هەرەسی رەوتی ریفۆرمخوازی ئایینیی کە دەکرێت بڵێین مەرگی شەحرور مەرگی دوا ریفۆرمخوازی ئیسلامی بوو لە دوای مردنی نەسر حامد ئەبوزەید و محەمەد ئەرگونەوە. لە کاتێکدا تەنیا کتێبی "الکتاب و القران"ەکەی شەحرور بوومەلەرزەیەکی هێندە بەهێزبوو لە کاتی خۆیدا، لە وەڵامدا پانزە کتێبی تری لێکەوتەوە. لە بەرامبەردا زۆرترین داواکاریی لەسەر ئەو کتێبانە بە دیدەکی سەلەفی و رادیکاڵی ئیسلامیانە نووسراون "وەک لە پێشانگای نێودەوڵەتی کتێب لە هەوڵەر زۆرترین فۆکەس لەسەر کتێبە ئیسلامییەکان بوو".

بە رەهەندەکی تری بەرسڤ بەو پرسیارەی لای سەرەوە، ناچار دەبین بگەڕێینەوە بۆ لای کتێبی "ادارة التوحش". ئەگەرچی ئەو کتێبە بە ناوەکی خواستراوەوە چاپ بووە، ئەمە هیچ لە گرنگییەکەی بۆ سەلەفییە جیهادییەکان کەم ناکاتەوە، بەڵکو لای زۆرێک بە ئینجیلی ڕێکخراوە جیهادیی و تەکفیرییەکانی لە قۆناغی دەدرێت، بەو پێیەی مانیفیستێکی نوێباوی تیرۆریستییە بۆ چالاککردنەوە و ڕێکخستنەوەی پاشماوەی ڕێکخراوە تیرۆریستییەکان لە بۆتەی ڕێکخراوەکی نوێتردا. ئیدارة تەوەحوش ئەو کتێبە بوو توانی فۆرمێکی داعش بکاتەوە لەسەر داروپەردووی ئەلقاعیدە و ڕێکخراوی تەوحید و جیهادی زەرقاوی. هەزی ئەوەی هەبوو داعش بهێنێتە سەر شانۆی سیاسیی و سەربازیی، لە لەم بوارەدا هاشا لە ڕۆژی دەزگا هەواڵگریی چێندان وڵاتی هەرەمی و جیهانی ناکرێت، سا ئەوەش فاکتەکی حاشاهەڵنەگرە بۆ ئەو کتێبە مومکین نەبوو ئەو هەموو گەنجە بەو بەوایەوە لە هەموو لایەکی دنیاوە خۆیان بگەیەنێنە ریزەکانی داعش.

ئەگەرچی کتێبی "ادارة التوحش" تاکە کتێبی عەقیدەیی و بنەمایی نییە لە ڕاستای فیکری گروپە رادیکاڵە جیهادیی و تەکفیرییەکان، بەڵام کتێبەکە ئاستێکی باڵای هەیە و هاوچەرخانە ئەنالیزی دیاردەی تووندوتیژیی دەکات و کۆمەڵێک ئارگۆمێنتی تێدایە کە بە هەر موسڵمانێک قابیلی نکۆڵیکردن نییە و بۆی هەیە بەوای پێ بهێنێت. لە ناوەڕۆکی کتێبەکە جێخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کوشتن و تووندوتیژیی دیاردەیەکی سروشتکرد و خۆسکە، وەک هەمووان ئیسلامییەکانیش مافی بەکارهێنانی ئەو تووندوتیژییەیان هەیە. لە هەمان کاتدا کتێبەکە وەک تەواوکاری کتێبەکانی "سەید قوتب" بە تایبەت کتێبی "معالم فی الگریق" خۆی دەنوێنێت، ڕوونیشە سەید قوتب نوێنەری ئەو دیدگا ئایینییە ئیسلامییە بوو ئیبن تەیمییە لە حەنبەلیزمەوە پەڕی پێدا و

ئەوانیش لە سەرچاوە ڕەسەنەکانی ئایینی ئیسلامەوە هەڵیانهێنجابوو. ئەگەر "د.شاکر ئەلنابلوسی" پێش دە دوانزە ساڵێک ئەمەی وتبێت "سەید قوتب مەمکی تەڕوبەی فەندەمینتالیزمی ئیسلامی هاوچەرخە". ئەوە ئیدارەی تەوەحوش ژیاندنەوەی ئەو مەمکە بوو، بە چەندین دەیە و قەناغی تریش لە مەترسی وشکبوون رزگاری کرد.
بە کورتی ئەم کتێبە تا ئەم ساتەوەختەش قورئانی ئەو بزاوت و کەسایەتییە رادیکاڵ و سەلەفیانەن بەوایان بە حوکمی "جیهاد" تاکو "ڕۆژی قیامەت" هەیە. لە سیمای ئەم ڕۆژانەی ناوچەکەدا ئەوە دەبینرێت، هەموو لایەک بە خەشحاڵییەوە سەرقاڵی بردنی تابووتی مەرگی داعشن بە گۆستان، کەچی تارمایی لە دایکبوونەوەی ڕکخراوە هاوشێوەکان نابینن!. لەم نەوەندەشدا نوخبەی کورد سەرگەرمی شکڵگرمی نوخەیە تا کاتێک دەزانێت لە بەشی دووەمی دراماکەدا، داعش بە بەرگ و ناوێکی تازەوە وەک ڕکخراوێکی مەترسیدار لەبەردەمیدا قووت دەبێتەوە. من لە ئێستاوە بانی باروتی تیرۆریزمی ئیسلامی و خوێنی ڕژاوی خەڵک کاسی کردووم. پرسیار ئەوەیە سیاسەتمەدار و ڕۆشنبیری کورد تا لە کوێیت و سەرقاڵی چیت؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

یەایا سەفیا نیشانەی جەنگێک بۆ لەناوبردنی یەاین ... محمد کریم

پەرسەندنی زانست و زەربوونی تەکنەلۆژیا و بە گشتی سەردەمی مەدەرنەتە نایەوێت هەڵبکات لەگەڵ یەایین، چونکە یەاین هەمیشە ویستوویەتی لە ڕێگەی هاسا و یەامۆژگاریکانیەوە سنورێک دابنێت بە گشت شتێک و کەسێک لە هەر بارودۆخێکدا بە یەوەی دەست درێژیکانی سەر سروشت نەهێشت و بە حەرام نیشانی بدات.....

مەدەرنەتە دابانێکی گەورەی دروست کرد و کەلەنێکی گەورەی خستەتە ڕووحیانیەت و ڕێبەرانی بەرەی مەدەرن هەر خەریکی ماددەن و لە هەوەی چەدان بە خاپورکردنی یەاین و نەهێشتنی ریشەی مەعنەویت لە

نەو ناخی هەر تاکێک و لە هەوڵی بە وەچاندان بە سەرخستنی ماددە بەسەر مەعنەویەت و گواستنەوەی پەیوەندیەکان لە لەکاڵی بە گلوبالی و بە جیهانی کردن یەکەمشیان ناهەتوە لەگەل یەخلاق و یەاینیش لەسا لەسەر اساسی یەخلاق دادنەت بەیە یەکەمە هەمووی بەتە بەربەست بە بەرژەوەند خوازان و مادەپەرستان کە نەتوانن لەگەڵە یەاین دا بە باشی بازرگانی بکەن بە مرۆڤ وەک کاڵا و دواتر لە قودسیەت خستی جوانیەکان بە گشتی و بە کەیفی خۆیان کار بکەن.....

یەوەی هەیە و ووە دەدات لە جیهـــان دا دوور نیە لەمە و لەهەوڵـــی لەناو بردنی برا دان بە برا و لەسەر حیسابی براکاندا خۆیان و دیسان بازرگانیەکی تر دەکەن و لە هەوڵی توند دان بە خاپور کردنی یەاین لە هەر شوێن و جێگایەک دا بە هەمیشە چونکە بە سیکەلاریزم یەاین شتەکی تا بڕەی نا پەسەندە چونکە باوەڕیان بە جیهانی دووەم نیە کە عیلاقەیەکی قۆرتیکاڵی قوڵی نەوان خودا و مرۆڤ یەوان تەنە لە هەوڵی بچوککردنەوەی جیهان دان بە گوندێک و لە هەوڵی یەوە دان جیهان بە یەاسانی کەنتڕۆڵ بکەن و بخرێتە دەستی مرۆڤ و بانگەشەی (عەقڵەکی موتڵەق) دەکەن بە هەی ماددە و تەکنەلۆژیا کە تەیدا لە یەخلاقیان داماڵیووە و تەنها ووە فیزیکیەکەی ماوەتەوە و مانا لەناویا نیە کە ماددە سەنتەرە و مەعنەویەت لە پەراوێز .....

گەر ووەنتر بڕەم کەشەی یەایا سەفیا دوور نابینم دیسان شڕەکی ڕەش نەبەت لە نەوان یەاینەکان کە سیکەاریست و دونیا ویستەکان بیانهەوەت بەرپای بکەن لە نەوان یەاینەکاندا کە تەیدا هەردوو یەاینی اسلام و مەسیحی لە یەکەمکانی جیهانن لە ووی ژمارەی زەر کە یەاینی اسلام نزیکەی (1.9) ملیار موسەمانی هەیە کە ٢٤٫١٪ی ژمارەی گەی زەویە و یەاینی مەسیحی ژمارەی نزیکەی(2.3) ملیار مەسیحی هەیە بە گشتی کە دەکاتە ٢٩٪ی ژمارەی دانیشتوانی زەوی یەمەش ڕەژیەکی زەرە کە تا یەستا لەسەر یەم دوو یەاینە ماون بە مەدەرنیستەکان بێیە تەوشتی یەم دەمارگیریە قوڕبەوون و دەیانەوەت تەقەی یەکەم لە یەایا سەفیا دەست پێبکەن.. ....

بەهام یەوەی جێی داخە یەاینیەکان لە ژێر کاریگەری دان و هەست ناکەن بەکار دەهێنرێن وەک چەکێک بە لەناوبردنی خۆیان بە دەستی خۆیان...

وە یەمەش بە هەوڵێکی بە مانای دەبینم کە سەرەنجام لەناوچوونی دنیـــای تەـــدا مسـوگەر دەبەـــت و دیســان هەر دونیادەســتەکان و ماددەویستەکان زەرەمەندی یەکەمن...

وە لە یەستا دا گرینگە هەموو یەایینیەکان بیر لە خاڵی هاوبەشی یەایینی بکەنەوە و باسی تەگەیشتنە قوڵە یەایینیەکان بخەنە بەرباس زەر باشترە و لەوی باشی جیکاری و لایەنگری بکەن چونکە یەکێتیەکی ناوەکی یەایینی هەیە کە هەر کەسێک لەی قوبتەوە دەگاتە یەک حەقیقەت.....

محمد کریم

شیعر/ مەلە ڕەشەکانی نیوە شەو … کاوە عوسمان عومەر

هەنگاوەکان،،
پەش خەرئاوابوون کەوتن،،
تەکە بەفری ڕەشە،،
تەنیایی…
وەک پەلی مەو،،
بە دیواری نیوەشەوا…
هەڵکشا، زەردبینی شوەنیش،،
بەدەست کاژەڕە سپیپۆشەکانەوە،،
لە سەراخی شەونخووندنی ڕەبوارەکە…
بەدیار گیاندەرچوونی شیعرێک،،
تا سپێدە بەدار بوو،،
داری زیوینی مانگیش،،
خەی ئەزمونەتەوە،،
بە تەم و تیشک،،
فوارەکەش زەر دەمکە ووشک بوو…
لە خەونی ماسیە ئەفسوناویەکان،،
بە لەوی ژاوی ئاو،،
چیتر چرپە نانرێتە…
باخەکی بەدنەفرەتکراو..
.....
بیابانی ڕەشی نیوەشەویش.

شەپۆل ئەدات،،
وەک نیگای قەشەنگی...
سەمای چاوی ئەو،،
پەناگەیەک...
ەەگری ئەکات ،،
لە کانی کات،،
لەوان لەو بە،،
بە حەزی کەچەرەک...
بە گەەانەوە،،
بەەام لە چوون و نەچوونا،،
هەەی ناوەەاست بوونی نیە،،
یانیش عیشق یاخود نا،،
خەزگە مەمەکانی خەشبەختیش،،
هەر بە داگیرساوی ئەمانەوە،،
هەرگیزاو هەرگیز،،
لە نەو ەەحی تەنیایەک،،
نە ئەکوژانەوە،،،
خەزگە مانگیش،،
لەسەر دەستم ەائەوەستا،،
تا لەگەە ەوخسارت،،
بەراوردی کەم،،،
خەزگە ژوورەکەش،،،
زەریا ئەبوو،،
تاوەکو ماسیە سپیەکانی خەفەت،،
لە دیوارەکانەوە،،،
دەربازیان بە،،
شەویش تەنهاو تەنها،،
کلیلی دارگای داخراوی ەەحمە،،
چەقەکەش،،
بە ئەوەی دەماری تیشکەکی بەی بە،،
لە خوەنی بەدەنگیدا گەوزاوە،،
حەز کردن،،
لەوەی پەرداخەک...
لە ئاوی ژیان،،،
پە بەتەوە،،
بەەام هەموو شتەک ...
تەواو ئەبە، هەتاویش..

سوتەمەنی پەنامەنە،،
چرکەی نەو دەیش،،
هاکا لە لەدان کەوت،،
مەلە ەەشەکانی نیوەشەویش،،
بای وەیشوومیان هەنا،،
فەەنی باەە ئەفسوناویە…
قەترانیەکەیان،،
مەرگ دەنە،،
و ەەح ئەبا،،
مەلە ەەشەکان،،
لەوانیە نهەنی زەر بزانن،،
بەەام ئەفسووس..
هیچ ناەەن ،،
تەنها شەقەی باەە وەیشوومەکەیانە،،،
گەر نهەنی نەبوایە،،،
هەر کەسەو لە بیرەوەری خەیدا،،
دیل نەئەبوو،،
لەسەمەرەی شەقەی بالی…
مەلە ەەشە وەیشوومەکانی…
ئەم شەوە ئەنگوستەچاوە،،،
وویستم بە مەشخەەکی پەمەیەوە،،،
بەمە تونەلە تاریکەکانی بوون،،،
بەەام سەوە سپیەکانی،،،
لەزەت و گوناح،،
ناهەەن،،
هەنگاوەک بەرەو دواوە بنەەن،،،
بە ئەو شونەی…
لە بەردەکان خەوو خەیاە دروستکران،،
چاو کلیلی دەرگای جەستەیە..
بە تەنهاو…
هیچی تر.

ئۆپۆزسیۆنی پۆپۆلیست و ڕزگارکاری دیماگۆگ … ئاراس سەعید

کوردستان تادێت لەنێو داڕزانێکی گەورەیی فیکری و مۆراڵیدا چێق دەبەستێت، بەدرێژایی حوکمڕانی حیزبەکوردیەکان بە ڕزگاربوون لە توندڕەوی و هەڵومەرجێکی حەتمی کۆمەڵایەتی، حزبە کوردیەکان خۆیان بەرهەمدەهێنەوە، ئەویش بە زیاتر سەپاندنی ئەو بازنە فکری و کلتوریەی هەموو بیکردنەوە و گۆڕانکاریەک ڕادەگشتەوە بەنێو خودی خۆی. بەواتایەکی تر حزبی دەسەڵات مێنتەڵیتی بازنەیەکی فیکری و کۆمەڵایەتی کردووە و بەشێوەیەکی سپێنەر فیکر و هزری نوێ پوچەڵ دەکاتەوە. ئەویش لەڕێگەی مێنتەڵیکردنی سەکتەرەکانی ڕۆشنبیری و خانەکلتوری، نەڕێخساندنی بازنەیەکی فیکری بە کەبونەوەو ئاڵۆگۆڕیی ئایدیایی نوێ.

شکستی حیزبی کوردی و لەدایکبونی ئۆپۆزسیۆن و باڵی نوێ لەهەناوی کلتور و نەریتە سەپاوەکاندا، هیچ گۆڕانکاریەک دروست ناکات، جگە لەبەرهەمهێناوەیی نەریتەکان لەفۆرمێکی تردا. کاتێک حیزبی دەسەڵات درک بەتەقینەوەیی کۆمەڵایەتی و جڕێک لە دڕکاوتنی هزر و تیۆری نوێ دەکات، کە سمبولێکی نوێیە، بە یاخی بوون و لادانی سیاسی و دووبارە خوێندنەوەو خولقاندنی کردە، لەگۆشەنیگایەکی جیاواز و لەدەرەوەیی بازنەیی سەپاودا، حیزب خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە، نموونەش بەرهەمهێنانەوەیی یەکێتی لەفۆرمی گۆڕاندا، کە گەورەترین هەڵچونی کۆمەڵایەتی سەدەیی بیستەمی سەرکوت کرد بەو شێوازە پۆپۆلیستەیی سەرجەم پێنسیپەکانی هاوتایی داواکاریەکانی خێڵک لەپلاتفۆرمێکدا ئاشکرا کرد. بەمەش بەئاسانترین ڕێگا توانی دووبارە، دەنگی ناڕازی و بزاوتە فیکریەکە بەنێو بازنە کلتوریەکە ڕابکێشێتەوە، بەبەشداری کردنی لەدەسەڵات و قەستنەوەیی دەگمایی هاوڕاتیان دوبارە دەسەڵاتی بەرهەم هێنایەوە.

ئەستاش هەڵومەرجی ئابوری و کۆمەڵایەتی کوردستان، دووبارە هەڵومەرجێکی فیکری خولقاندتەوە بە ڕزگارکردنی کات و بەندکانی بیرکردنەوە، کەچی ئۆپۆزسیۆنێکی پۆپۆلیست و بەسەرکردەیەکی دیماگۆگ و فریودەرەوە، لەهەوڵی دووبارە بەرهەمهێنانەوەیی نەریت و سیاسەتی شکست خواردووی دەسەڵاتە لەفۆرمێکی نوێدا، دووبارە ئەو بزاوتە

نوێی پاڵکەشی نێو بازنە فیکریە سپاوەکە دەکات، بێ هاوەاتیان دەبە بەهێشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم هەڵومەرجە دژواریی کەمەڵگا بکەن، فریوی سەکردەی دروستکراو دیمامەگی وەکو شاسوار و گروپەکانی هاوشیوەیی نەخێن، تادووبارە نەبنەوە قوربانی ئەپزسیۆنکی ساختە، کەڵەابردوودا فریوی دان و لەسەر ئەسک و پروسکی ئەوە گێشت بەهەرەمی ویستو ئارزووەکانی.

ئاراس سەعید

شیعر/ غوربەتی خاک … شوان عەباس بەدری

وەرە هاوەڵ با ئیتر خەمی نیشتمان نەخەین
ئاسمانی ئەرە جێ بەهین بەرەو سنووری خەر بەهین
لەرە هەوایەکی پاک نییە بێ دووبارە گەشانەوە
وەک سەبەرە هەچووینەتە نێو قووڵایی بنبەستەوە
خەری سبەی لەم ووڵاتە دەمە ساهە کە تەراوە
ئەم ووڵاتە تابووتەکەو بە کفنی هەش داپۆشراوە
ژیان لەرە هەموو ساتە فەنابوون و مردنە
هەهەتا هاوماماڵانە و هەردەم وەرزی کەچ کردنە
لە سەر بانی هەموو ماهە مەڵەکی شووم ئەناهەنە
شەو بە دەستە تارەکانی هەنسک و بەزاری ئەرونە
لە ناو ئاوەنێیەکی ژەنگاوی بە دوای خەمان سەرگەردانین
لەسەر گەهەی خەونەکانمان چاوەهەی مەرگی خەمانین

شوان عەباس بەدری / 2003

گۆی ئاگر .. خەونی هەمیشەیی ... نەژاد عزیز سورمێ

درەخت ئادەکەن
ئاسمانیان لێ وەك هاتووەتەوە ئەستێرە
تێ هەڵدێی ،
ڕەگەت پێ نادا نیشتمان بمێنییەوە ..
دیموکراسییەتی جەستە
قووڵایی دەزەخ
لە دووکەڵی جەهل
لە ناو کاکڵەی ئیرەییستانی
ئادەمزادەوە هەناسە دەدا ..

دێ نە لە مەرگ ، نە لە عەشق
ئاگادارت ناکاتەوە . .
بژاردەی سەردەمی بەدنیهادی ،
خەیاڵی تێدا ڕەش دەبێتەوە
ژەهر لە ڕەنگی شەهد دەردەکەوێ
دارستان دەقی کراوەن لە دونیایەکی داخراودا
وتارێکی درەنگ لەبەر ڕووناییەکی لەرزۆکدا
بێ بەدار کردنەوەی یادەوەریەکان ،
بێ سەرەتای کۆتاییەکی دی دەدرێ ..

هاوڕێگای هەمیشەیی ، پێشنگی خونناوی ،
داڕسان دوای داڕسان ،
سەربردەی بریندان دەگێڕێتەوە
لە کلتووری زیندووومان ،
لە شەڕ دەدوێ
کە هەر دەم
بە ساوی ئاوریشم
لە دەروازە ئاسنینە ئەقەڵەز ئاڵتونییەکان دەدا و
بە ساوی پڕا بەسەر دڵماندا تێدەپەڕێ ..

خێر
مەزن ، گەش ، دیار
شەڕ ، هەورێکی چڕ

لەبەر نیگای هەایساو و تووەیدا
کز دەنونێ ، بچووك ، لێ
لە تیشکی خێیدا دەگەوزێ ..
تاخچە ەنگاوەنگەکان
مژووی دەقە نەشکاوەکانیان هەگرتووە ..
لێوە بە بارەکان
بە کورتی دەدوێن
لە ناو هەموو خەمێکدا
زەردەخەنەیەکی شاراوە ..
ێ
شەوە درژەکانی تەمەنم
لە چاوەوانی تدا توانەوە
یادگار ، هەمان یادگارە
ئەسرین ، هەمان ئەسرین
دەخنکێنن دەنگ ..

خەرابات
چوونەتەوە پاێ پەرژینی باخچە نامکان
ئەوانەی لە خەونی زەوە بەدیهاتوون
ژانە
(کوا من)ی تیا لە خاچ دەدرێ
لە ژی هەستمان دەدەن ..
کاردانەوە نییە
مردوو کاردانەوەی کوا ؟

گوم لتە
بە دەم لاوکە هەردەم لەبیرکراوەکان
وێنەی ئەو ئەستێرانەی نیوەشەوان
بەسەر مرگاندا دەکشێن و باداران لە خەو دەکەن
چەهرەی ژگاری کەساس دەنژی
گەواەی کەوتی هەنسکە خەمبارەکانی دارستانان
کە بەسەر دوا چرکەدا دەبارێ
پشهاتە سەخیفەکان دەردەخەی !
ئەسەف
بە دەنگی ئەو ژنانەیان ناسپێری
سنگیان داوەتە بەر قەای شار
ئەو ژنانە

ئەوانە نین
لە کلینیکەکانی جوانکاری و
ئارایشگەکان دەیانبینی
ئەو ژنانە
ئەوانەن چیایان لە کێ
سپێدەیان لە چاو
لە ئاوێنەدا خاك دەبینن
لە گۆڕدا گەنجینەی فریشتان
لە یەکەمین بارانا ، سەمای ژیان
وێنەی بروسك
خێیان بە نادیاردا ئەدەن ..

کلیل نەما
قفڵە ژەنگاویەکانی پێ تاقی نەکەینەوە ..
بێباکی لە هەڵە کوشندەکانی
بازاڕی قایرس لێدراو
مۆژوویەکی هەیە
ساتە بێهوودەکان
لە بێشایی ژیان و مەرگ دا
لەو تیش و زنارانەدا دەگیرسێنەوە
بکوژی لێ پەروەردە دەکرێن ..
□□□
نازانم لە چ پەنجەرەیەك بوەستم
تێم لێ دیار بێ
کە هەموو ئاواز و تابلۆ و نەتە بێکەسەکان لەوێ بن ..
ئێمە بێچی چاو لەسەر ئەم جەنازانە هەڵناگرین
بە بناران شۆڕ دەکرێنەوە
ئاوابوونێکی چەند بێدەنگ و زایەڵەیە
ئاوابوونی مرۆڤ ..
گوڵەکە لە شەراب
وێنەی لە بەهەشتیش نییە
ڕوناهی هەڵدەفڕێنێ
تاریکایی چڕتر دەکاتەوە
(کوا من) چەند ونە
بزرتر دەبێ ..

کۆنا هات ، بە جل و بەرگێکی ڕەشداگەڕاو

پەدەشتە سووتاوەکان ئاسا
سواری کەژاوەی خۆی کردین
کۆنا هات فەرمان بکا
دونیا ببینین
بیری لێ نەکەینەوە ..
فڕی کردین هەوری چۆل
نیشانە نییە بۆ باران
کۆنا
سیاماڵ .. شەو ڕاشکان
ڕوونایی ڕۆحی بەبیر هێناینەوە
بەڕام ئەویش
بە هەموو ترس و تاوییەوە
شەڕی لە بیر نەبردینەوە ..

حیکایەتە سواوەکان
مەری بەختمان ، نینۆك هاتوو
لە زیندانەکانی جیهان ئاخنراون
بیر لەڕ جڵلانە پساوەکان دەکەنەوە
ئایینەدەی پیر
لە ژێر چیلەمۆکی ڕووتدا
پێوی لێك ناون
ئەو ژنە شێخانە نابینێ
لە ناخی دڵە قەرەجییەکانیاندا
بە پێشیدا دێن و دەچن ..
لەوێ
کە زەردەخەنەی تێدا لە کۆین نایێ
لە وێ
لە دووڕەوە
لە وێ
کە نۆستالیژیای لێ بێدار دەبێتەوە
لە وێ (کوا من)
بە سیمای هەڵقرچاوەوەڕ
لە ناو تابلۆیەکی چاخە کپکراوەکانی ناوەڕاست
سینەیەکی ژاڵە گرتوو
لە بەرابەر چەند چۆنکۆکی برسیدا ..

(نینئەنا) ، کچی ئاسمان !

که شادی و لەززەت بۆ خوداوەند و ئادەمزاد دێنی
ئەو هەسارەیە هەسارەیەك بوو
شیری دەدایە خۆر
شادی بەسەر ماڵاندا دەبەشییەوە
هاتین
بە چەند پارچە کاغەزێکی چاپکراو
هەناسەمان لێ بڕی ..

چیا
لە سەمای ئەو جەستانە ئاماون
مەمکیان
سەرەتا و کۆتایی بژێوی
لە کۆتی مێینایەتیی ئەم چاخە داکەلاندوە ..
مۆسیقا ئیتر
لە قاچێ شووشەکانی ئەودا نەماوە
مۆسیقا
لە ترپەی ئەو دڵە تۆراوانەیە
گەمەی ڕۆژگار
بە ئاست و چەپی داداون ..

بە چاوی شانس
سەیری پردی ڕوخاومان دەکەین
خەیاڵێکی بەدینەهاتوو
بە هەنگاوەکانمانەوەیە ،
لە تکەیەی بڕیەی هونەرمەندێك
لە بانیژەیەکی داماو دەچێ
شەوت لە نیوەڕۆدا پشان دەدا
هێشتا لە نیوەی ڕێگا دای
(ئەنکیدێ)ت لە دەست داوە
هێزی جارانت ،
جارانی شەقامەکانی(ئوور) و
مەیخانە ئاوەدانەکانیت نەماوە
ئایندەی پیرت دێننەوە بەر چاو
تەنیا
بڕت هەیە بۆدەنگ بی ..

سنووڕکی یەکسانمان
لە ناسینی خوداوەند هەیە

بیر دەکەینەوە
لە کردەوە بەدەکانمان
لە گومانە هەروایە نامەنتیقیەکانمان ڕازی نییە ..
وامان دەزانی جەگە و ڕووبار
پێش ئێمە لە خەو ڕادەبن
ئەوان هەمیشە بێدارن .. نانوون
جەگە و ڕووبار بوونەوەری ڕووتن
ئێمەین دارستانیان لەبەردا دەبینین
ئێمەین گیای کەنارانیان بە سنگەوە دەکەین
کە دەنگی دڵەکوتەیان
ئاسمانان تەی دەکا ..

سەیر نییە لە ئێوارەیەکی ئەرخەوانیدا
شاعیرێك
لەسەر ئەوەی وتوویەتی
مەمکی بێوەژنان لە هی کچان
مێینەتیی زیاترە
چاوی بێوەژنان خومارترە
شەیکی بێ بەرپا بکرێ !

پاڵ بە قوللەی ڕەحمانەوە دەدەین
چاومان لە ژیانە
لە سەرخەوشکاندنێکیشدا بێ
بیبینین
بەمبای شەڕان نەگاتە زەوی
لە نیوەی ڕێ
ببن بە گوڵ ، بە باران ..
حیکایەتە ڕەشەکانمان
لە بیر
ببات‌ەوە
ئەوەی لە قوتابخانەدا منداڵییان تێدا مراند ..

ئای وڵاتی دڵگیرم
وڵاتی تەمبەڵ
دوا جار چۆنم لەخەو دیبووی وا دەرچوو
بەتەنیا لەگەڵ خەمدا مامەوە
تازە ڕۆی ، تیر لە کەوانێ دەرچوو
هاوارمان لەبیر چووەوە

تازە ێی
لە زنجیرەی شەانمان زیاتر بە بیر نەماوە
کە دەن و دەەن و دنەوە ..
ووومەتی شەو
هەمووی لەبیر بردینەوە ..
دی سادەمان ،
گرانیی خەمەوەن
پشبینی شەەکانی دادە
هەمووی لەبیر بردینەوە .

بەردی کە هەدە ، ئەمە هەدین
ئاوی گژا دەکا ، ئەمە ا دەکەین
پکمان گەیاندەوە ناو کارتن
هەتاوی کور بانگم دەکا ، بگەەوە
بە سەمای گەا و کەروشکەی گیا ا دەزانم
بەو شنەیەی
سپیدارە تازەهەچووەکان ادەوەشنە
بگەەوە ..
گەر بشمرین
با لە مەرگکی شەا
لە ئامز و پکەوەنووسان و توانەوەدا بمرین .

حوزەیرانی 2020

ئایا مردن بە کرنا، لاوازی جستەیی یاجیاوازی کەمەایەتیە! … عبدالرحمن محمد(ملا رحمان ئاوارکان)

لەو ووتانەی کە دزگاکانی ئامار و پلان دانان تیایاندا زانستی و بواپکراو، کە ئەنجامگیریکانیان لە سەر بناغەی داتا و

ژمارەیە، هەژانە بە ووردی بە دوایی هەکار و ئەنجامەکانی ئەم پەتای کۆڤید١٩ وەن، بزانن لە چ تۆژو و چینێک، لە کام گۆڕەک و ناوچەیەک، لە لەشی چ جۆرە مرۆڤکدا ، زیاتر ئەم پەتایە بەاو دەبەتەوە و زیاتر تاکەکانی تووشو دەبن و هووبووی مەرگ دەبنووە، بۆیە پێویستە ئەمش تێگەیشتنمان هەبێت لە سەر ئەم پەتا تازەیە.
بۆیە، زۆربەی هەرە هاستەوەکانی جیهان و تا مەزهەبیە باوەکانی کەمەگای هەژهەلاتیش، ئەم پەتایە و کارکردەکانی دەبەستنەوە بە بایەلۆجی یا پێکهاتەیی جەستەیی مرۆڤکانەوە، لە دەرئەنجامدا مرۆڤ تووشبووەکان تاوانبار دەکەن کە نەیانتوانیووە تەندروستی خۆیان هاگرن و سیستەمی بەرگریان لاوازە! یا جیاوازی پێکهاتەی نەژادی نەوان ئاسیایەکان و ئافریقیە هەش پێستەکان و ئەمەریکای باشوور! کە ئەمە درۆز کراوەی ئایدەلۆژیایی هەگەزپەرستیە کە دەیان کەمپانیای زەبەلاح لە پشتیەوەتی و دەیەوێت، بیر و هۆشی ئینسانەکان لە هەکارە بنەەتیەکان دوور بخاتەوە و چەواشەی بکات.
بۆیە ئەم کارە خورافی و بە بنەمایانە دەبێت بخرێنە ژێر باس و لەکەینەوە و خەکی لە ئاگادار بکرێتەوە و شەرمەزار بکرێن بە ئەم بۆچونە نازانستیانە.
نموونەکان زۆرن، با لە کەرکووکەوە دەست پێ بکەین، چونکە ئاماری تووشبوان زۆر زۆرە و بزووتنەوە ئیسلامیەکان بە تایبەتی سەلەفیەکان چووەتە نەو زۆربەی خەزانەکانی ئەو شارەوە(بە تایبەتی خەزانە کرێکار و زەحمەتکەشەکان) وشەویەک لە فەزایی تایبانەکانی ئەفغانستانی بە سەر ئەو شارەدا زاە کردووە! ئیتر جۆرەک لە بەوانبوون بە قایرەس و مەرگکی دیاریکراوو کە کەس ناتوانێت یەک چرکە یا کاتژمێر پاشی بخا یا پێشی بخات لە نەو خەکیدا بەاووە ، گوە لە ینمایی و ئامۆژگاریەکان کەمترە، کەسەک دەێت:
ئەمە لە گەکی پیشسازی کەرکوک(حی الصناعة)، تەماشام کرد تەنکیەکی ئاو دانراووە، پەرداخکی بە سەرەویە، دوازدە ١٢ کەس ئاوی بەو پەرداخە خواردووە!؟ دەیت بە کابرایکم گووت ئەوە نابێت، ناتەندروستە و تووشی کەرانا دەبن، نابێت بە یەک پەرداخ ئاو بخنەوە، دەێت کابرا گووتی، مەترسە ، تەنها بەوات بە خوا و نەردراوەکانی و خزمەتکارانی مالی خودا هەبێت، تووشی کەرانا نابیت!؟ دەێت منیش پێیم گوت: عەنتەرەی کوڕی شەداد(یەکەک بوو لە شاعیرو فەرماندەکانی ئیسلام) ، هەژەک گایەک بە دواوەی بوو ای دەکرد لە ترسا، پێیان گوت تە عەنتەری چۆن دەترسیت لەو گایە؟ دەێت عەنتەرە گوتی: کەشکە ئەویە، ئەو گایە نازانێت عەنتەرەی کوڕی شەداد کێیە! ئەمش یەکەک لەو خانەی کە زەرەک لەو خەکانەی

کۆمەڵگای ئیسلامی، خەی ناشارەتەوە و خەی و هەزارانی تر توش دەکات، دوایی دەڵێن، کەسەکە خەی فشاری خوێن و شەکرە و جگەرو پەنکریاسی تەوا و نەبوو!؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟
بە پیی ئامارەکانی ئەورووپا و ئەمەریکا، زۆرێک لە ڕەش پێست و کەمایەتیە نەتەوەکانی تر تووشی ئەم پەتایە بوون، کە زیاترن لە دانیشتوانە ئەسڵیەکان یا سپی پێستەکان. بە پێی ئامارەکان، خەڵکی ڕەش پێست و کەمە نەتەوایەتیەکان، کارە سەرەکیەکان دەکەن، ئەم کارانە ئەوانەن لە هەندێک کارگەی بنەڕەتین و نابەت بوونەتە کاری جگەی پیرو پەکەوتەکان و شەفقەری پاس و سیستەری نەخۆشخانەکانن، کە ناتوانن وەک کارەکانی بەڕێوەبردن لە ماڵەوە لە سەر کۆمپیوتەر و بە ئۆنلاین کارەکانیان ئەنجامبدەن و تەکنەلۆجیان زۆرە و زیاتر دوچاری تووسبوون دەبن بەم پەتایە.
خەڵکی تری، ئەم خەڵکە کرێکار و زەحمەتکێشانە، زیاتر بە هەکارەکانی گواستنەوەی گشتی هاتووچۆ دەکەن و لە جگەا داخراوەکاندا زیاتر ئەم قایرەسە بڵاوە. یا بە گشتی گەڵەکە هەژارنشینەکان، زیاتر قەرەباڵغ و تەکەڵاوە. بە پیی ئامارەکان لە بیست ٢٠ ڕەش پێست و کەمە نەتوایەتیەکانی ئەورووپا، کەسێک توش دەبێت بەرامبەر تەنها یەک لە سەد کەس لە سپی پیستێک یا هاووڵاتیە ئەسڵیەکان، هەروەها ئامارەکان تووشبوان لە نەوو کەمینیتی بەنگلادیشی و پاکستانیدا بە ڕادەیەک لە نەو کەمینیتیەکانی تردا کەمترە، ڕادەی ژنانی بەنگللادیشی لە نەو کرێکارە سەرەکیاکاندا، کە دەبیت و حەتمیە بەڕەنە سەر کار لە هەر مەترسیەکیشدا بێت ٤٣٪ یە!
بەیە ، ئەو قیشتە یا جیاوازیە کەمەڵایەتیەی کەمەڵگای بەشەریەت، کە ئینسانەکانی بە سەر چین و توێژەکاندا دابەش کردووە، سەرچاوەی نەهامەتیەکانی هەموو کەمەڵگایە، بە تایبەتی چینی کرێکارو زەحمەتکێشی کەمەڵگا، کە لە هەزی دەست و بازووی زیاتر هیچی تری نیە تا بە گۆی بخات بە دابینکردنی بژێوی ژیانی!، ئامارەکانی کوردستانی لای خەمان ڕۆژانە شاهیدی چەندین کردەوەی خەکوژین و جیابوونەوەی هاوسەرەکانن و هەڕهاتنی لاوانن!
بەیە، توشبوانی کەرەنا، یا کۆڤید١٩، ئەو خەڵکانەن، وەک دەڵێن(ئەگەر ئاگریش ببارێت، دەبێت هەر بچنە دەرەوە بە پێیداکردنی پیارویەک، لەوقمەیەک، بە منداڵەکانیان، زارەکەکانیان، بڕچووەکانیان).
ئەگەر لەش و لارمان لاواز بێت و توشی بەدخراکی هاتبێتین و کەمەڵێک نەخۆشیمان تیادا بێت، گەڵەکەکانمان زۆر قەرەباڵغ بێت و ئەگەر چەند سەر خەزان لە یەک خانوودا بژێین و ئەگەر نەتوانیی دووری یەک بین چونکە ئەمەی زەحمەتکێش، هەموو کاتێک پێویستمان بە یەکە،

ئاگادار بە قەرزکردنی مشتەک پارەش بێت، دەبێت هەژانە یەکتر ببینین.
azzady22@gmail.com 9/8/2020

زیـــــرەک.. پاشـــــایەک لە تاران...هونەرمەنـدەک لە لـــوتکە! .....دکتـەر: مەولـــود ئیـــبراهیم حەسـەن

١/٨/٢٠٢٠هه ولێر

ئەم جارە لەم نووسـینەدا باسی گـۆرەیی و ئاستی هونەرمەندییەتی زیرەک ناکەین لە گـرانی گوتن و داهـێنانی بە وێنەدا ، هه رچەندە ناونیشانەکەش بە نازاناوی (هونەرمەند) دەست پێدەکات ، چونکە بەاوتـووە سـەمەندراوە کە زیـرەک لەو هەژەی دەنگـی هـه هـەناوە یەکسـەر وەک داهێنـەرێـک و دەنگەکـی تـایبەت خۆی وەک (مامـۆسـتا) ماسـتاو هونەرمەندی هونەرمەندان ناساندوە و تا ئێستاش.. پاش تێپەڕ بوونی نزیک بە پێنجا سال بەسەر لە دنیا دەرچوونی.. هێشتا بە هاوشان هه رلە لوتکە دایە .
ئەمـە باسی هـەوشتەکی مرۆڤانەو بەرزی کەمـایەتی هه تا ئادیەک هـەوشتەکی ئەفسانەیی هونەرمەند(حەسـەن زیرەک) دەکەین ، هه رچەندە جار جارەو لەرەو لەو نموونەی بە هێنراوەتـوە، ئـەوەش(چاوتـەری و دەسبـاوی و سـەخاوەتی) بە وێنەو بە هاوشانە ! بە هاوشان..چـۆن هه موو کەس دەزانە هونەرمەند حەسـەن زیرەک چـۆن ژیانی لە ژێر سفرەو دەستی پێکرد و لە ژێری ژێرەوەی سفریشـەوە کەتایی هات !! ئەم ژیانەش سەتا نەهه ت و نەی تەمەنی نزیک بە پێنجا سالەی ئەو مرۆڤە هونەرمەندەی گرتووتـەوە . بەڵام، لە هه ر کات و لە هه ر شوێنەک و لە بەرامبەر بە هـه ر کەسـەک ..زیـرەک هـه سـتی کـردبە بەرامبەر پەویستی بە یارمەتیە ، باخشی لەو تەرو هه بووەو خاون ماڵ و خانوو و پارەیە نەبووبە ..کە بەرچاو بێت و جێگیر ! ئەو چی هە بووە بەو پەڕە دەکراوەیی و پێخشیـەوە هاوکاری ئەو کەسەی کردووە

بۆ ئەوەی هیچ منەت بەسەرەوەکردن و چاو لە قەرد دانەوەکەی بێت ..(من مامم نیە ماڵە خەڵکە ..ماڵە عالەمە!) (١) ئەمە فەرمایشە مزنەکەیەتیی کە ژۆزانە لە (کانی مەلا ئەحمەد) خەی گوتەنی چایخانەیەکی پێپوتی هەبوو! وەک مامستا(ئەنوەری سولتانی)(٢)یش لە دیدار دووەم دا باسی دەکات کە بەدوای دا دەگەڕێ و دەڵێن چەتە فلانە ناوچە، (چووینە ئەوە درەنگانەک بە تاریکی گەیشتینە، دەشتاییەکی تەخت وچرایەکی کەم شەوق، سێ چوار مەزی شکاو کورسی لە مەز شکاوتر، ئاگرەکی خەلوزو حەسەن زیرەک خەی !) زیرەک لە بارەی ئەو شووینەوە دەڵێ :(نا..پەمخەشە کاسی تەدا دەکەم !! هونەر لە نەو کوردا قەدری نەما، هونەر بەمن کارەکی نەکرد بەدوایا بچم !)(٣) لەم ڕۆژگارەداو لەم دوورە شارەوداو لە (نەوان دوو سێ کەودا چایخانەیەکم هە یە ئاگەر بڵێن ببەنن تاعەجوب دەکەن !؟) بەڵێ ..لەم ڕۆژگارەش لە سەخاوەت و دەسبڵاوی و دەکراوەیی خەی ناکەوێ وئەو پیاوە گەورەیە هاوار دەکا ودەڵێ: من مامم نیە مالی خەڵکە، مالی عالەمە .!! ئەو ڕەوشتە مەزن و جوانەی زیرەک ڕەوشتەکی کاتی نەبووەو ڕەوشتەکی دەم دەمی و تەکتیکی ! نا..ڕەوشتەکی – مادرزاد بود !- ڕ(٤) هە ربەیە هە رکەسەک جارەک و کەمەک زیرەکی دیبێ هە ستی بەو دەسبڵاوی و دەکراوەیی زیرەک کردووە ، زەرن ئەوانەش کەم و زەر باسی ئەم ڕەوشتەی زیرەکیان کردووە . زیرەک پڵاوەکی زەر ڕەهە ندێ ..هە ر ڕەهە ندەی لوتکەیەکە لە جوامیری و پیاوەتی و لەهاتوویی و هە ڵکەوتەیی، کە پەویست دەکا لە زەر ڕووەوە بە زەر تیەر لەیان بکەڕیتەوە ، ئەوسا ئەمە زیرەک دەناسین کە چ کەسایەتیەکی دەگمەنی مەزوویی جیهانی بووە ! دەسبڵاوەکی ئەفسانەیی..

ئەمە هە موو لایەک بیستوومانەو خوێندووومانەتەوە کە لە نەو ئەفسانە کوردیەکان ..پاشای دادپەروەرو میللەت دەستی واهە بووە زەر جار بەشووە ڕۆژ بەرگی خەی گەیوەو بە نەو خەڵکدا سوڵاوەتەوە بە ئەوەی بە چاوی خەی حاڵی ڕاستە قینەی خەڵک ببێنێ ! زەر جار لەم گەوسوانە پاشا فریشتە ئاسا بە هانای کەسانی لەقوماوو پەویستەوەو چووەو ژیانی گەیون . ئەم ڕەوشتی خە گەین و گەانی نەو خەڵکە گەیشتووەتە هە ندێک حاکم و خەلیفەکانی ئیسلامیش. لە سەردەمی زەر کەن دا هە ندێک پاشا و حاکم بە تایبەت پاشا ساسانییە کوردەکان لە شوێنکی تایبەت بەردەکیان دادەناو پەیان دەگوت ێ بەردی مرازە !)(٥) کەسێک پەویستیەکی هە بووایە یان غەدرەکی لەکرابوا دەچوو لەسەر ئەو بەردە ڕووەنیشت و هە ڵندەستا ..تا پآشا دادی نە پرسیباو مرازی ئادا نە کردبا ! پاشای وا هە بووە (زەنگۆ) ڕکی لە نەو ماڵی خەی بەنئارمووشی تەخستووەو بەنە کە تا

دڕەوی کۆشکی پاشا ڕێشتووە ، بۆ ئەوەی هاوڕاتی پرسیت و غەدرلێکراو دەستیان بگاتێ بەئنارمووش و ئایهە ژنن و دەنگیان بگاتێ پاشاو ..پاشا بۆ دەنگیانەوە بێت !!(٦)
بۆ پاشایەکی واقیعی و ئەفسانەیی کارەکی ئاسانە یارمەتی هاوڕاتیەکی وەاتەکەی خۆی بدا بۆ پارە لەو خەزینە زۆرەی کە لەبەردەستیەتی و بۆو دەستاتی کە هەیەتی ،دادی بپرسێ !! بەڵام هونەرمەندەکی ڕووتی بە دایک و باب گەورەبووی بە جێ و بە کەس و بە دەری نەو سوقاقان ودربەدەری نەو وڵاتان.. !! ئەو پارەو ئەو هەزە لە کوێ بنێ تا یارمەتی خەڵک بدات و دادیان بپرسێ ؟!! سەبرت هەبێ و پەلە مەکە بۆرای کوردم !! باسی ئەم یارمەتی دان و دادپرسینەی ئەو(پاشا بە تاج) و(بە ڕەعیەت)ت بۆ دەکەم ..ئەو پاشایە هونەرمەند(حەسەن زیرەک)(٧) خەیاتی ، ئەو ئەو پاشایەو لە تارانی پایتەختی ئیرانیش پاشادێ !؟ هەندەک نموونەی سەخاوەت و پارە بە هەندە ڕێگرتنی زیرەک:- خوێندەواری خۆشویست ..جارە با هەندە نموونەی ئەوەت بۆ بهێنمەوە کە زیرەک چۆن سەیری (پارە) ی کردووەو لە چ ڕۆژگارێکیش ..(ڕابیعەخانم)(٨) دوا خەزانی زیرەک ولە ڕۆژانی دوایی و بە کارو بە پارەیی زیرەک دەگەیتەوەو دڵی : بۆو دوایێ کە زیرەک دەچوو بۆ شایی و ئاهە نگان ..خەڵک زۆر پارەی دادنا ، پارەیەکی زۆر کەدەبووەوە ، زیرەک هەر بە ڕەپ پارەکەی بەسەر مەسیزێنەکان دابەش دەکردو پولەکی بە خەی هەڕێنەدەگرتەوە ! دەمگوت : زیرک ئاوانابێ ئاخر ئەمەش پێویستیمان بە پارە هەیە ؟! لەوڕەام دا زیرەک دەیگوت : ڕابە . . ئەوانە خاون منداڵن و پێویستیان پێیەتی ، من و تۆ دوو کەسین نانەک هەردەبێ بیخوێن !؟ ئەڕە ئەم سەخاوەتە ..سەخاوەتەکی شێتانەو ئەفسانەیی نیە ؟؟ بەڵی.. تەواو شێتانەو ئەفسانەیە ! ئەو سەخاوەتە پڕ لە شێتە و ئەفسانەییەش هەر لە پاشایەکی شێت و ئەفسانەیی وەک زیرەک دەوشێتەوە !
میدیاخانم لەباسی :(زەماوەندی سەید عەزیزکۆی شێخ عەبدولای ئەفەندی.)(٩) ..دەگەیتەوەو دەڵێ حاجی سەید عەبدولای ئەفەندی ژنی بە سەید عەزیزی کۆی هێنا لە تەورگەڵ و مەرگەوەی لای ڕەزایە، لە لایەن ئەرتەشەوە پردیان دانابوو لەسەر چەمەکە کە خەڵک بە پیا بەڕن بە سەر زەماوەند، زەماوەندەکی یەکجار گەورەبوو، خەڵک لە ئیران و عیراق وتورکیاو ڕوسیا بەشداریان تێدا کردبوو،ئەمەش لەوە بووین، لە هونەرمەندانی تر ماملێ و مەلا حوسێنی عەبدولا زادە لەوە بوون . من تەنیا خانمەک بووم کە لە مالی شێخ ئەو ئیزنەو شانازیەم پێدرابووکە واریدی دیوەخانی پیاوان ببم، لە دیوەخانێ هەموو ئاغاواتی پووەدار دانیشتبوون و گەرانیبەژان

گرانیان دگوت و بۆ گورەی داب و نەسمی کوردەواری شاباشیان وەردگرت. حەسەن کەواو پانتۆلێکی زەردی لە بەردابوو، ئۆکات تەنیا ئارەزوومان بوو کە چوارمانگان بوو.هەر لە کام ئاغاواتێکان بۆ چاوەکەری ئێوانی تر و ڕەبەرایەتی ، شاباشی زیاتری دەدا ، حەسەن ئێوەندەیان شاباش دابووێ کە دانیشتبوو لە نێو ئەسکەناسدا وون ببوو، سەرم بردە پێشەوە و گوتم حەسەن تکات لێدەکەم ئێو پووڵانە هەڵگرە ، گوتی بەقسەت دەکەم ! گوتم ئێوە پووڵێکی زەرد وەڵە تۆ موتریب نیت ! تۆ دەنگی کوردت لە گەروو دێتە دەرێ ، تۆ گیانی ئارەزوو دەست لەوانە مەدە ، ، حەسەن هەستا سەرپێ و پانتۆڵەکەی داتەکاند کە تەنانەت ئەسکەناسێکی پێوە نەبێ ، تۆاو ئێو ئاغاواتەی لێوە بوون ، دەنگیان زەرد هەڵگەڕا ، حەسەن لە گەڵم هاتە دەرێ ، من بۆ سین و ساڵێ کەمەوە حەسەنێکی ئاوام هەنابووە بار ، من دەمگوت تۆ هونەرمەندێکی دەنگی کورد بۆ لا و لا دەگەینی .) سەیرکەن برا خوەندەوارەکانم ، زیرەک لە لە نێو ئێو هەموو پارە زەرە هەیە هەستەتەوە خەی دادەتەکێنی و تەنیا ئەسکەناسەکیش بۆ خەی هەناگرێ . ئەمە کارەکە هەر لە زیرەک دەوشتەوە . سەرنجەک : وەک خوەندمانەو خاتوو میدیا دەڵێی؛ من بە حەسەنم گوت ئێو پووە و پارەیە هەڵگرە تۆ موتریب نیت و تۆ دەنگی کوردی ، هەر ڕوەها دەڵێ من بۆ سین ساڵەوە حەسەنێکی ئاوام بار هەنابووە !! دەست و دەمی میدیا خانم خۆش بێت کارێکی چاکی کردووە و میدیا کاریگەری لەسەر زیرەک هەبۆ خزمەتی جوانی زیرەکی کردووە ، هەر بۆیە زیرەک دەڵێی: ژن و مەردەک بووین ژیانێکی خۆشمان هەبوو. بەڵام سەخاوەتی زیرەک مادەر زادبووە(١٠) ، زەر پێش ناسین و خواستنی میدیاخانم زیرەک سەخاوەتی خەی نواندووەو دەسبەاوی کردووە، ئەگەر لە وەڵامی میدیا خانم گوتوویەتی باشە و بە قسەت دەکەم ، ئێوە دەی میدیاخانمی هاگرتووەو خۆشویستی خەی بە دربەڵەو ، دەنا زیرەک بە خەی لەو پارە بە هەندە لنەگرتنە مژووەکی درژی هەیە کە لە گەڵ مژووی ژیانیەتی . ئەوەتە میدیا خانم هەر خەی لە وەڵامی پرسیاریکی تر دەڵێی:(حەسەن زەر قسە خۆش بوو! زەر نوکتە سەنج و بە نیهایەت دەست و دەباز بوو. قەت لە بیری ئێودا نە بوو قسانێکی بە بیکا بە دوو قسان ! ئەگەر دەست و برادەری بهاتایەتە ئیران ، دەیگوت ئەگەر دەستی من تۆاوی ماڵەکەم بکا بە هەلکۆپێک و بیدا بە دیواردا ، ئێو کاتە لە هەموو کاتێک خۆشحاڵترم ، هەندە دەست و دەباز بوو، ئێو حاڵە تۆ بە منیش سەرایەتی کردبووە،) ئەوەتە میدیا خانم دەڵێی ..سەوخاوەتی زیرەک هەندە گەورە بوو کاری لەمنیش کردبوو ، واتە منیش لێو فیری سەخاوەت ببووم !

میرازاکەرم خۆشناو(١١) دەنووسێ کە ئەبووسەباح و مام جەلال لە هەولێرەوە هاتبوون ومیوانی من بوون ، زیرەک لە تاران جەماعەتێک هاتبوون کە پێیان دەگوتن(بازرگانی ئاواز)(١٢) ئەوانە دەگەڕان و هونەرمەندو دەنگخۆشیان دەبردە تاران و گەرانیان بە تەمار دەکردن و پارەی باشیشیان پێ دەدان . ئەو دەم بە دوای زیرەکەوە هاتبوون . و پێشنیاری پارەکی زۆریان بە زیرەک کردبوو، زیرەک لە گەڵیان نەچوو بوو! بازرگانانی ئاواز لە زیرەک تووڕە ببوون ! میرزا کەریم دەڵێ : من گوتم براکەم باشتر بوو چووبای ئاستە ئەوانە میوانی خۆشویستن بەڵام ، بەرژەوەندی تێش گرنگە ،زیرەک دەڵێ ..ئا ئێستا چەند کەسانیک لە (تەهران) هەن بە لام هاتبوون ، سوودی زۆریشی بەم تیایەو زۆریش چوون، بەڵام ، من دیداری ئەوم لە پارەو پووڵی ئەوان زۆر پێ چاکترە، بە تایبەت کە خزمەکانی تێش بە سەردانت هاتوون وا ئەزانم بە لای من و تە هاتوون چونکە جیاوازی من و تە نی یە!) زیرەک بەردەوام دەبە و دەڵێ:(بەڵام ، ئەمن بەڵاستی ئێیەم وخۆشت و هەرکەسەکی ئەمن بناسە ئەزانە هیچ کاتێک دەستایەتی و پیاوەتیم بە پارە نە گەیوەتەوە ..پارە ئەمڕۆ بوتە وەسیلەی ژیان ناچارین هەندێک هەڵی بە بدەین تا ئیحتیاجی بەردەستی خۆمان نەبین ، من ئەمەندەم بەسەو دەوڵەمەندیم ناوێت چونکە من بەم جۆرە لە بەر چاوی خۆمان جوانم ، خۆشم ئاوام پێ چاکەو لە وەژدانی خۆم ڕازیم .) بەڵێ ؛ ئەم پارە بە هەند هەڵنەگرتن و تەنز بە دەست و برادەران و پیاوەتی کردنە هەر لە زیرەک جوانە .
زیرک ئەگەر بەدوای پارەدا گەڕابوواو هەڵی دەوڵەمەندی و خەڵ گونجاندنی دابوایە ..هەندێ بەس بوو بە زمانی فارسی و گەرانی بە دەسەڵاتی ئێرانی گوتبا، گوتبای چاکیشی دەگوت !!..ئەو دەبوو بە یەکێ لە دەوڵەمەندترین و هونەرمەند و ناودارترین گەرانیبێژی ئیرانی ! بەڵام ، زیرەک کوردەو بە کوردی قسە دەکاو گەرانی بە کورد دەڵێ .. ئەمە زۆر بەدەسەزی و هوشیاریەوە دەکات و ئەرکی هونەرمەندیی و سەرکردایەتی و پێشرەوایەتی و پاشایەتی خۆی و پێ لە هەژاری و خە راگریەوە بەردەوام دەکات و دوا جار لە هەژارترین ڕەگەزانی هەژاری خۆی و بە جێ و بە ماڵ و بە کەس و بە مڵیی و مڵیخانەیی دا(پیرەزی هونەرو کورد بوونی خۆی)(١٣) دەباتە سەر ناڵە شکێنێ و بە هەتا هەتایە بە شەهیدی و بەسەر بەرزی دەمێنتەوە ، بە هەتا هەتایی بولبول ئاسا و زیرەکانە دەجریکێنێ ! سەردەمی پاشایەتی زیرەک..(١٤)
لە چاو پەکەوتنەکی زەرگرنگ و لە گەڵ کەسایەتیەکی زەر گرنگ ، مامۆستای نووسەرو وەرگێڕی ناوداری کورد (محەمەدی ئەمەزانی)(١٥) کە لە گەڵ بەڕێز(مام عەلی یاسەمێنی)(١٦) داکردووە زۆر بابەتی

گرنگ لە ژیانی زیرک باس دەکات ، جۆن خۆی خزمی زیرەکەو لە گەڵی ژیاوە، ئەوەی دەیگێڕێتەوە خۆی تیدابووەو بە چاوی خۆی بینیوێتی و لە تاران لە نێو ماڵی زیرەک دا ژیاوە و کاری کردووە .
کارکردنی مام عەلی لە ماڵی زیرەک.. مام عەلی بە مامۆستا محەمەدی هەمەزانی دەگێڕێتەوەو دەڵێ:(زیرەک..خەبەری منی زانی . کاغەزی نووسی لە کاکە مینە(١٧) ، عەلی هە رچی هە یەتی بیفرۆشی و بێنە ئێرە من و میدیا لێرە جگامان زۆر خۆش و مواجیبیشمان(١٨) زۆرە ، بەرنامەمان لە تەلە فزیۆن و لە ڕادیۆ هە یە(١٩)، منیش لە گەڵ خۆزانم هە ستام سواری قەتار بووم و چووم بۆ تاران زۆر پێ خۆشحاڵ بوون کاک حەسەن گوتی : برالە ئەمن هە میشە پێم ناکرێ لە گەڵ میدیا بچم بۆ ئێستگە ، میدیا دەبێ هە موو شەوێک بچێ ، هەژ وایە من مهمانم دەبێ ، هەژوایە کارەکی ئیداریم هە یە ، ناکرێ و نابێ میدیاش بۆ تەنیا بچێ . براکانیشی بڕیان ناکرێ لەگەڵی بن ، دەبێ لەگەڵ میدیا بچی بۆ ئیدارە و خۆزانیشت نان و چاییمان بۆ ساز کا، هە رچوارمان مودەتێک لەوێ زۆر بە خۆشی گوزەرانمان.) پاشایەتی دەستی پێکرد.. لە موسافیرخانەی حەقیقەت (٢٠)..
عەلی بەردوام دەبێ مامۆستا محەمەدی هەمەزانی تەماری دەکاو مامۆستا (برایمی فەرشی)(٢١) یش دەینووسێتەوەو بۆاوی دەکاتەوە:(مام عەلئ یاسەمەنی دەڵێ..شەوانێ وابو کار لە ڕادیۆ یان تەلەفزیۆن درەنگ تەواو دەبوو، کە دەژێشتینەوە ، دەیگوت نەخێر جارێ بابچین سەرێک لە موسافیرخانەی حەقیقەت هە ڵێنین بزانین برادەری کوردی لێیە . کوردی ناسیاو نە ناسیاوی لەبایە غەیری مومکن بوو حیسابەکەی دەبەست و دەیبردەوە ماڵی ،ئاغای مودیرەکە دەیگوت ئاغا پوڵی داوە ، کرێی مەنزلی داوە ،دەیگوت هە رچیەکە بە عەدەی خەرم .ئەمن دەیبەمەوە ئەوە میوانی منە . هیچ شەوێک وانە بوو بابە میوان بچینەوە، لە کوردستانەوە، چ لە شیمال و چ لە نەو تورکان، چ لە مەنگور، لە گەروک لە دیبوکری لە فەیزولا بەگی بە واسیتەی زەمبیلەوە کەمن لەوێ فەراش بووم و نەهارێک شامێک میوانی حەسەن زیرەک دەبوون ، میوانی بەخەد زۆر بوو.) هاوکاری پاشا زیرەک بە زیندانی و نەخۆشان.. مام عەلی بەردەوامو دەگێڕێتەوە ڕادەنیشتین یەک ناگا نەفەرێک دەهات ، دەیگوت لە زیندان مەرخەس بووین پێم نیە، فەورەن بە خۆی سەد ١٠٠ تمەنی دادنا سەر کەشفێک(٢٢) ، ئەو وەختی سەد تمەن بە ٥٠٠٠،٦٠٠ی ئێستابوو،دەگێڕا پوڵی بە کە دەکردەوەهە رکەس بە ئەندازەی خۆی ١٠،٣٠،٢٠تمان کابرای بەند دەکرد، خەبەریان دەدا نەفەرێک لە زیندانە ، حەسەن زیرەکی دەخوازێ ، دەیگوت عەلی بابەین ، دەچووین بۆ زیندان جا یا بەزەبری پەڵ یا بە زەبری کاغەز و ئیدارە(٢٣) ، نەجاتی دەدا. دە

ئاوا بوو! چەند دەست و ژنبراکانی و برادەری وەک ئەوە نەسیحەتی ئەو کابرایەیان دەکرد، کا حەسەن تو داهاتت زۆرە و مواجیبت زۆرە مواجبی یەکتان پەسەند(٢٤) بکەن ، بەعدەن ئەولادتان دەبێ ، با بتانبێت با ماشینت ببێ ، دەیگوت کوڕە لەم گۆمەن خوا ئەمنی لەو حاڵە گەیاندووتە ئەم حاڵە. ئەو ئەوە کەخزمی خەمە ، برای هاوشیریمە لە گۆم بووە شاگرد قاوەچی بووم ، جاری وابووە باوک و براکانم دەریان دەکردم ، ، ئەچووم لە پشت دەرگا دەپاڵامەوە ، عەلی دەرگاکەم لە بکەوە جێگا نیە لەی بخەوم ، دەریان دەکردم ئێگام نادا ، کاکم درم دەکات ، ئەمن ئاوابووم ، ئێلان بۆ مەرامە گەیشتووم دەعیەو تەکەبورم لە پەیدابێ ؟ ماشەنم بێ چیە ؟ هە رچی ماڵی منە هی خەڵکە و هی خەڵکیس هی منە، هیچی پەزمەندی نەبوو، دەیانگوت حەسەن گیان ئەوە نەخشە لە نەخشخانەیە ، دەڕۆیی ئەو نە خشەی مەعلوم(٢٥) دەکرد ، کەیە خەڵکی کوێیە، هە ر بێ نەوبانگ حەسەن زیرەکیان بێ هە ڵداوە ، نەیدەناسین ، بێ پوڵی خەی بەی چی بەجی دەکردن ، پوڵی دکتەری بێ دەداو بەڵەی دەکرد، پیاوەکی ئاوا سەخی بوو.) ئێستا خوەندەواری خەشەویست بێت ەوون بووەوە کە زیرەک پاشایەکی سەخی و دەست و دە بەاوە ! جا کەی پاشاکان ئاوا سەخی بوونە ؟ ئەوان وەات و خەزینەی وەات و ئابووری و داهات و لە شکریان لەبەردەست بووە ؟! زیرەک ئەوەی بێ هونەرەکەی پەیدای دەکرد ..بۆ سەخاوەتەوە دەیدا بێ خەڵکە کە ، زۆر جیایە لەگەڵ ماڵی پاشاو داهاتەکەی ! ئەڕە زیرەک لەو ماوەیەی پاشایەتیەکەی دا چەند کەس یارمەتیان لەی وەرگرتووە ؟ ئەو بێ ەزانە هە ریەکەی چەندیان پوە لە وەرگرتووەو چ یارمەتیەکی داون ؟ ئەوە بەچی ئەو بەەزانە ..خەیان ئەگەرنەماون کەس و کاریان بەچی باسی ئەو یارمەتیە ناکەن کە زیرەک یارمەتی داون و شانازی پەوە بکەن ! چ شانازیەکە بێ کەسەک و خانوادەی کە زیرەک هاوکاری کردوون ! (٢٦) دەزانن ئەو یارمەتیە ج یارمەتیەکی پاک و پیرۆزە ؟ یارمەتی چ پاشایەکی هە ژارو شت و ئەفسانەیی و مرۆقدەستە؟!

بەدوا داچوون ..(٢٧) زۆر جار پاشاو سەرەک وەزیران و وەزیر بەدوای هە واەکەوە دادەچن کە پەیوەندی بێ ئەوانەوە هە بێت کەسەک داوای یارمەتی لەکردبەن و لە میدیاکان بەاوکرابێتەوە لەو کاتانە دەساتی خەیان بێ یارمەتی هاو ولاتیەک بێ کار دەنن و بێ ماڵی دەوڵەت یارمەتی دەدەن ! ئەوە ئەگەر وەام بدەنەوە! بەام ، سەیرکە.. پاشای ئەمە چۆن بێ دوای هە واەکی ەژنامە دادەچێ ؟! مام عەلی دەگەیتەوە و دەە ە شەوکیان میدیاخانم دوای نان و چا خواردن ەژنامەیەکی هەناو گرتی بەدەستەوە گوتی حەسەن ئەم ەژنامەیەت بێ بخوەنمەوە؟ گوتی ئەڕە وەڵا؛ گوتی، چ فایدە پیی

دەتەنگ دەبی ، گوتی نا وەلا بام بخوێنەوە بزانم چیە ؟ کە خوێندیەوە نەفرەک لە مە هاباد نووسیبوی ..ئەمن مودەتەکە زیار زیلیلم عومریشم ٢٢ ساڵە ئیلان سەروەت و سامانی بابم خەلاس بووە خەزان و منداڵەکیشم هەیە، دەمەوە تیلاقی بدەم و ژگاری بکەم هیچم پێ پەیدا نابێ ، ئایش(٢٨) بێ موسلمانیک کە وەسیلەیەک بێ من فەراهەم بکا بچمە خیابان نەفەقەی خەمی پێ پەیداکەم و بیهێنمەوە ماڵی بێ ئەو منداڵەم ، حەسەن بەوە زیار مەلول بوو، زیار دڵی تەنگ بوو گوتی میدیا دووبارە بام بخوێنەوە ! حەسەن ئەو شەوە ئە وقاتی تاڵ بوو ! سبەینێ هەستایی بێ ئیستگای ئادینامەیەکی وەرگرت بێ شیرو خورشید ئەو شتانەی لەوە هەبوو لەو چیرخانە دانیەکی کڵ و ئیجازەی خواست و لەگڵ میدیا خانم چوو بێ مەهاباد سی ڕۆژ لێ وە ماوە نیونیشانی ئەو کوڵەی دیبوو . کوڵەی فەری ئەو چیرخە کرد زیار خەشحاڵ گەڕایەوە!) ئیستا براکەم تێ بڕێ زیرەک پآشا نە بوو ! هیچ پاشاو سەخی و دەسبڵاوەکی ئاوات دەوە و هیجی ئاوات خوێندوتەوە؟ ئەوە زیرەکەو پاشایەتی بە هەژاری خەیاڵ دەکات .
شیکردنەوەو خاڵبەندکردنی پاشایەتیەکەی زیرەک..
ئەمە کردەوە پاشاییەکانی زیرەکمان خوێندووتەوەو بیستووە ، ئیستا هێندەی لە بیردەستەو بە تایبەت ئەوەی مام عەلی سەمەنی هاوڕێ و هاوتەمەن و خزمی زیرەک گێراویەتیەوەو تایبەتێ بە سیردەمی ژیانی لە تاران، چێن دەنیام ؛ زیرەک ئەو کردەوەو پاشاییانەی لە هەموو قۆناخەکانی ژیانی دا کردووە ، بە شێوازی جیا جیای پاشایەتی!
١ – شێوانە وابوو کار لە ئادیە یان تێلەفزیۆن درێنگ تەواو دەبوو، کە دەبێیشتینەوە ، دەیگوت نەخێر جارە بابچین سەرێک لە موسافرخانەی حەقیقەت هەبنین بزانین برادەری کوردی لێیە.- ئەوە هەمان ڕەوشی پاشایانی ئەفسانەییە، کە شێوان بەدوای کەسانی مەبەست دا دەگەڕان، تایارمەتیان بدەن، زیرەکیش هەر ئاوای کردووە !
٢ – کوردی ناسیاو نە ناسیاوی لەبایە غەیرە مومکین بوو، حیسابەکەی دەبەست و دەیبردەوە ماڵە، ئاغای مودیرەکە دەیگوت ئاغا پوڵی داوە ، کرێی مەنزڵی داوە ، دەیگوت هەرچیەکە بە عەدەی خەم ، ئەمن دەیبەمەوە ، ئەوە میوانی منە .- هەرگیز پاشاکان یارمەتی کەسکیان نەدەداکە پێویست نە بوایە ! بەڵام، زیرەک پارەی ئەو کەسانە دەدات لە ئوتێل کە پشتر پارەی خەیان داوە، بەڵام؛ زیرەک ئەو کوردانەی خەمان لە تاران بە میوانی خۆی دەزانێ، لای ئەو ئەوە بەس نیە کە دەیانباتە ماڵەوەو دەڵێ میوانی منن ! پارەی ئوتێلەکەشیان بە دەدات ، کە کوردی خەمان پشتر پارەی خۆی داوە !
٣ – هیچ شوێک وانە بوو بەبێ میوان بچینەوە، لە کوردستانەوە، چ

لە شیمال وچ لە نەو تورکان ،چ لە مەنگوە، لە گەروک لە دیبوکری لە فەیزولا بەگی بە واسیتەی زەمبیلەوە کە من لەوە فڕاش بووم وئەوانەم دەناسیەوە ، ئاغاو ڕەعیەت ، شارستانی و فەلا هە مووی دەهاتن، هە رچی دەهاتە تاران نەهارەک ، شامەک میوانی حەسەن زیرەک دەبوون ، میوانی بە حەدی زۆر بوو.- ئەگەر پاشا ئەفسانەییەکان ساڕ چەند شەوەک ئاوا بە ناو شاردادەگەران ، بەڵام؛ وەک مام عەلی دەڵێ : زیرەک هیچ شەوەک بە بە میوان نەدەبوو ! میوانە کانیش هە مە جۆرو هە مە ڕەنگ و هە مە چین و هە مە نەتەوە بوون ! میوانیشی بە حەد زۆربوو.
٤ – دادەنیشتین یەک ناگا نەفەرەک دەهات ، دەیگوت لە زیندانە مەرخەس بووم پووم نیە، فەورەن بە خەی سەد ١٠٠ تمەنی دادەنا سەرکەشەفەک، ئەو وەختی سەد تمەن بە ٥٠٠، ٦٠٠ئەستا بوو! – زیرەک ناو بانگی دەسبەاوی دەڕواو خەڵکی نەناس و دوور دەن و داوای یارمەتی لە دەکەن و ئەویش هە ردەم ئامادەیەو بە خەی پارەیەکی باش دادەنە و بەشی کەدەکاتەوە ، لەوش دا دیسان ناوو کەسایەتی خەی بەکاردەنە ، واتە هەم بە پارەو هەم بە مەعنەوی یارمەتیان دەدات!

٥ – دەگەڵا پووی بە کەدەکردەوە ، هە رکەس بە ئەندازەی خەی ١٠،٣٠،٢٠، تمان کابرای بەڵێی دەکرد.- زیرەک نەک خەی خەڵکەشی هاندەدا کە سەخی و دەسبەاوبن و یامەرت کەسانی موحتاج بدەن .
٦ – خەبەریان دەدا نەفەرەک لە زیندانە، حەسەن زیرەک دەخوازە ، دەیگوت عەلی بابەڵێین، دەچووین بە زیندان جا یا بە زەبری پوڵ یا بە زەبری زمان یا بەزەبری کاغەز و ئیدارە ، نە جاتی دەدا .- پاشاکان ئەگەر کەسەک لە زیندانەوە داوای یارمەتی لەکردبان ، ئەوا ئەگەر یارمەتیشیان دابا..هیچ کات خەیان نەدەچوونە بەندیخانەو کارەکەیان بە نەدەکرد! بەڵام، زیرەک بە خەی دەچیتە بەندیخانەو هە رچی بە بکرە بە پارەو بە هە ر شەوەیەک بەی بکرە دەیکات !
٧ – دەئاوا بوو! چەند دەست و ژنبراکانی و برادەرانی وەک ئەوە نە سیحەتی ئەو کابرایەیان دەکرد، کا حەسەن تە داهاتت زۆرەمواجیبت زۆرە موجیبی یەکتان پێزەندە بکەن، بەعدەن ئەولادتان دەبیت ، با بتان بێت با ماشەنتان ببە، دەیگوت کوڕە لەم گەڵەن ،خوا ئەمنی لەو حاڵەوە گەیاندەتە ئەو حاڵە، ئە ئەوە کە خزمەی خەمە ، بۆ هاوشیرمە لەگەڵم بووە ،شاگردی قاوەچی بووم، جاری وابووە باوکم وبراکانم دەریان دەکەدم ، ، ئەچووم لە پشت دەرگاوە دەپاڕامەوەعەلی دەرگاکەم لی بکەوەو جگا نیە لەی بخەوم ! باوکم ڕەگام نادا ، کاکم دەرم دەکات، ئەمن ئاوابووم ، ئەلان بەو مەرامە

گەیشتووم دەعیەو تەکەبورم لێ پەیدابێ ؟ ماشەنم بە چیە ؟ سەروەتم بە چییە؟ هە رچی مالی منە هی خۆکە و هی خۆکیش هی منە، هیچی پێزمەند نەبوو.- پاشای ئەمە زیرەک زۆر دەکراوە بوو ، لەخەمی ئوودا نەبوو شتەک بە دوا دەڕۆ هەبگرێ ! ئەوەتا خزم و برادەر داوای لێ دەکەن و نموونەی بە دەنەوە ، بەڵام ، زیرەک ئابردووی خۆی لێ بیر نەکردووە و بیر لە تەکەبور ناکاتەوە ، دەبێ لەم گۆڕەن کە خودا لێ و حاڵی هەژاری و بێ پارەییەوە منی گەیاندووتە ئەمڕۆ پەمخۆشە و دەمەوە یارمەتی خۆک بدەم ، ئەوەی من هەم هی خۆکە و هی خۆکیش مالی منە ! بەڵام، تەکەبورو لوتبەرزی پاشا مەژوویی و ئەفسانەییەکان زۆر جیایە لە گەڵ سادەیی وفرەتانی پاشایی زیرەک !

٨ – دەیانگوت حەسەن گیان ئەوە نە خۆشە، لە نە خەسخانەیە، دەڕۆیی ئەو نە خۆشەی مەعلوم دەکرد، کەیەخەلکی کوێیە، هەر بە نیوبانگ حەسەن زیرەکیان بە هەداوە، نایدەناسین بە پووی خۆی بەی جێ بەجێ دەکرد، پووی دکتۆری بە دەداو بەڵێی دەکرد ، پیاوەکی ئاوا سەخی بوو.- زیرەک کە بیستبای کەسەک نە خۆشە بە خۆی دەچوو دەیدەزیەوەو دەیبردە لای دکتۆرو پارەی دەداو خزمەتی دەکرد!

بەڵێ ئەو پاشایەی ئەمە ئاوا سەخیە، شەوانە لە تارانی پایتەخت وەک پاشا ئەفسانەییەکان بەدوای کوردی خەمان دەگەڕاو لە میوانخانەی حەقیقەت کە جیگای دابەزینی کوردەکان بوو، ناسیاوو نەناس دەیدەزینەوەو پارەی میوانخانەکەی دەداودەیگوت میوانی منە، برا کوردەکەی دەبردەوە ماڵەوەو خزمەتی دەکرد ، کەم شەو هە بوو میوانی نەبێت ، میوانی بە حەد زۆر بوو، میوان لە کوردستان و لە شیمال و لە نیوتورکان و لە مەنگوەو گەورک و لە دیبوکری فەیزولابەگی وزەمبیلەوە ئاغاو ڕەعیەت وشارستانی و فەلاح هە مووی دەهاتن ، هە رچی دەهاتە تاران نەوە ڕەیەک و ئەوارەیەک دەبوونە میوانی زیرەک ،ئەمە دەبەتە هەی ئەوەی ناوو دەنگی زیرەک جگە لە هونەرمەندی ، وەک پیاوچاک و خێرمەندەک بناسرێ ، بە سەخاوەتەوە یارمەتی خەلکیش دەداو خۆکان لە دوورەوە نیشیان دەناسی بەڵام ، ڕوویان لەمالی زیرەک دەکردووکەسیان نائومێد نەدەگەڕانەوە ! لە زیندان بەربووی بە پاڵ ، زیندانیەکی بەغدرگیراو، نەخۆشیکی بە پاڵ ، بهاتبانە لای زیرەک یان زیرەک بیستبای کە سەک لە نەخۆشخانە لە بەندیخانە پەویستی بە یارمەتیە، زیرەک بە زووبی و بەگەرمی بەدەنگیانەوە دەچوو، ئەوەی بە پارەی خۆی بەی بکرابووایە، دەیکرد ، ئەوەی بە هەی کەسایەتی خۆی ڕووی لە کەسانی تر دەنا، ئەوەی بە هەی لەهاتووی خۆی و دەم وزمانی شیرینەوە بەی دەکرا..دەیکرد ! ئەو پاشایە هە موو توانایەکی خۆی لە خزمەتی براکانی بەکار دەهێنا،

نەیدەپرسی چە حزبەکن ، چ نەتەوەتەکن ، چ بنەماڵەو عەشیرەتەکن، چ ئایینەکن ، یاسای ئەو پاشایە لە یارمەتی دانی ئەو خەڵکە ..یاسایەکی دادپەروەرو یەکسان بوو! ئاغاو فەلاح، شارستانی و لادێی ، ناسیارو نەناس ، وەک یەک هاوکاری دەکران و هەڵزیان لە دەگیرا ! ئەرێ ئەو کارو کردەوانە بە ڕاستی کارو کردەوەی پاشایانە نین ؟ پاشای خەرو بەرەکەت ؟
ئەو سەخاوەتەی زیرەک پاشا پارەکەی لە کوێوە دەهات؟
وەک دەڵێن ..بە هەی گوریسی هونەرمەندیەکەی زیرەک خەی ، مانگانەیەکی زەر باشی هە بووە ، میدیای زەندی خەزانیشی مووچەیەکی باشی هە بووە ، جیا لەوە زیرەک و میدیاو تەپەکەی زیرەک هە فتانە ئاهە نگی تەڵە فزیۆنیان لە ئێستگای تەڵەفزیۆنی خسوسی گەڵاوە کە خاوەنەکەی (سابت پاسال)(٢٩) دەوڵەمەندەکی ئیرانی بوو، لە بەرنامەی (هنرهای زیبا) حەفتانە زیرەک و تیپەکەی ژن و پیاو بوون و شایان دەکردوو کەسیش بوون و گرانیان دەگەڵایەوە و بەرنامەی زیندووی تەڵەفزیۆنیان پێشکەش دەکرد، لە وەش پارەیەکی باشیان دەسکەوتووە، بەو پارەیە زیرەک ئەو پاشایەتیەی دەکرد. زیرەک لە تاران هەڵی(تەکیەی شێخەکی خواناس)و(سەرەک هەزیکی خانەدانی کورد)و (هەکخراوەکی خەرخوازی مرۆی کورد) و(وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی) و(بارەگای حزبەکی نەتەویی) و(نوێنەرایەتی حکومەتی کوردی) دەگەڵا ئەگەر هاتوو ئەوانیش وەک زیرەک خەیان بەدوای خەڵکەوە چووبان و چاکە کاربووان ! زیرەک.. پاشایەکی داپەروەری کورد بوو لە تاران ! داد پەروەر بە هە مووان . ئەو پاشایەتیەی زیرەک چەندی خایاندووە ؟ چەند کەس لەو سەخاوەتی و پیاوچاکی و خەرمەندیەی زیرەک سود مەند بووە؟ جەری پاشایەتی زیرەک .. زیرەک یەکەمین پاشایە ، جیا لە پاشا ئەفسانەیی و پاشا میژوویەکان،جیا لە پاشای هە موو وڵات و میللەتان دەبەت بە پاشاو پاشایەتیەکەی بە هەی بە کردەو پاشایەتیەکانیەتی ! ئەو پاشایەتی لە باوانەوە بە بە میرات نەماوەتەوە ، بە پاڵەوانی و سەر لەشکری و شەو داگیرکردن و کوشتن نەبووە بە پاشا! لە کەبوونەویەکی پاشا هە هەڵبژاردن دا بازی بەختی بەسەر نە نیشتووەتەوە ! مەرجی کچە پاشای بە جە نەهەناوەو نە بووە بە زاوای پاشاو پاش مەرگی پاشای بە کوە جەی بگرەتەوەو.ببەت بە پاشا! ئەو پاشایەکی مرۆقبوونە، مرۆقی دەرچووی کورەی ژیانەکی دەزەخی ، ئەو مرۆقەکی دە و دەروون پە لە عەشق و خۆشەویستی بوو، عەشق و خۆشەویستی ژیان و مرۆڤ و جوانیەکانی هونەر هونەری کوردو ناوچەکە و جیهان ! ئەو بەرهە می کاردانەوەی ئەو ژیانە دەزەخی و ئەو هە موو غەدرە بوو کە لەی کرابوو ، ئەو بەرهەمەی کە بە خەر شکایەوەو هونەرمەندەکی

داهێنەرو لوتکەی هونەرمەندانی لە دروست بوو ، ئەو مرۆڤێکی دە و دەروون پاشایی لە دروست بوو پاشایەکی داد پەروەرو دڵسۆزاو ! ئەو کردەوەکانی پاشایانە بوو ، پاشا جیا لە پاشا مژووییی و ئەفسانە یەکان ! ئەو زیرەک پاشا بوو، ئەو پاشایەی ، کە بە ھەو ھەسم و ئاھە نگی پاشایەتی نەبوو بە پاشا، ئەو ھیچ کەس و پاشایەک تاجی پاشایەتی لەسەر نەنابوو! ئەو ھۆزێک بە دەستاتی پاشایەتی پاشا یانە نە ژیاو لەسەر کورسی پاشایەتی دانەنیشت! ئەو کەشک وتەلاری پاشایەتی نەبوو، ئەو وەزیری دەستە ڕاست و دەستە چەپی پاشایەتی نەبوو! ئەو لەشکرو جبەخانەو پاڵەوانی لەشکرشکێنی نەبوو! ئەو ھە تا لە ژیان دا بوو کەسێک ؛ یەک جار پەی نەگوت ؛ پاشام !! ئەو ئاوھا پاشایەتی دەکرد..ئەو بەکردەوە پاشابوو! ئەو پاشایە ھونەرمەند(حەسەن زیرەک) بوو! ئەو ھونەرمەندە لەو کاتەدا کە لە تاران لە لوتکەی ھونەرو داھێنان بوو، لە ڕادیۆی کوردی تاران وەک ھونەرمەند دامەزرابوو، میدیای زەندی خەزانیشی وەک خەی لە ڕادیۆ کاری دەکرد، ھە ردوکیشیان ھە فتانە بەرنامەو ئاھە نگیان ھە بوو لە بەرنامەی ھونەری زیبای تەلە فزیۆنی تایبەت، کە دەوەمەندکی ئیرانی دایمەزراندبوو، زیرەک بە خەی و میدیای خەزانی بەو ھە موو چالاکیە ھونەری و کەمەایەتیەی کە ھە یان بوو ، گەرمیەکی جوان و بە پێشینەیان خستبووە ھە موو کوردستان و شاری تاران ، زیرەک بە ھونەرە بەرزو ھەسنە کوردیەکەی ھە موو کەمەگای کوردی لەدەوری بزووتنەوەیەکی ھونەری بەرزی نەتەوەیی کەکردبووەو، ھە روھا یەکەمین ھونەرمەند بوو لە ئێران و ناوچەکە بە ھونەرکەی میللەتانی کوردو فارس و ترک و ئازەرو ئەرمەنی و ھە موو ئیرانیەکانی کردبوو بە ھە وا داری خەی ، یەکەمین جار بوو گەورەترین ھونەرمەندی کوردو ئیران و ھۆزھە ات ڕەلەکی ئاوا پیرەز بگەی کە تا ئیستا ھیچ ھونەرمەندک نە یگەراوە، ئاخر زیرەک لە نەو ھونەرەکیدا بەزمان و زاری ھە مووان گەرانی دەگوت و ھونەری دەخوقاند و دەنواند! ئەو ھە موو ھە وادارو گوگرەی ڕادیۆو ئەم ھە موو چاەاکیە کەمەایەتیەی زیرەک وەک پادشایەک! وای کردبوو دەزگای (ساواک) بە وردی چاودێری زیرەک و میدیاخانمی خەزانی بکات، ئەنجامی ئەو چاودێریە تونڈ لە ڕادیۆو لە نەو خەک نووسینی ڕاپەرتی زەر بوو لەسەر زیرەک و میدیا خانم ، لە کتێبی (چپ در ایران بە روایت اسناد ساوک) دا شەش لەو ڕاپەرتانە باوکراونەتەوە و کەوتوونەتە دەست ، ئەگەر بەوردی ئەم ڕاپەرتانە بخوێنیتەوە دەردەکەوە کە ساواک چ بەوردی و بەردەوامی بەدوای زیرەک و میدیاخانمەوە بوون ! چ دوژمنکارانە ھە س و کەوت و کاری ڕادیۆیی ئەم دوانەیان بەدگومانانە لەکداوەتەوە، لە یەکە لە ڕاپەرتکانی

ساواکیەکان ئاوا باسی هونەرمەند حەسەن زیرەک دەکات :(حەسەن زیرەک لە ماڵی موزەفەر حەبیبی چەند پرسیارەکی لە بارەی خۆشویستی ئالیا حەزرەت هومایونی و توانای پارتی دەموکراتی لە کوردستانی ئیران(و) کردوەو باوەڕی خەڵکی پرسیوە لە هەس و کەوت لە گەل ئەو پەیوستە ریعایەتی خەپارەزی بکرێ وتەواوی کارو چالاکئ ئەو پیویستە بخرێتە ژێر چاودیری و لێوانیە هاتوو چۆی ماڵی دکتەر شیرازی بکات)(ل١٩کتێبی چنبس چپ در ایران بە اسناد ساواک) ئەو ڕاپۆرتە دەری دەخات کە ساواک بە چ شک و گومانێکەوە چاودێری زیرەک دەکات و چۆن ڕاپۆرتنووس داوای ئەوە دەکات کە بە تووندی و پارێزەوە چاودیری زیرەک بکرێ! لە ڕاپۆرتەکی تری ساواکیەکان کە باسی میدیای زەندی دەکات دەنووسێ :(ڕەژی سەشەممەی ڕابردوو لە بەرنامەی(ئەمەو گوێگرەکان) ی ڕادیۆی تاران کە بە زمانی کوردی بڵاو دەکرێتەوە پەیامی دکتەر کەمال نە قشبەندی فەرمانبەری – راه اهنی تهران – کە لە زمانی قازی محەمەد یاریدەدەری وەزیری بەهداری بووە ، بە ئیمام جومعەی سلێمانی کە مهرماهی سالی ١٣٣٨ چووتە شورەوی لە ڕادیۆی مەسکو پرۆپاگەندەی بە سودی سەربەخۆیی کوردستان کردووە و نامەی بە ئەو ناردووە .) ڕاپۆرتنووس لە دریژەی نووسینەکەی دا دەنووسێ بەرنامە ئەمە و گوێگرەکان بووە بە ئامرازی پەیوەندی کوردەکانی تاران و عیراق.. ئەم چاودێری کردن و تاوان بە دروستردنە بە زیرەک و میدیا خانم بەردەوام دەبیت ، هەر بۆیە دەکەونە کەشە دروستکردن بە زیرەک کە هەشتا هەر لە ڕادیۆی تاران کار دەکات ، زیرەک ..هونەرمەندەکی ئاسایی نە بوو ، جگە لەوەش لە ڕۆژگارەکی ئاسایش دا نەهاتبووە نەوەندەکە! زیرەک بەو هونەرە ڕەسەن و پر لە داهێنانی گەرم و گوێیەکی زۆری خستبووە نەوەندی کەمێگەی کوردەواری کپی دوای ڕوخانی کۆماری مەهاباد ، گۆرانیەکانی زیرەک هێندە ڕەسەن و جەماوەری بوون ، گۆرانیە دڵداریەکانیشی کاریگەری سروودیان هەبوو، هەر بۆیە هونەری زیرەک ڕەسەکی سەرەکی هەبوو ..بە هیوا خستنە نەو دڵە نەوەی نوێ و بەم بە نە یەوەش خەڵکەکی زۆر لە دەوری ڕادیۆی تاران و کرماشان بەگشتی کە ببوونەوە، بە تایبەتیش لە دوری هونەری زیرەک . میدیا خانمیش وەک ژنەکی سەرکەوتوو لە ڕادیۆ پارسەنگەکی باش بوو بە زیرەک ، ساواک ئەو سەرکەوتن و جەماوەری بوونی زیرەک و میدیای بەدە نەبوو، هەر بۆیە ناوەکی ڕاپۆرتە ساواکیەکان زۆر بە ڕوونی ئەو نیگەرانی و بە دگومانییەی بەرامبەر بەو خانوادەیە دەردەخات ! وەکو دەزانین دواجار ئەو سەرکەوتن و بەختیاریەی لەو خانوادەیە تێکدەدەن ! زیرەکیان لە ڕادیۆ دەرکرد و لە گەڵ میدیای زەندیش لێکیان جیا کردنەوە . ساواک چۆن تەماشای حەسەن زیرەکی دەکرد ؟

حەسەن زیرەک گەورەترین هونەرمەندی کوردستان و ئێران و ناو چەکە بوو، هونەرمەندێک بوو بە هەموو زارەکوردیەکان گۆرانی دەگوت ، گۆرانی بە هەموو چین و تەمەن و ڕەگەزو ئاستە جیاجیاکان دەگوت، گۆرانی ئاشقانە و نەتەوەیی و چینایەتی شۆشگێڕی ئایینی ، زیرەک بە هەموو زمانەکانی ئێران و ناوچەکە گۆرانی دەگوت..کوردی فارسی تورکی ئازەری ئەرمەنی و هەتا هادیەک عەرەبیش ! بەمەش هەموو کەمەگەای کوردی خۆشیان دەویست و ڕێزیان لە دەگرت! هەموومیللەتانی ئیران و ناوچە کە گویان لە دەگرت و خۆشیان دەویست، هەر بۆیە ڕۆلەکی گرنگی هەبوو لە دروستکردنی پردی هونەری لە نیوان ئەم میللەتانە، بە نموونە : گۆرانی(خان باجی) (٣٠) یەکە لەو گۆرانیانەیە کە بە تەکنیکەکی چوار زمان ئەرمەنی و تورکی ئازەری و کوردی و فارسی و بە ئاوازێکی داهێنەرانەو دەنگێکی بە هەشتی دەگوترێ ! زیرەک بەوەش کە وەک پادشایەکی داد پەروەر هەس و کەوتی دەکردوو چووبووە نەو کەمەگا ..جارێکی تر هەموو هایەک خۆشیان دەویست . ئەم خۆشەویستی و گوێ لیگرتنە زیرەکی کردبووە سەرکردەیەکی هونەری جەماوەری ! ئەم هەموو داهێنان و ناوو ناوبانگ و خۆشەویستیەی کەمەانی خەڵکی ئێران ساواکی هەنابووە مەیدان و خستبوویە دژایەتی کردنی زیرەک ، دژایەتی کردنێک لە تارانەوە تا سەر ناڕێ شکێنێ ! ئەو دژایەتی کردنە دوای مەرگیشی و هەتا ئێستا ش هەر بەردەوامە !! ئەگەرچی ساواک بە شێوەی دەروونی و هونەری و ئابووری و کەمەایەتی و خانوادەیی و میدیایی هەوڵی دەدا کەسایەتی زیرەک لە بەرچاوی خەڵک ڕەش بکات و ئەو خۆشەویستیە بە سنوورەی خەڵکی لە بستێنێتەوە ! بەداخەوە هەتا ڕادەیەک لە مەدا سەرکەوت و ئاسەواری ئەم دژایەتی کردنە تا ئێستاش بە تەواوی ڕەش نە بووەتەوە !! بەڵام ، ساواک لە دەروونەوە شێوەی کەسایەتیەکی خاوەن باوەڕو باوەڕ نەگەو گەورەترین هونەرمەندو کوردترین کوردو سەرکردەترین سەرکردەی دەکرد ؟! بەڵام ، زیرەک زۆر بە هوشیاری و خۆ ئاگری و بەرپرسیاریەتیەوە ،- بە تەنیا شێوەی دەوڵەتی کردوو- ئازایانە بەرەو مەرگ چوو!! (ئەوا لە ئاخیری عومرو پیریما خەرێکم دوو سە گۆرانی ئەڵێم !! هێندەم نەماوە بمرم و بچمە ژێر گڵ !؟)(٣١) خوێندەواری بەڵێز ..ئەو هونەرمەندەی لە پایتەختی ئیران بە شایانە دژیا و شایانە یارمەتی خەڵکی دەدا؛ ساواک ئەمەی بەدڵ نەبوو، چۆن زیرەک لە پاڵ هەموو ئەمانەدا هەیەکی گرنگی سەرهەڵدانەوەو گۆشە کردنی هەستی کوردایەتی بوو لە ئیران ! بە تایبەت ئیران ..هەر زیرەک بە هونەرەکەی گۆشەی بە بواری ئەدەبیش دابوو، چۆن دەنگی زیرەک و بزاوتی وشەی بە دوای خۆی داهێنا، چاپکردنی کتێبی (چریکەی کوردستان) ئەو کاریگەریە ئەدەبیە بوو لە نەوەندی

ئەدەبی کوردی دا کە زیرەک دروستی کرد، ڕاستە بە بەرچاو چریکەی کوردستان ژیانناەی هونەرمەندێکی هە ژارو بێکەسو ژیانە کەی پڕ لە هە ژاری و برسیەتی و دەربەدەری! بەڵام، بە زمانی کوردی بوو ..چاپکراو بەاو کرایەوە ، کە ئەوەی من بیزانم و وک میدیا خانم دەنووسە ..یەکەمین کتێبی کوردی بوو چاپکراو بەاوکرایەوە لە ئیران بەشیوەیەکی ئاشکرا ، کە وەک باسەدەکەن خوێندەوارو شاعیرو ڕۆشنبیران زۆر بە تینوێیەتیەوە بە دوای دادگەڕان ، دواجار ساواک بەاوکردنەوەکەی ڕاگرت ! خەڵک دەستاو دەست لێکیان وەردەگرت و وەک کتێبێکی خۆشەویست و قاچاغ و پڕ مەترسی دەیانخوێندەوە ، جگە لە مانە هە مووی ، زیرەک ناوەکی بە کتێبە کە هە ڵبژاردبوو..هە رتەنیا ناو لێنانەکەی بە خەی (ئاڵا هە ڵکردنی شەشەک بوو !!) چریکەی کوردستان ..لە چریکەدا مەبەستی دەنگی بولبولئاسای خەی بوو بولبولی کوردستان ، دەنگی ئازەوو خواستی میللەتی کوردبوو! ! کە دەچریکێنە و – دەخوێنە لە ئەسگەی ڕادیەی تاران – لە کوردستانیش مە بەستی هە موو کوردستان بوو ..نەک – استان کردستان – کە مەبەست لەی شاری – سنە – سەنەندژ – ی خۆشەویستە ، کە حکومەتی ئێران دەیویست لە زیهنیەتی خەڵکی کورد ئاوای تەمار بکات ، ئەستا کتێبی چریکەی کوردستان وەک یەکەمین کتێبی کوردی و کتێبێکی ئەدەبی و هونەری لە ئیران چاپ دەکرێ و بەاو دەبەتەوە ، خاونەکەی هونەرمەندی گۆرەی کوردستان و ئیران و ناوچەکەو شاعیری شیعری گەرانی و نووسینەوەی ژیانی خەی بە شیعر ! حەسەن زیرەکە ! ئەو حەسەن زیرەکەی ئیران دەیویست بە بەرژەوەندی خەی بە کاری بەبە ؛ کەچی ئەو ئیرانی بە مەبەستی خەی بەکار هەنا ، وەک ئەوەی میدیا خانم دەڵێ : پاش ئەوەی چریکەی کوردستان چاپکراو بەاو بووەوە، ساوک بە زیرەکی دەڵێ : ئەوە فەلتان لە ئەمە کرد !! دوای ئەوە کتێبەکە قەدەغە کرا . ئەستا ساواک ئاوا زیرەک دەبینە ..هونەرمەندەکە لە لوتکەی داهێنان و هونەری هە موو ئیران ! پاشایەکە لە تاران پاشایەتیەکی گەرم دەکات ! نووسەرو شاعیرەکە کتێبێک بە ناوی (چریکەی کوردستان) چاپ دەکات و بەاو دەکاتەوە..لە ئیران ئیرانکی کپ و بە دەنگ لە ووی بزاوتی کورداێتیەوە ! زیرەک ئەمانە هە مووی بە ئاشکراو بە دەنگی بەرزو بە بەرچاوی دنیاوە دەکات (۳۲) و هە رساواکیش کاردانەوەکانی لە نیو کەمەڵی کوردەواری دا دەبینە و دەزانە زیرەک فوو لە چ ئاگرێک دەکات ! هە ر بۆیە زۆر بە پەلەو بە ناشیرینیەوە زیرەک لە و لوتکە بەرزی هونەرەوە . لە تارانی پایتەخت دەگە یەنیتە کانی مەلا ئەحمەدی سەر سنوورو دوورە دەست و وازی لێناهێنە تا بە دەنگی دەکات و دەیباتە سەر ناڕەشکەنی سەر بەرز، چەن زەر جار لە کانی

ملا ئەحمەدیش هونەرمەندان و ڕۆشنبیرانی ئیرانی دژە دەوڵەت لە چایخانە کورسی و مەزهکاوەکەی زیرەک کەدبوونەوە پەریان بە هونەری دژە دەوڵەت دەدا !؟
ئیتر زیرەک چرایەکی گۆش بوو بەردەمی کەمەگای کوردەواری و ئیرانی ڕووناک دەکردەوە ؛ ساواک ئارامی نەمابوو ! زیرەک هەر کارەکی دەکرد ..لەیان تەک دەدا ! پاش دەرکردن لە ئادیەی کرماشان ، زیرەک لە سەقز میوانخانەی سە ئەستێرەی دانا و جار جار گۆرانیشی تێدا دەگوت ، دەریانکرد لەوە ! چووە قەڵاتە ڕەش و چایخانەیەکی دانا لە گەڕەکێک ! لەوەشیان دەرکرد ! چووە کانی ملا ئەحمەد ، هەندیان کەشە بە دروست کردوو هەندیان لێدەدا .. تا کار گەیشتە ئەوەی لە ژاندارمری بە ئاشکرا پێیان گوت : چی دەکەی لەم چەکەوانیە ڕەژە دەشتکوژن !!؟ ئەوەشیان لە تەکدا ، ئە شوێنەی زیرەک دەیویست کاسبی تێدا بکات ! دواجار هیچ هونەرو کارو کاسبی و پوڵەکیان بەدەستەوە نە هەشت !! ئەو ڕۆژانە بوو لە و زەمانی پیریە لە نەو گۆرانیەکانی دا هاواری دەکرد : جەم نیە تێدا بسرەوم خاکم بە سەر بە لانە خەم !؟ بە یارو هاودەم بە مەیی و مەیخانە خەم !؟ دوای ئەو دەڵێ: شەرابی دەستی دوبەر بە ، ژەهری ئەژدیهای حەوسەر بە ،دەیخەمە وە قەستەسەر بە !؟ بەڵێ دوا جار ئەو بە جێ و بە ماڵێ ئەو ژەهریان پێدا کە قەستە سەر بوو !! کە زیرەک بەو ژەهرە نە خۆش دەکەوە ، ساواک لەسەر زاری د کتۆرەکان وای بەاو دەکاتەوە کە زیرەک (سەرتانی جگەر یەتی!!)(*٣٣) دکتۆرەکان ئاستیەکەی بە کەس و کاری ناڵێن ! ئەوە قسەی ئەو ژنە یە کە لە نەخۆشخانە ، ئابە خانم دەباتە ژەرزەمینەکەو پێی دەڵێ ؟ زیرەک هونەرمەندەکی گەورەیە و بە کەسە ، ژەهری دراوەتە ! دکتۆرەکان ئاستیەکەتان پە ناڵێن ! با خۆنەکەی بزر نەبە !!
بەڵێ..بەم شێوەیە دوا پەردەی گەورەترین هونەرمەندی کورد ، کە ڕۆژگارێک پاشایانە دژیاو پاشایانە چاکەی لە گەڵ خەڵک و براکوردەکانی خەمان دەکرد لە تاران! پەنجەرەی ژیانی پەردەکەی دادرایەوە !!

سەرنج و تێبینی و سەرچاوەکان:_

(١) ئەم وتە بەنرخەی زیرەک لە کاسیتی ناسراو بە کاسێتی ئەبوو سەباح دا هاتووە. (٢) سەیری سایتی ڕۆژ هەڵات – بەکان بکە .
(٣) زیرەک لە پاشایەتی تارانەوە دواجار دەبەت بە چایچی لە کانی مەلا ئەحمەد. (٤) مادر زاد- باباتاهیر لە چوارینەیەک دا دەفەرموو

-ئەو عەشقی منە لە لە دایکبوونەوە هە مە.
(٥) بەردی مراز - لە میژوودا باسکراوە کە پاشادادپەروەرەکان ، لە شوێنکی دیاری کراو نزیک کەشکی پاشا دیاری دەکردوو هاوڵاتی غەدرلێکراوو خاوەن داخوازی دەچوو لە سەر ئەم بەردە دادەنیشت و هە تا داخوازیەکەی جێ بەجێ دەکرا. (٦) ئەم ڕۆژنامە خوێندنەوەی ڕۆژانەی میدیا خانم نیشانەی هوشیاری و بەدوا داچوونی هە واڵە ڕەشنبیریی و هونەرو کەمەڵایەتیە ، لە ماڵە زیرەک دا.
(٧) زیرەک لە ناخەوە خەی لەوە هە ڵبواردبوو کە تەنیا دەنگخۆشک و گەرانبەڕێک بێت، ئەو مرۆڤکی خاوەن پەیام بوو هە ستی بە بەرپرسیاریەتی دەکرد بەرامبەر بە میللەتکەی هە ربۆیە لە ناخەوە پاشایانە هە س و کەوتی دەکردو هونەرمەندانە خزمەتی میللەتی دەکرد. (٨) چاوپکەوتنکی ڤیدیۆیی لە لە گەڵ رابیعەخانمی دوا خەزانی زیرەک لە ٢٠/٧/٢٠١٠ دا.
(٩) چاو پکەوتنی مامۆستا محەمەد ڕەمەزانی لەگەڵ میدیاخنم خەزانی زیرەک ، سەیری سایتی ڕۆژ هە ڵات - بکان بکە، مامۆستا برایمی فەرشی . (١٠) زیرەک هە رلە منداڵیەوە بەو هە موو هە ژاری و دەردی سەریەوە ، هەشتا خاوەن کەسایەتیەک بووە ، هە موو شتکی بە پارە نەکردووە.
(١١) میرزاکەریم خۆشناو بەرگی دووەم - هە ندک لە بەسەرهاتکانی زیرەک ١٩٨٦ (١٢) بازرگانی ئاواز - کەسانک بوون لە وڵات دەگەڕان و دەنگخۆشکانیان دەبروو گەرانیان بە تەماردەکردن و پارەیکی باشیان دەدانێ و گەرانێکانیشیان بۆ دەکردەوە.
(١٣) دواجار زیرەک لە مەرامی دەوڵەت گەیشتبوو ، بۆیە ئازارو هە ژاری هە ڵبژاردوو نە چووە ژێر بار و هۆشیارانە بەرەو مەرگ چوو، گەرانێکانی ساڵانی دوایی پێن لە دەردەدەی زیرەک (شەش دەرم گەراوە بەدەستی نەردەوە)ەو زەری تر.. (١٤) زیرەک لەساڵی ١٩٥٨ تا ١٩٦٢ لەتاران بووە ، بۆیە پاشایەتیەکەی دەکەوتە ئەو ساڵانە.
(١٥) مامۆستا محەمەدی ڕەمەزانی نووسەرو وەرگێڕی گەورەی ڕۆژهە ڵاتی کوردستان چەند چاوپکەوتنکی گرنگی لە گەڵ کەسانی نزیک لە زیرەک کردووە ، زۆر نهێنی ژیانی زیرەکی بەدەست هێناوە. (١٦) مام عەلی یاسەمەنی خزمکی نزیکی زیرەکەو لە چاوپکەوتنکەی مامۆستا محەمەدی ڕەمەزانی زۆر نهێنی ژیانی زیرەکی ئاشکرا کردووە.
(١٧) کاکە مینە - براگەورەی زیرەکە . (١٨) مواجیب - مووچە ، مانگانە.
(١٩) لەساڵی ١٩٦٠ سابت پاسال کە دەوڵەمەندکی ئەرانی بوو تەڤزنکی خسوسی دامەزران و بەرنامەیکی هە بوو بە ناوی - هنرهای زیبا- زیرەک خەی تیپکەی هە فتانە ئاهە نگی تەدا دەگەراو

بە تەمارکراوی بۆی دکرایەوە ەواجکی زری هە بوو، لو بەرنامەیە زیرک دیان گرانی و ئاهە نگی تەمارکراوی تلەفزنی هەیە ، بداخەوە تائستاەوالک لو کاسیتانوە نیە !! (٢٠) موسافیرخانەی حقیقەت لە تاران وک ئوتل شیمال الکبیری بغدایو کردکان لوە دادبزین .
(٢١) برایمی فرشی مامستایکی نووسرو شانکارو یکیکە لو بزانەی وک دن ئرشیفکی دوەمندی زیرکی هە یو کاری زری بە هونری زیرک کردووە. (٢٢) سرکشف – شونی کەکردنوەی یارمتی بە کسانی لقوماو.
(٢٣) کاغزی ئیدارە – زیرک بە هی هونرمندی و کسایتی خیوە دست و ناسیاری زر بوو لە دائیرکانی دوەت کاتی پیویستی ووی لدنان و بە کسانی پویست نامو نامکاری بکار دهنا. (٢٤) پسمند- پزمند – پاشکوت .
(٢٥) معلوم دکرد- واتە زیرک ئو کسەی دبینی و دیزانی پویستیتی ئوسا یارمتی دەدا، ئوە بە ئومان دبات کە کسانک دسافی زیرکیان بکارهنابی و بفل داوای یارمتیان کردبە، ئیتر زیرک پویست بە ناسین و بینینی کسی موحتاج بووە .
(٢٦) ئوکسەی ناوی لە ەژنامە باوکراوتوە کە پویستی بیارمتی هە یە، برای بز مامستا عزیزی شاخی یو وابزانم جارک مامستا خشی باسی کردووە کە زیرک یارمتی براکەی داوە .
(٢٧) بدوا داچوون- ەوشکی دوەت و برپرسکانە کاتە لە رژنامە بابتکی پیوست بە دساتی ئوان باو دکرتوە بدوای هە وە کدا دچن و جارسری دکن. (٢٨) ئایش – خزگە ، وەی دنا .
(٢٩) سابت پاسال خاونی ته له وزیونی کوردی شه وی پینجشه ممانه ده ریشتین له ئیستگه ی هونرهای زیبا به رنامه مان ده دا, به رنامه ی کوردی حه سه ن به دایره و به گرانی ئمه ش حه وت هه شت پیاو وژن به لیباسی کوردیه وه به ده ستوری سرانی خمان هه ده په رین، خه ك زریان پی جالب بوو زریان پخش بوو! ئه و قاوه خانه ی له تاراندا ته له وزیونی بوو , دوو یان سی قاوه خانه پ ده بوو له خه ك, ته له وزیونیش لە نو تاران هه تا که رج کاری ده کرد زیاتر کاری نه د کرد! له و قاوه خانانه ئه وشه وه چای له په نابا تکه وه ده چووه چوار قران ئه وندە به رنامه کوردیە کیان پ خش بوو.) دبە چند شو ئاهە نگیان گابە و ئستا چند ئاهە نگی تولفزینی زیرک و تپکی بتمارکراوی لە لای خلک بت ؟؟! (٣٠) زر بی گرانیکانی زیرک هە ندکی کمایتی و پکوە ژیانی میللتە جیا جیاکانی ئیرانی هە یە ، چن جگە لە

بەرزی هونەرەکە لەنێو هونەرمەندانی سەردەم ، بە نموونە : گۆرانی خان باجی حەسەن زیرەک ..لەسەردەمی کۆنا . نووسینی مەولود ئیبراهیم حەسەن لە سایتی – دەنگە کان – بخوێنەوە .
(٣١) لە کاستی ئەبوو سەباح هونەرمەند حەسەن زیرەک کە قسە دەکات ئاگەر بەوردی گوێی لێبگری و لێکی بدەیتەوە ، چاک بۆت دەردەکەوێ کە حەسەن زیرەک وەسیەت دەکات و خودا حافیزی لە خەلک و هونەرو زیان دەکات!! ..خودا حافیز خۆکی هە وەڵە خودا حافیز !! (٣٢)
ئاستێ چەند حزب و ڕێکخراوی نهێنی لە ئیران هە بوون ، ئێو سەردەمێ بۆنام ، هیچیان کاریگەری زیرەک و هونەری زیرەکیان نەبوو ، ئێوان بە نهێنی کاریان دەکرد و زۆر بە پارێزیش، بۆنام؛ زیرەک بە ئاشکراو لە ڕادیۆو تەڵەفزیۆنەوە هونەری خۆی بەاودەکردەوە هونەرێک میللەت پەسند ..
(٣٣*) سەرەتانی جگەر : پاش ئێوەی کە زیرەک ژەهرخواردوو دەکرێ ، ساواک هەر بەدووایەوە دەبەت ، تا ژەهرەکە کاری لەدەکات و پێویستی بە نەخۆسخانەو نشتەرگەری دەبەت ، بۆنام ، دەستی دەستی پیدەکەن و بە بیانی نەبوونی تەختی خۆتن ماوێک ڕای دەگرن و دواجار کە کار لە کاردەترازێ ، نشتەرگەری چاوبەستەی بە دەکەن و دنیای لە پر دەکەن کە سەرەتانی جگەریەتی و ئێوێش هی ئێوێە زیرەک زۆری عەرەق دەخواردەوە !! ئێوێش بە ئێوەی تاوانکەی خۆیان بشارنەوە، ئاگەر کەمێش باسی ژەهردەهات! ئێوا ساواک دیسان ناوی کەسانکی دەهێناو دەیویست فتنەی کەمەلایەتی دروست بکات و دوو چەکە بەبەردەک بکوژێ ، هە ربۆیە تا ئێستاش ئێم بۆنا ڕە دابردنە هە ر کاری گەری ماوە .

کورد و عەراق … نووسینی: عەتا قەرەداخی

پەگەی کورد چیە لە عەراقدا؟ ئایا لە راستیدا کورد پەگەی هەیە لە عەراقدا؟ ئاگەر کورد پەگەی هەیە لە عەراقدا کامەیە؟ چ کاتێک کورد پەگەی دەبەت لە عەراقداو شوێن و پەگەی کورد لە عەراقدا بە چ پێوەرێک دەپێورێت؟ ئایا بوونی هەندێ پەگەی کارتۆنی یان تەشریفاتی بەس بە ئێوەی بۆین کورد شوین و پەگەی هەیە لە عەراقدا؟ ئایا

بوونی چەند وەزیرو ئەندم پەرلەمانێک کە لەسەر حیسابی کورد ئەو پست و شوێنانیان وەرگرتووە، بەسە بۆ ئەوەی بگوترێت کورد خاوەنی شوێن وپگەیە لە عیراقی دوای سەدامدا؟ یان پەوانەی تر هەن بۆ سەلماندنی بوونی شوێن و پگەی کورد لە بغدا؟ کە ئەوش لە ئاستی یەکەمدا بریتیە لە دەوری بەکردەوەی کورد لە بەیاری عیراقیدا، لە ئاستی دووەمدا بوونی کوردی تاک شوناسە لەو پگانەدا کە مەبەستمان لە کوردی تاک شوناس یان شوناس کوردی ئەو کوردیە کە شوناسی یەکەمی شوناسی کوردیە نەک شوناسی عیراقی. یان بە مانایەکی ترشوناسی عیراقی نەبێتە شوناسی یەکەمی و شوناسی کوردی ببێتە شوناسی دووەمی، وەکو زاراوەی هەرێ زەری ئەو کوردانەی لە هەر چوار پارچەی کوردستان لە ناوەندی دەوڵەتی داگیرکەر یان ناوەندی لەسەر حیسابی دەستبەرداربوونی شوناسی یەکەمیان کە شوناسی کوردیە بە شوناسی دووەمیان کە شوناسی دەوڵەتی ناوەندی یان داگیرکەرە، پست و پلەو پایەیان وەرگرتووە.

رەنگە یەکێک لە کێشە هەرە سەرەکیەکانی کورد لە مامەڵەکردنیدا لەگەڵ بغدا ئەوە بێت، ئەو کێشانەی کە لەساڵی ٢٠٠٥ بەدواوە ناردوونی بە بغدا هەر لە کێشی یەکەمەوە کە پێستی سەرێک کەمار بووە تا پگەکانی تری وەکو جگری سەرێک وەزیران و جگری سەرەکی پەرلەمان و وەزیرو ئەندام پەرلەمانکانیش مەگەر تاکو تەرایان تیابووبێت شوناسی کوردبوونی خستبێتە پێش شوناسی عیراقیبوونەوە. ئەم بۆچوونە لە وەاتێکدا کە ناسیونالیزمی نەتەوەی زۆرینە یان سەردەست ئەگەر بووبێتە ناسیونالیزمی مەدەنی یان ناسیونالیزمی لیبریالی و قەناغی ناسیونالیزمی ئیتنیکی بەجێهێشتبێت، ئاسایی ناسیونالیزمی نەتەوەی کەمینە یان بندەستیش بەهەمان پەوانە کاربکات، بەڵام کێشەی کورد لە عیراقدا بەهۆی نەبوونی پرۆژەی نەتەوەیی کوردیەوە هەرگیز نەیتوانیووە بەو شێوەیە بیربکاتەوە بەڵکو پیادەی بۆچوونێکی هەڵەی کردووە کە بە حیسابی خۆی ئەو کەسانەی ناردووەتە بغدا کە گوایە نەرمونیانترن بە مامەڵەکردن لەگەڵ عەرەب، کە ئەو نەرمونیانەیە لە بنەڕەتدا واتای خەبەدەستەوەدان و کارکردن بە رازیکردنی ئەوی عەرەبە، بە چەمکی کەمەناسیی سیاسیس مانای بەیەکەمبوونی شوناسی عیراقی و بە دووەمبوونی شوناسی کوردیە. ئەمەش وایکردووە جیاوازیەکی ئەوتەنەبێت لە نێوان ئەو کەسانەی کورددا لە سەردەمی پاشایەتی و دیکتاتۆریەتدا لەسەر بنەمای بەوابوونی خۆیان و دیاریکردنیان لە لایەن حکومەتکانی عیراقەوە بە پست و پگەی دیار لە دەوڵەتی عیراقیدا هەبێتەڕدراون، لەگەڵ ئەو کەسانەی کە کورد خۆی لە دوای روخانی رژەمی سەدامەوە ناردوونەتیە بغدا. هەموویان لەوەدا

یەکدەگرنەوە کە لە رووی پیادەکردن و کارکردنیانەوە لە سیستەمی بەڕێوەبردنی عێراقیدا لە پلەی یەکەمدا عێراقین، لە پلەی دووەمدا کوردن، کە دیارە تیاشیاندایە رەنگە هەر بۆچوونی خۆی نەبێت و کوردبوون نەک شوناسی یەکەمی نەبێت بەڵکو بە شوناسی دووەمی خۆیشی دانەنیت.

کێشەی کورد لەگەڵ بەغدا کێشەیەکە یەک چارەسەری هەیە کە ئۆپشن جیابوونەوەیە، بەجگە لە جیابوونەوەش هەر هەوڵێکی تر بدرێت هەوڵی پینەوپەڕۆیە و هیچ بەرهەمناهێنێت، رەنگە تەنیا سودێکی ئەوە بێت کە بۆ پینەوپەڕۆیانە چاوەڕوانی هاتنی کاتی گونجاو بۆ جیابوونەوەیەکی لەوجۆرە بکرێت، چونکە هیچ ئۆگۆرێک لە ئارادا نیە بۆ ئەوەی کوردو عەرەب بتوانن لەوەی ئێستا باشتر پێکەوە بژین، هەکارەکەشی ئەوەیە دوو ناسیونالیزمی ئیتنیکی ئێستەمە بتوانن پێکەوە لە یەک سیستەمی سیاسی خاوەن سەروەریدا بژین، چونکە هەریەکەیان دەیەوێت پارێزگاری لە شوناسی خۆی لە ئاستی ئەویتریاندا بکات، واتە نەتەوەی کەمینە دەیەوێت لە هەموو رووێکەوە هاوشانی نەتەوەی زۆرینە بێت، ئەوەش هەرگیز رووندات تەنیا لە بوونی ناسیونالزمی مەدەنی یان لیبرالدا نەبێت کە پێویستبوون بە یەک نیشتیمان دەبێت و یاسا بەتەواوی ئەو ڕێکەوتخات و دەستوور دەپارێزێت و کەلتووری فرەیی بەهاستی باڵادەست دەبێت و چەمکی هاووڵاتیبوون کاری پێدەکرێت و باڵادەست دەبێت بەسەر چەمکی ئیتنیکدا.

لە بارەکی ئاوەهاشدا ئیتنیکی زۆرینە هەوڵنادات شوناسی خۆی وەکو شوناسی یەکەم نمایش بکات و پێویستبوونی خۆی بە نیشتیمانەوە لە پلەی یەکەمدا دابنێت و شوناسی ئیتنیکی کەمینە وەکو شوناسی دووەم یان پاشکۆ سەیر بکات و ئیتنیکی دووەم وەکو میوان یان زیادە سەیر بکات و لە هەلی دەرکردن و سەرکوتکردنیدا بێت.

ئێستا پرسیار ئەوەیە ئایا ئۆگری ئەوە هەیە لەم عێراقەدا ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی بگوازرێتەوە بۆ ناسیونالیزمی مەدەنی یان لیبرالی و هاوکات رووبەری سەربەخۆبوون و خۆبەڕێوەبردنی کورد فراوانتر ببێت و شتێک نەمێنێت بەناوی کێشەی خاک و لەسەر بنەمای راپرسی چارەنووسی جوگرافیا دیاری بکرێت. هەبێت لە بارەکی وەهاشدا ئۆگەر ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی کە بە کردەوە ناسیونالیزمێکی تووندو تیژە تا لوتکەی شۆڤێنیزم، بگوازرێتەوە بۆ ناسیونالیزمی مەدەنی، نەهەوڵی بۆ زەر کۆچپێکردنی کورد و بەعیربکردن دەدات، نە ماڵ و ملک و جوگرافیای کورد داگیر دەکات، نە رووی دەبابە دەکاتە کوردستان و نە هەوڵدەدات بە سیاسەتی دوژمنکارانە کورد برسی بکات و یەکێتی نەتەوەیی تێکبدات. بەگومان

ئەگەر ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی ئەم قۆناغەی ئێستای بەجێهێشت و بوو بە ناسیونالیزمێکی مەدەنی و دەستبەرداری ئەوەبوو کە وەکو دوژمنی کورد رەفتاربکات و کوردی وەکو هاووڵاتی هەمان وڵات و بەهەمان ئاستی ماف و ئەرکەوە قبوڵ کرد و یەکسانی بکردەوە لە نێوان هەمووواندا درووست بوو، هەمووان لە ماف و ئەرکدا یەکسان بوون، ئەوا ئومێدێک دەبێت بە ئەوەی کورد لەگەڵ عەرەبدا بە کۆشەبژی، یان کۆشکانی چارەسەر بکات. ئەگەر ئەمڕۆ رووندات ئەوا هیچ چارەسەرێکی تر بە کۆشەی کورد لەگەڵ عەرەبی عەراقدا نیە تەنیا جیابوونەوە نەبیت.

بەگومان گواستنەوەی ناسیونالیزمی ئیتنیکی هەرە تووندو تیژی عەرەبی عەراقی بە ناسیونالیزمی مەدەنی شتێکە نێک لەسەر زەمینەی واقیع بەڵکو لە خەیاڵیشدا، تەنانەت لە قۆناغی یەکەمی پیاشدا جێگای نابێتەوە. بۆچی؟

بەڵام پێش ئەوەی وەڵامی پرسیاری بۆچی بدەینەوە، دەپرسین سیستەمی سیاسی عەراق چیەو چۆنەو پایەکانی چین و چ عەقڵێک بەڕێوەی دەبات؟ ئایا هیچ هیوایەک هەیە بە دروستبوونی سیستەمێکی سیاسی ئیداری لە عەراقدا کە چەقی کارکردنی چەمکی هاووڵاتیبوون و دیموکراسی بێت؟ عەراق وەکو دەوڵەت لە مێژووی نوێدا کە مەبەست مێژووی دوای جەنگی یەکەم و هەوشاندنەوەی دەوڵەتی عوسمانیە، بە ناسروشتی دروستبووەو ئەو دەوڵەتەی دروستکرا تەنیا بەیاری سیاسی دروستیکرد لە غیابی کۆمەڵگەیەکدا کە لە ئاستی بەرهەمهێنانی دەوڵەتدا بێت، دەوڵەت بە چەمکی نوێ، یان بە چەمکی کلاسیک. واتە کۆمەڵگای عەراقی لەو کاتەدا نە ئەوەندە پێرسەندوو بوو کە دەوڵەتی هاوچەرخ، یان دەوڵەتی نەتەوەیی لەسەر بنەمای بوونی ناسیونالیزم بەرهەمبهێنێت، نە دەوڵەتی فیودیالی خێڵایەتی یان ئایینی دروست بکات، بەڵکو ئینگلیز لە پێناوی بەرژەوەندیەکانی خەیاندا چوارچێوەی دەوڵەتێکیان بە کیشاو ناویان نا دەوڵەتی عەراق، کە لە زەرینەی شیعەو کەمینەی سونە پێکهات و بە هاوسەنگی دروستکردن لە نێوان ئەو دوو مەزهەبەشدا کە هەمان ئیتنیک بوون، بەشێک لە ئیتنیکێکی جیاوازیان خستە سەر ئەو دەوڵەتە کە کورد بوو، واتە لە رووانگەی ئەوکاتەی ئینگلیزەوە جیاوازی مەزهەبی گرنگتربوو لە جیاوازی ئیتنیکی.

هەربۆیە سونەی کوردو سونەی عەرەبیان لە بەرامبەر شیعەی عەرەب دانا. واتە پایەی یەکەمی دروستبوونی ئەو دەوڵەتە مەزهەب بوو. بەڵام سەرباری زەرینەی شیعە بەریتانیا فەرمانڕەوایی ئەو دەوڵەتیان نەدایە دەستی شیعە. جێگای خەیاتی بپرسین بۆچی ئینگلیز سەرباری ئەوەی شیعەی عەرەب زیاتر لە ٦٠٪ی ئەو عەراقیان

پکدەنا کە ئوان دایانتاشی، کچی فرمانڕەوایی درایە دستی سونو ملیکێکی خواستراو کە ئو ملیکەش لە حیجازەوە هنرا، واتە مبەست ئوە بوو کە سرکی ئو دولتە نوێیە خاون ئسکی پسندو خونی عربی و دماری عربی بت و پدچت ئو کاتش ئینگلیزکان بە گومانەوە سیری ئسی شیعیان کردبت، هم بە خاونی دمارو خونی خاونی عربییان نزانیبن، هم لە رووی پرسندنی کمایەتیەوە نک بە ئو کاتە بکو بە دواترش و تاکو ئستاش شیعە رووی بدووی عربی دنون و لە رووی پیوستبوون بە ئسی ئیسلامەوە لچاو سوندا ئیلتیزاماتیان شل تر کچی لە رووی پیوستبوون بە ئیمامکانیانەوە زر تووندن و پیوستبوونیان هاوشیوەی پیوستبوونی دروشە بە تریقت و بە شخەوە، کە ئم جرە پیوستبوونش بە بوەبردن و کاری سیاسی و دوەتداری بجگە لە داخستن بە رووی دروەدا و بجگە لە شویک لە کیلایەتی هیچیتر برهم ناهنت.
رنگە ئینگلیز لسرتای دروستکردنی دوەتی عراقیدا باش لەوە تگەیشتبن کە سایکلجیای کستی کمایەتی شیعە چیو چنە، بیە رگایان ندا شعە لە دروستکردن و بوەبردنی دوەتی عراقیدا دورکی ئوتیان هبت و ئوش وایکرد کە شعە نبنە خاونی عقڵی بوەبردن و دوەتداری، تنانت تاکو ئستاش ناتوانن دوەتداری بکن. خئگر بشبن بە فرمانڕەوا، ئوە دوەت و ئیدارەی ئوان هرگیز نابتە دستاتی یکم مادم ئیمام و مرجع هن و بیار لای ئوانە. دستاتی پازدە سالی رابردووی شیعە لە عراق و چە سالی فرمانڕەوایی لە ئران دریخستووە کە دوەت و دامزراوەی دوەت پاسوان و پارزری دستاتی ئیمام و مرجعن کە ئوانیش نونەری ئیمامی عڵی و زمانحالی سندنوەی تڵەی خونی بە ناحق رژاوی حسنن و لە سر زوی. واتە پکهاتەی هرمی دستاتی شیعە هر هەمان هرمی دستاتی ئایینیو لە هرمی دستاتی ئایینیشدا کە تاکە کسی نونەری خدا لە لوتکدایە هرگیز نە دیموکراسی دروست دبت و نە فرکلتووری جگای دبتەوە، هر بوپیش بهیچ شویک قبوکردنی ئویتر نە دبتە کلتور و نە بواری پدەدرت و نە زمینەیک بە بوونی هیە. کواتە بجگە لەوی شعە کسی تر قبوناکرت. ئم رووبکی ئو عراقی ئستایە کە هندە بە هیوان ئو عقڵیەتە کورد قبوبکات و پکەوە بژین. بگومان لپاڵ ئم بنمایەی شیعەگریدا، عراق تاکو ئستاش لە رووی پکهاتەی کمایەتیەوە پکهاتەیکی خایەتیە کە رایەکی بهز تیایدا رایەکی دمارو خونە، ئمش بە شیعەو سونش راستو هردووکیان

سەرباری جیاوازی مەزهەبی بەڵام هەمان پێکهاتەی کۆمەڵایەتییان هەیە لەسەر بنەمای خوێن و دەمار بنیادنراوە.
ناسیونالیزمی عەرەبیش نەک هەر لە عێراق بەڵکو لە هەموو جیهانی عەرەبیدا لەسەر پایەکانی خوێن- خوێن و دەمار- و ئیسلام –سوننە و شیعە- پێکهاتووە. ئایا دەشێت ئەم ناسیونالیزمە کە ئێستا لە پارتە شیعە و سوننەکاندا خەی دەنوێنێت و ناسیونالیزمێکی ئیتنیکی ڕەگوڕیشە خوێنایەتی ئایینیە بگوازرێتەوە بە ناسیونالیزمی مەدەنی؟ ئایا ئێگەری ئەوە هەیە دامەزراوەی خوێنایەتی ریشە دەمارو خوێن و پانتایی کۆنەست و ڕەحیی داگیرکراو بە مەزهەبیەتی داخراو و کورتبین و تووندڕەو و مەتوربەکراو بە تووندترین ڕەگەزەکانی فاندەمێنتالیزمی ئیسلامیی سوننە و شیعەو لە زەمینەو پاشخانێکی کۆمەڵایەتی هەجگار دواکەوتووی وەکو ئەوەی عێراقدا هەلومەرجی بنیادنانی سیستەمێکی دیموکراتی بەخسێت کە تیایدا ئینتیما بە نیشتیمان و ئینتیما بە عێراق و برایەتی لە نێوان هاووڵاتیانی ئەو نیشتیمانەدا و یەکسانی و دادپەروەری لە نێوانیاندا نەک هەر ببێتە کەلتوری باڵادەست، بەڵکو لەسەر زەمینەی واقیعیش ڕەنگبداتەوە و کاری پێبکرێت و عێراق ببێتە زەمینەی فرە کەلتووری و یەکتر قبوڵکردنی خوێستانەو روانین و ماماڵەکردن لەگەڵ هەمووان بەیەک چاو و لە ڕوانگەی هاووڵاتیبوون و هاوئینتیمایەوە، ئەمەش جگا بە جیاکاری ئیتنیکی و جوگرافی و کەلتوری و ئایینی و مەزهەبی چەکات و خەی جگای بگرێتەوە، ئەوا لە بارێکی وەهادا پێویستە لەسەر کورد لە هەموو ئاستێکدا وەکو عێراقی ڕەفتار بکات و بۆئەندازەی مافەکانی لە عێراقدا دەبە ئەرکی سەرشانی جەبەجێ بکات. بەڵام ئەی ئێگەر ئەمانە هیچی بوونی نەبوو، ئەوی زەرینەی عەرەب کە بریتین لە ئیتنیکی نەتەوەی سەردەست و ناسیونالیزمی عەرەبی نەک تەنیا لە عێراقدا بەڵکو لە هەموو ئەو وڵاتانەی تریشدا کە بجگە لە عەرەب ئیتنیکەکانی تریشیان تێدایە، هەموو هەوڵێک دەدات و کەشش دەکات بە بەهەزکردنی ئیتنیکی عەرەبی لەسەر حیسابی لاوازکردن و لەناوبردنی ئیتنیکەکانی تر، چونکە ئەو ناسیونالیزمە هەمان شێوەی هەموو ناسیونالیزمێکی ئیتنیکی بە کاریگەری سەرچاوەکانی سەرهەڵدان و دەرکەوتنی و بەکاریگەری سروشتی پێکهاتنی ناسیونالیزمێکی تووندڕەوو داخراوەو وایدەبینێت هەر نیشونوماکردن و گۆشکردنێک لە ئیتنیک و نەتەوەو گەلانی تردا ڕووبدات، لەدانە لە بوونی ئەم، بەتایبەتیش وەکو نیارو جگرەوەی خەی سەیری ئەو ئیتنیکانەی تری وەکو کورد دەکات کە ناچارکراون لەگەڵ ئەودا بژێن و ئەویش تەنیا وەکو پاشکەی خەی سەیریان دەکات.
بگومان دەوڵەتی عێراقی بەرزترین ئاستی گۆشکردنی کە ئەو

ناسیونالیزمی خێڵایەتیی مەزهەبیی فاندەمێنتاڵی داخراوەیە پێیگەیشتووە، بەیە چاوەڕوانی ئەوەی لێناکرێت نە بەرەو دیموکراتی هەنگاو بنێت، نە مافی مرۆڤ و نە سادەترین ئاستی یەکسانی و دادپەروەری و نە لاوازترین چەمکی هاووڵاتیبوون تیایدا بێتە ئاراوە، بەیە هەر باسکردنێکی یەکێتی عێراق و گەلانەوەی کورد بە ژێر سایەی ئەو سیستەمە مەزهەبیە- خێڵەکیە نەتەوەییە لەناوخۆدا ناکۆک و وابەستەیی مەرجەعی شیعەو ئیخوانی سونە، بەچگە لە تێنەگەیشتن لەوەی لە واقیعدا هەیە هیچی تر نیە. هەر لەرشەوەیە هەموو کوردە ئیخوانیەکان و هەموو کوردە پرۆشیعەکان باسی گەلانەوە بە ژێر سایەی عێراق و هەوشاندنەوەی قەوارەی هەرەمی کوردستان دەکەن. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە بە کوردە ئیخوانیەکان و پرۆشیعەکان و زەرینەی ئەوانشی بەدوای بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیانەوەن لە بەغدا، شوناسی عێراقی بە تەواوی بوونەتە شوناسی یەکەمیان و سوناسی کوردبوون بووەتە پاشکۆ کە ئەوەش زیاتر دەرئەنجامی لاوزی کۆمەڵەتی خەبەچووک زان و کورد بە بجووکزانینە لەبەردەم کۆمەڵەتی عەرەبی و ئیتنیکی عەرەبیدا. هەر لەم روانگەیەوە، ئەو کوردانەی شوناسی عێراقی شوناسی یەکەمیانە، بە کورد بوون و نەبوونیان لە بەغدا هاوشێوەیە لە هەر پەگەیەکدا بن، واتە لە هەر سێ سەرەک کۆمارە کوردەکەی عێراقەوە تە دوا بەرپرسی کورد لە عێراق با بەمان بژمێرن چ سودەکیان بە کورد هەبووە. بەڵام ئاشکرایە زیانەکانی هەموویان بە مەسەلەی نەتەوایەتی کورد چی بووە. بە نموونە بە حیساب سەرک کۆمار پارێزەری دەستوورە، بەڵام ئەوەتی دەستووری عێراق دانراوە هەموو رۆژێک پێ لەدەنرێت، ئەی کوا رێی ئەو پارێزەرانەی دەستوور؟ کەواتە ئاشکرایە کورد لە بەغدا مادەم بەشدار نیە لە بڕیاردانداکەواتە بوون و نەبوونی لەوە وەکو یەکە. لە راستیدا ئەگەر کورد ئاسەی بینینی هەبوایە هیچ کەسی نەدەناردە بەغداو بەجێرێک رەکەوتنی لەگەڵ بەغدا دەکرد لە رووی داراییەوە هاوکاریەکی جێگیری بکردایەو هەموو ئەو پستە کارتۆنیانەی دەدایەوە بە عەرەب و دەشیا ئەوەش بەجێرێک دەوری هەبوایە لە خاوکردنەوەی تووندوتیژی و ناکۆکیەکانی نێوان کوردو بەغدادا، چونکە ئاشکرایە بڕدوامبوون بەم شێوەی پانزە ساڵی رابردووی پێوەندی نێوان کوردو عێراق هیچ دەرئەنجامێکی باش بەدەست نایەت، عێراقیش نابەت بەو عێراقەی کە کورد بچێتە ژێربالی و پارێزراو بەت، بەیە پێویستە تا ئەو کاتەی هەڵی جیابوونەوە دەخسەت و بکرێکی کوردی دروست دەبەت بکردەوە نەک بە قسە ئەوە بکات بە واقیع، پێویستە کورد لە دوای شێوەیکی تر لە پێوەندی لەگەڵ عێراقدا بگەەت و خەی بەوەو خەریک نەکات عێراق چۆن سیاسەت

دەکات و چۆن هەڵبژاردن دەکات و کێ سەرۆک وەزیرانەو کێ بەیاردەدات.
هەرکەس سەرۆک وەزیران بێت و هەرکەس دەسەڵاتی بەدەستەوە بێت لە بەعدا بە گوترەی کورد هەمان شتە چونکە ئەوەی لە بەعدا فەرمانڕەوایە نوێنەرایەتی ناسیونالیزمی ئیتنیکی خۆلایەتی مەزهەبی عەرەبی دەکات و دەبێ بەپێی بەرنامەو عەقیدەت و ستراتیژی ئەو ناسیونالیزمە کاربکات و جیاوازی کەسکان لە خراپترینیانەوە کێ سەدام حسەین بوو بە باشترینیان کە دیارە نەک باشترین نیە ئەویش هەر خراپ بوو کە عادل عەبدولمەهدی بوو زۆر کەمێ چونکە هەموویان جێبەجێکەری هەمان بەرنامەن و هەرکەسی تریش بێت هاوشێوەی ئەوانە.
باشترین نموونە کە دواین نموونەیە، عەقڵی بگرەوەرو ساویلکەی سیاسی کوردی گەرانی بە باڵای کازمیدا دەگوت، هەرچۆن ئێستا بەشکی دیار لە راگەیاندنی ساویلکە یان ڕەنگە لە هەندێ باردا کەراوی کوردیش بەشان و باڵایدا هەڵدەدەن، لەکاتێکدا قورسایی کازمی وەکو کەسێتی و وەکو پاشخانی کۆمەڵایەتی و وەکو پاڵپشتی حیزبیش لە وەزنی باپوشکەیە و وەکو زەرەک لە عەرەبکان دەڵێن پیاوی فەیسبووک و تەڵە کۆمەڵایەتیکانە نەک پیاوی کار. بەهەرحاڵ مەبەستم ئەوە نیە بڵێم، شێوەی سیاسەتی خراپی عێراق بەرامبەر بە کورد پەیوەندی بە کەسکانەوە هەیە، نەخێر شێوازی سیاسەت و مامەڵەی عێراق لەگەڵ کورد بەرهەمی کەلتوری ناسیونالیزمی ئیتنیکی خۆلایەتی مەزهەبی عێراقیە و بە مەودای دووریش ئەگەری گەڕانکاری ئەوتۆی تێدانیەو هەروەهاش دەمێنێتەوە، بەڵام ئەوە ساویلکەیی عەقڵی سیاسی کوردی و نانەتەوەییبوونی حیزبی کوردی و نەزانینی کارکردنی نوخبەی سیاسی کوردی و تێنەگەیشتنی بەشکی و عیراقیبوونی بەشکی ترێتی، واتە بێکەم کردنی شوناسی عێراقی و بە دووەمکردنی شوناسی کوردی لە لایەن نوخبەیکی سیاسی و حیزبیشەوە بە تایبەتی کورد ئیخوانیکان کە کلکی سونێن و پرشیعەکانیش کە پێویستن بە پانتایی شیعەوە و تێنەگەیشتنی ئەوانی ترو لەبری کارکردن لە پێناوی کوردو بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانیدا حیزب و نوخبەی سیاسی کوردی سەرقاڵن بە بەرژەوەندیە تایبەتیکانی خۆیانەوە کارکردن لەگەڵ بەغدای ئەوانەی لەگەڵ بەغدا ڕێکن و ناکۆکی لەگەڵ بەغدای ئەوانەی لەگەڵ بەغدا ناکۆکن بگشتی پێویستدیان بە بەرژەوەندیە تایبەتیکانیانەوە هەیە نەک بەرژەوەندی کورد، هەکێشی نابوونی پرۆژەی نەتەوەیی کوردیە لە لای حیزب و نوخبەی سیاسی کوردی، بەیە چاوەوانی ئەوە ناکرێت کورد لە سەردەستی کەی ئەم حیزبانەی ئێستاو ئەم نوخبە سیاسیەی ئێستادا ببێتە خاوەنی شتێکی لەوەی ئێستا زیاتر.

کێ دەتوانێ بڕی بەم تانانی کردنە بگرێ؟ ... ئاسۆ کەمال

دوای ١٥ ساڵ لە دزینی پارەی نەوت و داهاتی کوردستانەوە لەلایەن دەسەڵاتی مافیایی یەکێتی و پارتی و بنەماڵەکانیانەوە ئێستا سەرمایەیەکی گەورەی سەدان ملیارد دۆلاریان کۆکردۆتەوە. بەهۆی ئەم دەسەڵاتە لە ٢٠٠٣ەوە چیتر چەتە مافیاکانی پشوو نین و لەژێر دەستی گەورە سەرمایەدارانی بازاڕی نەوت و نیولیبرالیزم و ئامێزگاریکانی بانکی جیهانیدا فێری چەنێتی پاراستن و کۆکردنەوەی سامانەکانیان بوون. هەربۆیە ئەو پارانەی لەم ٣٠ ساڵەی دەسەڵاتیاندا لە ژێر زەمینەکان کۆیان کردبۆوە ئێستا خستویانەتە بازاڕی وەبەرهێنانی سەرمایەوە. بۆتایبەت نەوەی نوێی مافیاکان فێربوون کە چۆن حکومەتی هەرێم بکەنە کەمپانیا و کارتێلی وەبەرهێنانی سەرمایەکانیان. ئەمانە دەزانن کە سەرمایە لە ئاوستانیدا دەمرێ و هەربۆیە جگە لە هێناردەکردنی سەرمایەکانیان بۆ بانکە جیهانی و بازاڕی دەرەوە ئێستا خەریکن بنەمای ئابووری دەسەڵاتە مافیاییەکەیان بۆ فەرمی و بۆناوی کەرتی تایبەتەوە دادەمەزرێنن و هەرچی کەرتی حکومیە لە تەندروستی و ئاو و کارەبا وە تا هەموو بژێوکانی تر لەسەر تەختەی نشتەرگەری ئەرگانەکانی بەبێ بێنج لە هێناوی کەمەگە دەردێنن. ئەمە دەخەکە کە ئەم مافیایانە لە کاتی قەیرانی کۆرۆنا و فەوزای ئابووری ئێستادا فرسەت لە جۆبجۆ کردنی دێنن.

بۆ تایبەت لەم دەخەدا کە تەندروستی کەمەگە لە بەردەم هەژموونی کۆرۆنادایە ڕۆژانە هەواڵی لەکارخستنی خەستەخانەیەکی گشتی دێبیستین، وەک نەخۆشخانەی منارەی سلێمانی، نەدانی موچەی کارمەندانی نەخۆشخانەی هیوا، نەخۆشخانەی Sante Life hospital لە هەولێر و چەندین کێشەی تری نەبونی موچە و دەرمان و ئامێر و هتد..

بۆ کورتی ئەم وێرانکردنەی کەرتی حکومی تەندروستی پیلانێکی حکومەتی هەرێم و حزبە مافیاکانیتی بۆ ڕوتاندنەوەی زیاتری خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەتی کوردستان لە کاتێکدا نەهێشتنی خزمەتگوزاری تەندروستی خۆایی و گشتیەوە. ئەمە لە کاتێکدایە کە ڕیژەی نەخۆشی شێرپەنجە و تەشەنەی کۆرۆنا و چەندین نەخۆشی

درۆخایەن و پە مەترسی تر لە کوردستاندا لە هەڵکشاندایە.
چۆن و کە دەتوانرێ بەر بەم تاوانی کردنە بگرین؟
بەاوکردنەوەی هەواڵی ئەم تاوانکاریانەی بنەماڵیکانی یەکێتی و پارتی و حکومەتە مافیاییەکەیان کارێکی باشە بۆ ئاگاداربوونی خەڵکی کوردستان لە مەترسی پیلان و نەخشەکانی ئەم تاوانکارییانە، وە ئەمە مافی هەموو خەڵکی کوردستانە کە لە دۆخی ئەم خزمەت گوزاریانەی سەرچاوەی ژیانن ئاگادار بن، بەڵام ئەمە بۆ تەنیا بەس نیە. چونکە هەزەک پیویستە بەر بەم تاوانکاریانە بهێنە ئەگەر نا هیچ لە دۆخی نالەباری خەڵک ناگۆڕێ.
هەوڵدان بۆ ئاراستەکردنی نامە و ناڕەزایەتی تاکەکەسی و تەنانەت بۆ گروپیش بۆ وەزارەت و پەرلەمانی کوردستان و عێراق بەردەوامە و پێویستە فشار لەسەر ئەم دەسەڵاتانە دابنرێ، بەڵام ئەمانە دەبێ بکرێنە فشارێکی جدی کە بتوانێ شتێک بگۆڕێ لەو شوێنانەدا کە ئەم تاوانکارییانە پیادە دەکرێ.چونکە هەر کام لەم لایەن و حزبانەی حکومەتی ئێستای هەرێم و حزبێ ئیسلامیە کانێ سەر بەدەسەڵاتکانی پشووش بەشێک لەم سیستمی تاڵانکاری و کۆکەکردنی سەرمایەداریەن و هەموویان بەشداری دزی و دەوڵەمەندبوونکەن. لە لایەکی تریشەوە پەنا بردن بۆ پەرلەمان و حکومەتی عێراق کە بوەتە ئامازی هەندێ حزبێ نیوێ ئۆپۆزسیۆن و نیوێ بەشداری گەندەڵی ودەسەاتداری وەک گەلان و نەوەی نوێ دیسان خستنەوەی خزمەتی ئەم ناڕەزایەتیانەی خەڵکی کوردستانە بۆ پچەینی سەهمکی زیاتر لەو تاڵانی و گەندەڵیە سیاسی و ئابوریەی کە ئەم لایەنانە بەشدارن تیایدا.پاڵانەوە لە پەرلەمان و حکومەتی عێراق کە بۆ نەوەی نوێی مافیاکانی کوردستان دادنرێن و خەڵکی حێراق خۆی لە دژیان ئادەپتێ هیچ خزمەتێک بۆ بە ئەنجام گەیاندنی داخوازی ڕەوای خەڵکی کوردستان ناکا و توشی شکست و نائومێدی زیاتری دەکا.
هەربۆیە تەنیا یەک ڕێگا چارە هەیە، ئۆیش دروستکردنی دەستە و بەردی کارمەندە و کرێکار و دکتەر و ئەندازیار و هەموو ئەو کەسانەیە کە لەم کەرتە حکومیانەدا کاردەکەن وەک بەرەیەک وبەدیلی ئەو بەیوبەرانەی ئێستای ئەم دامودەزگا و فەرمانگە و نەخشخانانەی کە حکومەت دەیەوێ لەناویان بەرێ و هەیەان بوشنتەوە و پێکیان بخات و دواتر خەڵک و ئەم کارمەندانەش ناچار بکا کە پەنا بەرنە بەر کەرتی تایبەتی کەمپانیا و کارتێلە حزبیەکان و بنەماڵەکانیان.
ئەم بەرد و دەستانە لە هەنگاوی یەکەمدا لەو چالاکانە دروست دەبێ کە هەر ئێستا دەنگیان بەرامبەر بە بەیوبەر و وەزیر و حکومەتی هەرێم بەرز کردەتەوە. بەڵام پیویستە هەموو کارمەندانی ئەو

ناوەندانە بگرێتە خۆ و ئەمەش هەڵە لەو ناوەندانەدا دروست دەکا کە دەتوانێ فشار لەسەر بەڕێوەبەر و حکومەت دابنێ. ئەم بەردانە پێویستە ببنە ئاوێنەرانەی کە هەوو بە بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەرایەتی گشتی و وەزارەت و حکومەت و پەرلەمان و دەزگا نەوددەوەتیەکان و خەڵکی کوردستان دەنگ بەرزکەنەوە و خەڵکی کوردستان بانگەواز بکەن بۆ پشتیوانی کردن لەو کارانەی کە ئەم بەردانە لە پێناو پاراستنی تەندروستی و خزمەتگوزاری گشتیدا دەیکەن. ئەم بەردانە پیویستە بە شێوەی هەرەوەزی بەڕێوەبەرن و پێویندی نێوان کارمەند و کرێکار و دکتەر و ئەندازیاران پتەو بکا و گیانی هاوپشتیان تیادا دروست بکا کە کۆکەی سەرکەوتنی ئەم زەربەیەیە بەرامبەر بە کۆمپانیەتیک کە ئێستا کۆنترۆڵی ئەم دەزگایانەی کردوە.

سیاسەتی تایبەتی کردنی خزمەتگوزاریەکان تاکانکاریەکی ئاشکرای مافیاکانی خەڵکی کرێکار و کارمەند و هەموو دانیشتوانی کوردستانە و پشتیوانی کردنی ئەو دەستە و ناڕازایەتیانەی ئەم ناوەندانە پاراستنی ژیان و گوزەرانی هەموو خەڵکی کوردستانە هەربۆیە ئەرکی هەمووانە. بۆنمونە پاراستنی گیانی کەسانێك کە بە شەرپەنجە توش بوون تاکو بە خۆایی بتوانن دەستیان بە چارەسەر ڕابگات پێویستی بە پشتیوانی ئەو کارمەندانەی نە خۆشخانەکانی هیوای سلێمانی و ڕزگاری هەولێر و ئازادی دهۆکە تاکو ئەم نەخۆشخانانە دانەخرێن و توشبوانی شەر پەنجە تەسلیم بە بازاڕی بە ڕەحمی پارە و کەرتی تایبەت نەکرێن. ئەمە ئەو خەباتە کۆمەڵایەتیەیە کە وەک خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەتی کوردستان هەموو پیویستمان بە یەکتر و هاوپشتیەکی بەرفراوانی جەماوەری یەکتر هەیە. ئەمە تەنیا ڕێگا چارەی ئەمەیە. تەڵکەی کۆمەڵایەتی لە بەردی پاراستنی خزمەتگوزاریە گشتیەکان دەتوانێ بەر بەم تاڵانی کردنە بگرێ کە مافیاکانی دەسەڵات دەتیان داوەتە.

شیعر/ کسپەی وونبووەت … کاوە

عوسمان عومەر

لەگەڵ ئاوابوونی خۆرا،،
تەش ئەبارێیی،،
لەگەڵ ڕەگرتنی مەڵە خەشبەختەکانی،،
سەروو چیایەکیش لە تەم،
هەت لەئەگرم،،
بە خۆرەک ، بە هەورەک ، مەرگەک..
هەنگە بوونتی..
تیا ئاوەزانی نەهاتنەکانت بو بە،،
.....
هەر کە هەهەیەک ،،
لە وەرزی نامەییمدا هەڵی کرد،،
ببینە چی دارستانەکم لە حەزی سەما،،
بە خواوەندی هەتاو،،
بە پەرستگای ئاو،،
بە پەیکەرەک لە عیشقی ئەزەلی هەهات..
هەتا ئەستاش...
دەستەکانم بەنی قژی بارانماوی دۆشەوە،،،
هەر بە هەگاوە ،
هەوە ئەستێرەیەکی سەرخۆشم لە دەستا گرتبوو..
تا بەت بپرژێنمە ناو چاوە ژاکاوەکانت،،
گەر جارەکی تریش،
لە گەڵ پیرەزەی هووی ساماڵیک...
بتبینمەوە،،
وەک هارمەنی زەردەی گوڵەک..
لە دیداری نەغمەیەکی تری کانیەکا،،،
بە ئاگات دێنم...
.....
بە دەرکەوتنت سەر لە نوێ..
پەشاکم لە تەرزە بەت پەشی..
تابلۆی فەینەک لە کەنارا،،،
کەشتیەک لە ئاتووەنی گزنگ،،،
ونبوو، لە نیگای تۆ..
لە سەر پەرتوکە لە پەڕەی هەور،،
بەت نوسی ،،،

تا هیچ نەبێ گوڵ ئەرخەوانێکانی…
شەوێکی لەخوێت دەرکەوێت…
چرپەیەک بەم گۆڕانە جەنگەستانەدا بنێرە
.....
تا بیی نەهاتنت قەشەنگ،
تا بێی بیروەریت،،
ئازارێکی بێجێش،،
تا بیییی میهرەبانێ زەمین،،،
بێ هاتنی گیای ڕەحت،،
پێ چاون ئێو نەسیمانی ڕووم ،،
بێ نەهاتنی ئەسپێ سپیێ سرکەکانت،،
لێ ڕەخی زەریایەک
بێ من سەرابێو،،
بێتەش دورخەیەک …
بەدەر لێ نەخشێ سەمەرەکانی گەردوون.
.....
خشڵی ژاوی ئێو گۆیانەش،،
بیبانی دێ ئێ کاتێو مەرگێ شەرابیی،،
شەپەلەکان …
وەک ڕووت،،
بەخشندەن بەشەختەی تەنیایی،،،
هەر شەپەلەو….
نامەیەکی پەنهەنی پێیە،،
وەک بەڕە ،،
دەڕە ئاویەکانی شنەکانی ڕەحمن.
.....
هەدی هەدی مەلەکانی ئێوارەی پایز..
ئەگەنێو…
بێ نووری شەکاوەی مانگەک..
لێ هەناوی ئەندەشێیدا..
ئەستێرەگەینەکان…
پەل پەل باڵیان گرتوە،،
ئێوان ئەستا بێ سروتی تەلیسمی بوونت،،،
بونەتێ ئاگربارانەکی جوان،،،
دانامرکێ ئاگری ئەستێرەباران ..
نێ بەتەرزەی درەنگێ ئێوارەیەک..
نێ بێ خەسوتانی خەلوزی گەشاوەی وشە،،

جێپەت لێ گوڕێ گەینەکانا هەڵئەگرم،،
تا لێ پەڕکا…
ڕووت ون نەبێ…
وەک خەسوتانی دڵی سووری خەر،،،
بێ ئاگری دیدەی چاوت،،
……
پەم ووت،،
بەیێ شیعرم وا بێ خوێ،،
کەچی دوا ئێوارەی ئیرەم،،،
هەربەیەکیش شەپەل ئەبەتەوێ دێ،،،
جەستەش بەڵەمکێ،،،
سەوڵی،،،
شەو ئەیباو ئەیهێنێ،،
……..
ئەشکم بەهاتنی سوەسکێ تەرکانی…
دارستانی پارادیست گرتوە،،،
هەربەیەکیش تا سەحەر بێئاگام،،
پەشاکم شەپەلێ و،،
زیوی بەردی کەنار،،،
لەسەر پەنجەکانم ئەدرەوشێتەوە..
خەم ڕەم وون کردوە،،،
بێ دەشتیک مەست،،،
بێ زەردەی بەجەماوت ،،،
خەم هەموو کلیلەکانی..
دەرگاکانی بێئاگاییم وونکردوە،،
تا لێ خەوکی ترا،،
پێت بەڕەم مەڕێ، ،،
گەر واشت کرد،،
وەک هەڕهاتنی خەر بەیتەوە…
……..
گەر بشەڕی،،،
بێ جەستەم هەمووی بارانێ،،،
چاوم پێ ئاسمانێ،،
ڕووم وەک حەقیقت پێ تەمێ..
چونکێ دوا فەینی مەلی ڕەحمێ،،
بەرەو زەریای ڕەها،،،
هەڵکشانی هەستمێ بەرەو فەلەکێک..

بۆ باڵای نووری خاکێک،،
پێگوڵاوی تازە بۆهاری گرتوو،،،
.....
هەمیشە دوا فڕینی…
مۆلیکی سەر کەنار،،
گریانێکی بێکسپە،،
بۆ نشینگەیەک دڵنە،،،
ئۆوارەیەکە وەنەوشەیی …
نوورتە نەخشێنە .

زاری گۆ تریفــەی خەرە … ســتار ئەحمەد

با ماچی گۆ دەکاو
خەر نیگای لە ئاوا شوشتەوە
هەور یەخەی ترازان ئەشکی رووەن ئارەقەی کۆمەتی
مانگ شەوەی پەیوەو ئەستێرە خەزانی عومرەتی
شەو درەنگ لە چپەی کیژێکی ئاولەمە ترسامو
خوێی کانیەك دەروونمی هەڵایسان
کە ئاگر مەچەکی پڕا بێ
کووڕەی جەرگ نابڕتە مەشخەڵی راموسان
خەمکم لە ئاوا گەورە بووم.. لە لانکی چڕیا پڕدەگرم
لە ژانا سرەوتم.. لە کۆشی برینی هەناوا دەمرم
من لە تیشك سێ دەکەم.. لە نسڕش دەژاکێم
کە دەستیش لە پرچی لوتکەیەك گیردەکەم
چیایەکی ترسناك بە سەرما دادەخزێ
بۆ نەرمە بارانێك تینووم‌و
رووبارێك لە ناخما هاژەی دێ
ڕگایەکم لە بەرە.. هەنگاوم نساری دار بەووی
ژاکاوە
سەرەنجام بۆ گوندێك پەیامی جوانێیان
بۆ باڵای شەوچرای خانەقا دەبەم

نە ئەو لە ماچی گ دەگاو
نەمن لە زاری تریفەی خ‌ڕو
خە‌وەتگای عاشقو دەرو‌شی س‌ز دەگەم

ستار ئەحمەد